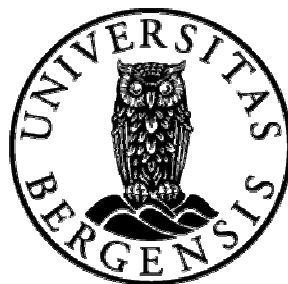

«An Imperial tradition offering more faith than science»

70 år med britisk imperiehistorie: En historiografisk analyse av behandlingen av Det østindiske handelskompaniet i tre britiske historieverk på 1900-tallet.

Av Tore Rørtveit

Universitetet i Bergen

Masteroppgave i Historie

Vår 2008

«As a highly privileged community of scholarships, we have a role to play in the broad community in which we live, offering those who are concerned with national and international affairs some more substantial fare than the media can provide. We owe it to our students to help them illuminate their present as well their past.»

Utdrag fra Judith Browns innvielsestale som nytnevnt leder for Samveldets historieavdeling ved Universitetet i Oxford, 1991.

Forord

Kolkata, India - 5. januar 2008

I et mørkt og bortgjemt hjørne av majestetiske Victoria Memorial Hall, selve hjertet i den gamle britiske kolonihovedstaden Calcutta, henger et maleri signert Thomas Daniell. Motivet er like vakkert som det er pompøst: I bytte mot fred, ser Mogul-kongen Tipu Sultan seg nødt til å overgi sine to sønner som gisler til guvernørgeneral Cornwallis, øverstkommanderende for de britiske styrkene i India.

Lyset fra tusen strålende soler skinner gjennom det mørke skylaget idet en røslig og stolt Lord griper om de to velutsmykkede guttenes spede barnehender. I skyggen hakker sultanens følgesvenner tenner i ren frykt for dette brutale møtet med overmakten.

Det østindiske handelskompaniet er historie, men Dronning Victorias monumentale byggverk ruver fortsatt som et praktfullt og velstelt midtpunkt i sentrum av Calcutta. Omringet av rene, grønne gressplener, er dronningens bolig en av byens ytterst få skjermet fra tidens tann.

i 2008 er resten av dette gamle maktsenteret, der engelskmenn jaktet tigre i jungelen for mindre enn 100 år siden, en gigantisk sky av eksos og kaos. Daglig virrer millioner av bengalere rundt i det som nå er Kolkata, før de vender hjem – for mange en tilfeldig stabel av råtne planker i veikanten.

Ikke har de vann, ikke har de strøm, ikke hever de lønn.

Her er det fortidens skatter som pleies, ikke fremtidens.

Britenes politiske makt i India er fjernet. Som historisk-symbolsk overhode lever imperiet fortsatt i beste velgående.

Takk til veileder **Ståle Dyrvik** for sårt tiltrenge tips og solide innspill. Takk også til **Jan Oldervoll** for tålmodig utlån og hjelp til manøvrering innenfor indisk litteratur.

Bergen, 14. mai

Tore Rørtveit.

Innholdsfortegnelse

1. Imperiet; tradisjon og tolkning	4
1.1 Problemstilling	7
1.2 Oppgavestruktur og strukturelle utfordringer.....	8
1.3 Å kartlegge et imperium: Historiografiens nytteverdi.....	10
2. Det østindiske handelskompaniet: Fra handel til herredømme (1763-1813).....	13
3. 100 år med Det britiske imperiet.....	20
3.1 Gullalder, krisetid og gjenfødelse	22
3.2 Oxford versus Cambridge i imperiedebatten.....	27
4. «A ring of Certainty»: Kompanihistorie ved tre stadier på 1900-tallet.....	32
4.1.1 The Cambridge History of the British Empire (1929).....	32
4.1.2 Det organiske imperiet	34
4.1.3 The Cambridge History of India (1929).....	38
4.1.4 Delkonklusjon: Kompanihistorie i mellomkrigstiden	45
4.1.5 Couplands stolthetstale: Evolusjonismens kraftverk.....	46
4.2.1 The Founding of the Second British Empire (1952)	49
4.2.2 Harlows tre hovedteser	51
4.2.3 Livet mellom to stoler	53
4.2.4 Delkonklusjon: Harlow og imperiefaget – noen særtrekk.....	57
4.2.5 Fra Cambridge til Oxford.....	61
4.3.1 The Oxford History of the British Empire (1998/1999).....	64
4.3.2 Maritime muskler	66
4.3.3 Delkonklusjon: Oxford - «det siste tapte delen av imperiet»?	70
5. The Oxford «Historiography» of the British Empire	72
5.1 «Hvis bare vi indere bare hadde en historie lik Frankrikes...»	73
5.2 The Conqueror writes back - again	78
5.3 Delkonklusjon: Historiografi som problembarn.....	83
6. Konklusjon	85
Litteraturliste	92

1. Imperiet; tradisjon og tolkning

”I am proud of what England on the whole has done in India in the last hundred years. What is the message which the spirit of Oxford, our Common Mother, so old and wise, has whispered to generations of her scholars in their hours of weariness and disappointment – nothing is worth doing that is not difficult to do!”¹

Sir Reginald Coupland (1931) - imperiehistoriker

Historie er minimum tre ting: hva som *hendte* i fortiden, hva folk *tror* hendte i fortiden og hva *historikere selv* sier hører fortiden til.² Historiografi er primært knyttet til de to sistnevnte oppfattelsene, nemlig kunsten å forklare hvorfor historikere – gjennom historien – har berettet om fortiden slik de har gjort, med vekt på å presentere historisk kontrovers, samt å fange opp enkelthistorikere som har satt dype spor i våre egne historiske virkelighetsoppfatninger.³ Kort formulert er det historiefagets egen historie.

Denne historiografiske oppgaven ser på hvordan de tre britiske historieverkene *The Cambridge History of the British Empire (CHBE)* fra 1929, *The Founding of the Second British Empire (FSBE)* fra 1952, samt *The Oxford History of the British Empire (OHBE)*, utgitt i 1998 og 1999, fremstiller Det britiske østindiske handelskompaniets forvandling fra rent handelsforetak til territorialherre over store deler av det indiske subkontinentet i femtiårsperioden mellom 1763 og 1813.⁴ I løpet av andre halvdel av 1700-tallet forlot nemlig handelskompaniets kjøpmenn rollen som perifer handelsmakt med ørsmå og nærmest ubetydelige handelsstasjoner langs kysten av det indiske subkontinentet. 75 år senere fungerte Calcutta, Madras og Bombay som hjørnesteiner i et mektig fastlandstriangel i besittelse av en hær på rundt 250.000 mann, spredt utover et gigantisk område tilsvarende dagens India, Pakistan og Bangladesh. Først ved India-traktaten av 1813 – og fullbyrdet gjennom det

---

¹ Sitat fra tale holdt av Sir Reginald Coupland i 1931, Storbritannias mest fremtredende historiker på Det britiske imperiet og samveldet i mellomkrigstiden. Gjengitt i Madden, F. & Fieldhouse, D. K. (1982): *Oxford and the Idea of Commonwealth*, s. 61. Oppgavens tittel er hentet fra samme verk, primært utdrag fra s. 41 og 42.

² Winks, H.D. (Red.) (1999): *The Oxford History of the British Empire, Vol. V – Historiography: Introduction*.

³ Ibid.

⁴ For å sammenligne og analysere de delene av verkene som omtaler samme kompanihistoriske periode, ligger i denne oppgaven følgende bind i seriene til grunn: For 1929: *Cambridge History of the British Empire (CHBE), volum I (1763-1793)*, samt *Cambridge History of India (CHI), 1497-1857*. For 1952: *The Founding of the Second British Empire, volum I*. For 1998/1999: *Oxford History of the British Empire (OHBE), bind I og II*, samt det historiografiske bind V.

indiske opprøret i 1857 – ble kompaniets makt endelig overført helt og holdent til statlige instanser.

Denne oppgaven er ingen analyse av Kompaniets indre virke. I stedet benytter den et utvalg av litteraturen skrevet om det til å belyse i hvilken grad man med utgangspunkt i denne unike institusjonen, selve symbolet på imperiets storhetstid og østlige oppblomstring, kan spore ulike historiske fremstillinger i tre sentrale perioder på 1900-tallet; henholdsvis mellomkrigstid, etterkrigstid og på terskelen til et nytt årtusen. Kompaniet er avviklet når forfatterne utgir sine verk, mens Indias frigjøringskamp er innom tre vidt forskjellige faser. Det samme er det politiske klimaet i Europa. Felles for dem alle er imidlertid det fullstendig absurde og nærmest latterlige scenariet hvor en privat, kommersiell institusjon som Det østindiske handelskompaniet, med sentrum i London – 13 500 britiske sjømil og seks måneders seiletid unna sin base i Leadenhall Street, London – skaffet seg politisk dominans over en eldgammel sivilisasjon som den indiske, med et 16 ganger større innbyggertall og i besittelse av et landområde 18 ganger så stort.

Hvordan var forvandlingen mulig? Hvor skiller den seg fra britenes imperiehistorie som helhet? India var del av imperiet helt frem til løsrivelsen i 1946, før det gikk inn i Det britiske samveldet av nasjoner (The Commonwealth). Hvordan har den skiftende statusen til en slik stor, folkerik, økonomisk og strategisk enormt viktig koloni gjort seg utslag i det som blir skrevet? Har den skapt motstridende historietradisjoner i India og Storbritannia?

Dette er spørsmål generasjoner av britiske og indiske historikere har stilt seg selv. Denne oppgaven ser på hvilke spor de ulike forfattergenerasjonene og tilhørende enkelthistorikere har etterlatt seg i vitenskapeliggjøringen av kompaniets oppsiktsvekkende virke, og i hvilken grad disse eventuelt kan forklares med bakgrunn i de to sentrale begrepene *handel* og *herredømme*. Hvilket forhold mellom de to mener de forskjellige historiske verkene at imperiet benyttet seg av? Et sentralt tema videre er hvordan dette skillet kommer til uttrykk på forskjellige måter i landets to ledende akademiske miljøer; Cambridge og Oxford. Sistnevnte har stått for utdanningen av majoriteten av ledere i Det britiske imperiet i India i flere hundre år.⁵ Likevel mottar studiet av forholdet mellom imperiet og noen av Europas eldste akademiske institusjoner fortsatt overraskende lite oppmerksomhet.⁶

---

⁵ Symonds, Richard (1991): *Oxford and Empire – The Last Lost Cause?*, s. 2, 3.

⁶ *Ibid*, s. xi (introduksjon).

Jeg vil legge vekt på å betrakte de enkelte historieverkene og deres bidragsytere først og fremst i forhold til forskningsfronten på deres egen tid, ikke målt opp mot senere tids resultater. Utgangspunktet kan ikke være hvilke av forskerne som har rett eller urett, men hvordan brytninger eller samspill mellom forskjellige oppfatninger i tidens løp fører frem mot nye konstellasjoner. Slik sett er sporingen av mer generelle slutninger tilknyttet selve historieforskningens begrep, fortrinnsvis slike som uttrykkelig akseptert av de angjeldende historikere selv, mest fruktbare for å se i hvilken retning endringer i syn kan spores.⁷

Et sentralt element for analysen vil være å spore det vi kan kalle *pendelslag* til de tre forskjellige tidspunktene i analysen. Med dette forstås undersøkelsen av hvordan imperiets historie til forskjellige tidspunkt endrer seg i takt med omveltninger i imperiets struktur. For historiografen blir utfordringen å spore når slagene faller, hvorfor de faller, og med hvilken konsekvens. De ulike skolene av historikere er kartlagt i hvordan både generasjoner og enkelthistorikere innenfor dem balanserer sitt eget historiesyn opp mot den foregående generasjonens tilnærming. I tillegg er det sentralt i hvor stor grad de gjenspeiler konkrete historiske hendelser i sin samtid. I imperiets kontekst knyttes det her særlige utfordringer ettersom mellomkrigsgenerasjonen også aktivt deltok i formingen av imperiets *de facto* politikk. Kan man spore en reaksjon etter 2. verdenskrig, eller er synet snarere kontinuerlig? Hva så når fagfeltet så møter postmoderne og postkolonial kritikk? Kan man spore en endring i det grunnleggende synet på handelskompaniets oppførsel i India her, eller har den demokratiske imøtekomsten snarere skapt et tilsynelatende overharmonisert fagfelt?

En slik fremgangsmåte nødvendiggjør en *kontekstualisering* av de tre historiske verkene. *CHBE* og *FSBE* viser hvordan en slik operasjon raskt umuliggjør en ren kompanihistorisk tilnærming til stoffet. Generasjonens evolusjonistiske og totalhistoriske historieforståelse gjør at man også må inkludere de samme historikernes holdninger til imperiet som helhet.⁸ Der redaktørene av *CHBE* rett frem begrunner kompaniets startvansker i India med at ”kapasiteten til å herske, for øvrig en av engelskmennenes aller fremste, ikke enda var tilstrekkelig utviklet til å stole på fargede raser”, krever påstanden å bli målt mot en særegen forståelsesramme.⁹ Det samme kan sies når samme verk hevder at britisk korrupsjon i indisk målestokk ”viste seg å være en av disse naturlige og uunngåelige ondskaper (evils) som var utenfor rekkevidde å reformere”, eller når Vincent T. Harlow i *FSBE* fra 1952 hevder at ”Mogulrikets kollaps”, i

---

⁷ Dahl, Ottar (1990): *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre*, s. 12. Dahl argumenterer for at en slik tilnærming til historiske trender er mest fruktbar.

⁸ Se kapittel to og fire under.

⁹ Benians, Holland Rose, Newton (Red.) (1929): *The Cambridge History of the British Empire*, s. 10.

motsetning til britenes inntog i India, ”utløste horder av fordervede og samvittighetsløse eventyrere som skar ut sine egne stater og ble plageånder for sine lidende undersåtter.”¹⁰ Det bærer denne oppgaven naturligvis preg av. Der det er mulig, vektlegger den de ulike historieverkenes konkrete syn på kompanistyre i India, men den inneholder også historikernes betraktninger av metropolen og imperiet som helhet.

1.1 Problemstilling

Historikeren Erling Sandmo påpeker hvordan historien alltid taler nye sannheter.¹¹ I den historiografiske metoden ligger det naturlig at den fremhever de dominerende orienteringene og de store gjennomgangsproblemene, gjerne på bekostning av mindre og mer nyanserte spesialstudier.¹² En historiografisk analyse kan slik bidra til å løfte fram hvilke områder som over tid har skapt grobunn for uenighet blant historikere innenfor et fagfelt, og dermed også belyse hvordan nåværende og fremtidige historikere kan unngå å la seg fange i en lignende runddans ofte preget av tunnelsyn.

Denne oppgaven tar bevisst for seg tre allment tilgjengelige og vidt omfavnende historieverk. Formålet er å vise hvordan historiografisk metode kan påpeke mer eller mindre latente, vedvarende eller sterkt skiftende holdninger i det som blir skrevet. Oppgaven har følgende problemstilling: *I hvilken grad kan historiske skoler, utdanningsinstitusjoner og forholdet mellom generasjoner av britiske imperiehistorikere sies å ha påvirket synet på Det østindiske handelskompaniets rolle i India mellom 1760 og 1813 i de tre historieverkene *The Cambridge History of the British Empire* (1929), *The Founding of the Second British Empire* (1952) og *The Oxford History of the British Empire* (1998/1999)? Hva forårsaker eventuelt slike skiller, og hvordan trer de i så fall eksplisitt frem i litteraturen? I hvor stor grad kan utviklingen av selve historiefaget på 1800- og 1900-tallet forklare utviklingsmønsteret?*

Ifølge Knut Kjeldstadli er denne typen sterkt ladet litteratur meget fruktbar som utgangspunkt for en historiografisk analyse, hvor formålet er en bevisstgjøring av historikerens egen identitet, og dermed også hvordan forskjellige historiske epoker har ytret seg i vitenskapen.¹³ En sporing av historiske skoler og deres holdninger er en gyllen mulighet til å illustrere

---

¹⁰ Dodwell (Red.) (1929): *The Cambridge History of India*, s. 549, samt Harlow, Vincent T. (1952): *The Founding of the Second British Empire*, s. 83, 84.

¹¹ Neumann, Iver B (2001): *Makt, materialitet, mening – en innføring i diskursanalyse*, s. 14.

¹² Dahl (1990), s. 12.

¹³ Kjeldstadli, Knut (2005): *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, s. 51, 52.

hvordan tidligere generasjoner er formet av skiftende tendenser i faget og samfunnet.¹⁴ Poenget er imidlertid ikke ”å nedvurdere fortidens forskning og slå seg på brystet over egen fortrefelighet. Først når man unngår å hovere over fortidas feilslag og ikke brisler seg med sin egen, nåtidige fortrefelighet, når man hovedkjernen”, mener Kjeldstadli: Kampen om historiefagets eget innhold - og hvor det har kommet til kort.¹⁵

1.2 Oppgavestruktur og strukturelle utfordringer

En analyse av de brede utviklingstrekkene og trendene i synet på det Det østindiske handelskompaniet nødvendiggjør først en historisk innføring. Denne vil bli foretatt i oppgavens andre kapittel.

Imperietiden var Storbritannias storhetstid. Start og slutt på epoken både var - og *er* - dramatiske og omdiskuterte hendelser for landets historikere.¹⁶ Det blir speilvendt det samme som når nordmenn diskuterer dansketiden og vendepunkt som 1537 eller 1814, men likevel med et annet omfang. Mot slutten av 1800-tallet omfattet Det britiske imperiet omlag 458 millioner mennesker, en fjerdedel av verdens befolkning, og dekket rundt 35 prosent av jordens totale landområde. Den historiske gjennomgangen vil illustrere hvordan Kompaniet og dets omgang med India har fungert som grobunn for historiske debatter over hele det gamle imperiet.

Metodiske utfordringer er åpenbart knyttet til et slikt ”spill på to hester”. Hvordan kan man først fremlegge et historisk forhold, når hensikten senere er å debattere for og imot historikerens evne til nettopp å utøve objektiv, tidløs viten? Er det overhodet mulig å ta utgangspunkt i den samme fagtradisjonen som man selv analyserer, hvor man nødvendigvis må hvile på ett eller flere historikers påstander for å etablere et utgangspunkt for videre debatt? Dette er sentrale og paradoksale problemstillinger historiografen hjemsøkes av. Men krav om at en produserende historiker skal operere som verdinøytral eller tidløs, er og forblir en umulighet. Fullstendig objektivitet er en myte. Motargumentet er å sverge til nøkternhet og saklighet; det vil si at fremstillingen underbygges med argumenter som ikke bevisst er misvisende, men snarere bevisbare og relevante. Slik kan man unngå at deler av forskningsfronten låses og forblir utilgjengelig.

---

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Webster, Antony (2006): *The Debate on the Rise of the British Empire*, s. 13.

Kapittel tre skisserer grovt fagfeltets utviklingstrekk de siste 100 årene, med utgangspunkt i den britiske historikerduoen Frederick Madden og David Fieldhouses påstand om at britisk imperiehistorie stadig vekk har endret sin form for å tilpasse seg nye trekk ved det samtidige imperiet.¹⁷ I hvilken grad budskapet i denne oppgavens tre hovedverk er forenlig med en slik merkelapp, danner grunnlag for den videre analysen i kapittel fire. Boken *Oxford and the Idea of Commonwealth*, hvor Madden og Fieldhouse lanserer sin teori, er imidlertid nyttig langt utover den gjennomgangen av trender i synet på det britiske imperiet den inneholder. Boken ble utgitt som festskrift til den pensjonerte Oxford-giganten Sir Edgar Williams. Insentivet bak utgivelsen var en kartlegging av Oxford-skolens spesielle historiske og historiografiske bidrag til Det britiske samveldet av nasjoner.¹⁸ Boken favner imidlertid langt bredere, og vies i stor grad både Cambridge- og Oxford-universitetenes koblinger til tidligere tider i India og til mer periferorienterte trender innenfor landets historieskriving. Opprinnelig var bokens innhold kun en samling seminar- og konferanseinnlegg som aldri var ment for publisering. I kraft av sin utgivelse gir den i bokform nå et sjeldent og personlig innblikk i en historietradisjons aller innerste sirkler. Ikke minst fordi den markerer avstand til nevnte Williams' sterkt religiøse historieskole. En av bidragsyterne, den Calcutta-fødte briten Richard Symonds¹⁹, har senere forfattet en lengre bok med *Oxford and the Idea of Commonwealth* som utgangspunkt.²⁰ Cambridge-historiker Ronald Robinson, en av forfatterne bak den banebrytende artikkelen *The Imperialism of Free Trade* fra 1953, leverer også et høyst verdifullt bidrag i boken. Dessverre eksisterer ingen tilsvarende bok om Cambridge-universitetets nære forhold til samme tema, men denne oppgavens analyse av de tre historieverkene hviler likevel raust på Oxford-utgivelsens evaluering av seg selv og sine egne. Cambridge utviklet heller ikke like mektige enkelthistorikere i perioden.²¹ Funnene i de tre hovedverkene blir også målt opp mot kritikk fra en rekke bøker på området fra nyere tid, både indiske og britiske. I tillegg har den dratt stor nytte av *Jstors* digitalarkiv, primært med tanke på bokanmeldelser, innsikt i akademiske debatter og tilgang på enkeltstående akademiske artikler som har hatt avgjørende betydning for utviklingen av imperiesynet.²²

Kapittel fire utgjør majoriteten av oppgaven og tar kronologisk for seg både kompanihistorien og den bredere imperiekonteksten i primærkildene *CHBE* (1929), *FSBE* (1952) og *OHBE*

---

¹⁷ Madden & Fieldhouse (1982), s. 30, 31.

¹⁸ Ibid, s. 1.

¹⁹ Ibid, s. 167.

²⁰ Ibid, samt Symonds, Richard (1991): *Oxford and Empire – the last lost Cause?*

²¹ Ibid, s. 3.

²² Jstor.org <http://www.jstor.org/> (lenke datert 9. mai 2008)

(1998/1999). Her innledningen i *CHBEs* første bind, *The Old Empire from the Beginnings to 1783*, i sentrum for analysen. I tillegg er hele verkets femte bind, *The Cambridge History of India* – også utgitt som et separat verk på indisk historie – innlemmet for å dekke over hele perioden frem til og med 1813. Begge bindene er utgitt i 1929.

Analysen av *FSBE* begrenser seg naturlig til verkets første bind, da Vincent T. Harlow aldri rakk å utgi bind to før han selv avgikk med døden i en bilulykke. Bind II ble ferdigskrevet og utgitt av Oxford med nevnte Frederick Madden som redaktør i 1964, to år etter professor Harlows død, og fungerer her som en mulighet til å undersøke i hvilken grad Harlow endret syn senere i livet.

OHBE ble utgitt som et monumentalt fembindsverk mellom 1998 og 1999, det første forsøket på en bokserie omhandlende hele imperiet siden *CHBE* ble utgitt 70 år tidligere. I denne sammenheng er deler av bind I, men primært bind II – *The Eighteenth Century* – relevant for denne oppgavens hovedanalyse: om behandlingen av Det østindiske handelskompaniet har beveget seg i en bestemt retning fra 1929 til 1999. Redaktør er India-ekspert og Oxford-professor P. J. Marshall. Verket inneholder imidlertid også et historiografisk sistebind omhandlende nært sagt hele imperiets historie, med Robin Winks som redaktør. I denne oppgaven blir dette bindet, titulert *Historiography*, benyttet i en egen drøfting av forholdet mellom postmoderne og postkolonial kritikk, og britiske historikers grad av aksept av denne trenden. Samtidig fungerer den som pekepinn på hvilke deler av historien de mange bidragsyterne så på som sentrale ved overgangen til et nytt årtusen. Dermed er den også interessant for analysen av bevegelser i betraktningen av kompanihistorie, men da med de rent historiografiske observasjonene holdt utenfor. Denne analysen vil bli foretatt i femte kapittel, sammen med en analyse av indisk kompanilitteratur og hvilke særtrekk den inneholder.

1.3 Å kartlegge et imperium: Historiografiens nytteverdi

I boken *Mening, materialitet og makt* lanserer Iver B. Neumann begrepet ”innholdskamper”; forstått som den kontinuerlige og vedvarende kampen om hvilken mening et bestemt historisk uttrykk skal bære.²³ Hvordan nålevende og kommende generasjoner skal oppfatte og minnes Det britiske imperiet, er en kontinuerlig historisk slagmark. Nettopp på slike felt kan historiografen bidra til å kartlegge hvor stridens kjerne står. Det østindiske handelskompaniet inngår i slike innholdskamper, eksempelvis hos indiske historikere som i lang tid har krevd

---

²³ Neumann (2001), s. 62, 63.

aksept for at Kompaniet raserte landets frem til da stødige økonomi.²⁴ Det britiske historikermiljøet tilknyttet imperiet mangler en slik historiografisk tradisjon. Det påstår Oxford-historikeren Peter Burke i boken *History and historians in the Twentieth Century*, og peker primært på en mangel innenfor den klassiske delen av det britiske imperiestudiet. I tillegg, hevder han, eksisterer det en tilhørende gruppering hvor ikke-realhistoriske bidrag blir sett på som både ”navlebeskuende” og ”unødvendige”.²⁵ Trenden, mener Burke, ser ut til å vedvare også inn i vår egen tid.²⁶ En slik mangelfull interesse for å skue innover sitt eget fagfelt er sterkt problematisk, ifølge Ottar Dahl. Ved å innta slike holdninger, risikerer man å overse ”hvor lite stabile historiske resultater synes å være, hvor sjelden man egentlig kommer til varig enighet innenfor en fagkrets”.²⁷ Inntar man et mer overordnet historisk perspektiv kan man ikke unngå å bli slått av hvordan generasjoner av historikere kan enes om svar på teorier, før den neste brutalt henviser dem til historiens kirkegård.²⁸ ”Selv om alle enkeltforestillinger skulle være saklige og uten tendens”, hevder den svenske medisineren og filosofen Göran Hermerén, ”så har faget som helhet slagside når visse emner systematisk faller ut eller neglisjeres.”²⁹ I en tid hvor interessen for det britiske imperiet igjen har fått vind i seilene, er anerkjennelse og utstrakt bruk av historiografisk metode innenfor imperiefaget viktigere enn noensinne.

P. J. Marshall, redaktør av bind II i *OHBE*, går langt i å avfeie Burkes påstand. Samtidig høster påstanden støtte fra andre hold. Den profilerte amerikanske historikeren og filosofen Quentin Skinner har påpekt ”hvor vanskelig det er å nekte for den glorien de (britiske historikere) presenterer seg selv under der de rett frem kaller seg empirister, hvis egentlige oppgave helt enkelt er å avdekke fakta om fortiden og gjenfortelle dem så objektivt som mulig.”³⁰ Til tross for de mange nye innfallsvinklene fra postmodernistisk kultur, er karakteristikken fortsatt meget velegnet, hevder Skinner.³¹ Landsmannen Philip D. Curtin går enda lenger, og mener hele den vestlige historieskrivingen synes å være gjennomsyret av en ”sagnaktig tradisjon for etnosentrisk nasjonalhistorie.”³² I boken *Oriente* fra 1978 skriver

---

²⁴ Se kapittel fem under.

²⁵ Burke, Peter (2002): *History and Historians in the Twentieth Century*, s. 249.

²⁶ Webster (2006), s. 168.

²⁷ Dahl (1990), s. 11.

²⁸ Ibid.

²⁹ Hermerén, Göran (1972): *Vurdering og objektivitet*, gjengitt i Kjeldstadli (2005).

³⁰ Ibid, s. 9.

³¹ Ibid, s. 9.

³² Jensen m. fl (1983): *Dansk kolonihistorie – Indføring og studier*, s. 9. (utdrag)

Edward Said om den systematiserte og fortsatt vedvarende feiltolkningen av østlig litteratur hos vestlige forfattere.³³

Man trenger imidlertid ikke å bevege seg utenfor britiske historiske sirkler for å fange opp mistanken mot imperiedisiplinenes lave grad av selvinnsikt. I boken *The Historiography of the British Empire-Commonwealth: trends, interpretasjon and resources* fra 1966, påpeker den britiske redaktøren hvordan imperiefagets historiografiske studier må trenge langt dypere ned i materien enn de innledende og tentative påstandene som frem til da var blitt fremlagt. ”Vi trenger å etterforske selve stamtreet til disse generaliseringene som former en stor del av vår intellektuelle historie, denne delen som nesten er helt bortglemt i studiet av imperiet og samveldet. Klarer vi egentlig å følge de forskjellige konnotasjonene som til enhver tid følger med begreper som samveldet eller koloni?” spør redaktøren.³⁴ I vår sammenheng er han ekstra interessant fordi redaktøren er en 33 år yngre utgave av mannen bak det historiografiske bindet til *OHBE*; Robin Winks. Ved overgangen til et nytt årtusen formulerer samme historiker seg fra motsatt side av en rivende historisk utviklingsperiode. Der han i 1966 tvinges til å vie store deler av sin innledning til å oppfordre til større grad av historisk mangfold og objektivitet, som et ledd i motbevisingen av imperiefagets påståtte død, mener den eldre Winks i 1999 at ”følelsene knyttet til imperiet nå er kjølige og modne nok til å akseptere og ta vel imot (...) en utvidet historieforståelse fra Asia og Afrika.³⁵ I 1966 ville samme mann ha seg frabedt de rådende ”antakelsene om at det er eksepsjonelt vanskelig for asiatiske vitenskapsmenn å skrive fornuftig europeisk historie, samt for europeiske vitenskapsmenn å forstå seg på Asias historiske dimensjoner.”³⁶ Min oppgave vil forhåpentligvis bidra til å avklare hvor vidt Winks og resten av fagfeltet, i løpet av de 70 årene mellom utgivelsen av *CHBE* og *OHBE*, kan sies å ha kommet i mål.

---

³³ Said, Edward (1976): *Orientalism*.

³⁴ Winks, Robin (Red.) (1966): *The Historiography of the British Empire Commonwealth*, s. 18.

³⁵ Winks, Robin (Red.) (1999): *The Oxford History of the British Empire*, Volum V, Innledning.

³⁶ Ibid.

2. Det østindiske handelskompaniet: Fra handel til herredømme (1763-1813)

Take up the White Man's burden

Send forth the best ye breed

Rudyard Kipling, *The White Man's Burden* (1899)

Krig var normalt tilstand i Europa på 1700-tallet. I hundreårsperioden fra 1688 til 1793 innledet England og Frankrike krig mot hverandre intet mindre enn syv ganger.³⁷ Gjennom kamper i koloniene fikk stridighetene etter hvert også global karakter. I India eskalerte kampene for alvor under Syvårskrigen (1756-1763). Kampen om subkontinentet ble utkjempet mellom det franske og det britiske handelskompaniet i regionen. Forskjellene mellom britisk og fransk kolonipolitikk – to ulike måter å styre et oversjøisk imperium på – steg imidlertid til overflaten allerede før de mer direkte konfrontasjonene. Vendepunktet kom i 1746, da Frankrike og guvernør Joseph Dupleix erobret byen Madras fra britene.

Det britiske, transatlantiske imperiet fungerte som en løs masse av enheter bestående av åtte karibiske og atlantiske øykolonier og femten territorier i Nord-Amerika. Hver enhet var i stor grad uavhengig. Her er kontrasten til de franske koloniene tydelig. Paris styrte de relativt tynt befolkede koloniene etter en rigid og sentralisert byråkratisk modell. Sivile intendant og militære guvernører utøvet makt på stedet og la få beslutningsmuligheter i hendene på lokale styresmakter. Frankrike styrte sine kolonier som en rekke krigsskip, permanent med ankeret ute, hevder Geoffrey Holmes.³⁸ Selv i India, hvor kommersielle prioriteringer på begge sider ledet an, var det klare forskjeller. Det britiske kompaniet ble sett på som en nasjonal investering i parlamentet. Trengte det støtte, fikk det tilført kapital. Storbritannias prioriteringer førte til at Det britiske østindiske handelskompaniet i realiteten var eneste gjenværende maktfaktor i regionen etter Syvårskrigen. Franskmennene på sin side maktet ikke å sende tilstrekkelig med forsyninger til et område vesentlig forskjellig fra scenariet i Nord-Amerika. I India møtte briter og franskmenn, som nederlendere, spanjoler og portugisere før dem, allerede befolkede områder med veletablerte handelsnettverk.

---

³⁷ McKay, Derek & Scott, H. M. (1983): *The Rise of the Great Powers*, s. 198.

³⁸ Holmes, Geoffrey (Red.) (1993): *The Making of a Great Power: Late Stuart and early Georgian Britain, 1660-1722*, s. 253.

Det som hendte fra midten av 1700-tallet i India kan dermed fremstilles som den europeiske kapitalismens kanskje råeste fase: Kjøpmennene, utbytterne, tok seg til rette med salgsvarer i ene hånden og sverdet i den andre. Fra 1750 og utover støttet den britiske staten Kompaniet i India aktivt i form av både militærstyrker og kapital. Staten sendte selv tropper til India, og bidro dermed direkte til videre kolonialisering. Forskjellene mellom fransk og engelsk suksess kan følgelig sies å ha lagt på statlig nivå, ikke i selve kompaniene.³⁹

Det britiske handelskompaniet gikk seirende ut av striden om India. Territoriell ekspansjon startet med Robert Clives symbolske slag ved Plassey i 1757. Derfra gikk britene hen og erobret hele subkontinentet frem mot Kompaniets endelige oppløsning i 1858; direkte eller indirekte via sterke føringer på lokale ledere. Kompaniet, driftet av ikke-statlige forretningsmenn, hvilte helt fra oppstarten i år 1600 på statlig monopolgaranti på all handel øst for Kapp det gode håp.⁴⁰ Avtalen ble fornyet flere ganger - senest frem til 1793. Etter utgivelsen av Adam Smiths *The Wealth of Nations* i 1783 – delvis også som et direkte resultat av den – ble imidlertid privilegiene i økende grad angrepet. I 1813 mistet kompaniet sine monopolistiske rettigheter for godt. Perioden med frihandel i favør britene, og starten på Indias nedtur, kunne innledes.⁴¹ I mellomtiden hadde likevel kompaniet, som nå fungerte både som privat handelskompani og som statlig kontrollorgan med eget militærvesen, rukket å skrive seg inn i historiebøkene som tidenes største kommersielle aktør, hvis man legger geografisk utstrekning til grunn. Samtidig fortsatte erobringene i India under guvernørgeneral Wellesley vel ut på 1800-tallet, mot direkte ordre fra London.

Kompaniets hær i India:	1793	1798	1805	1815
Europeere	18 768	22 166	24 891	31 611
Innfødte	69 661	91 147	167 674	195 572
Totalt	88 429	113 313	192 674	227 183

(Kilde: Holmes, Geoffrey (1993))

³⁹ Ibid, s. 198.

⁴⁰ Bowen, H. V. (2006): *The Business of Empire. The East India Company and Imperial Britain, 1756-1833*, s. 1.

⁴¹ ibid.

Store deler av Kompaniets suksessformel var å spore hjemme i England. Før 1680 var Frankrike den eneste reelle europeiske stormakten. Etter hvert som de to landene marsjerte fra krig til krig frem mot Waterloo i 1815, styrket imidlertid britene seg økonomisk og strategisk vis a vis sin erkerival. Under Niårskrigen (1688-1697) bygget landet opp en sterk marineflåte og landhær, samtidig som det gjennomgikk en finansiell revolusjon. Innføringen av *National Debt-programmet* (1693), samt sentralbanken *Bank of England* (1694), ga England et moderne finanssystem. Institusjonene skulle danne grunnlaget for landets kommersielle og industrielle overlegenhet i det neste århundret, mye fordi systemet fant bred støtte i parlamentet.⁴² Under den samme Niårskrigen maktet de kommersielle og landlige klassene i parlamentet å doble landets inntekter gjennom skattlegging av egen formue. På kort sikt muliggjorde dette at Storbritannia, i like stor grad som foregangsstaten Nederland, kunne subsidiere sine allierte. *The fiscal-military state* kunne ta kontroll også på havet. På lengre sikt viste de nye instansene videre at det parlamentariske systemet var langt mer effektivt enn det absolutistiske franske monarkiet med hensyn til kapital akkumulering. *The long 18th Century*, fra The Glorious Revolution (1689) til Waterloo (1815) ble perioden hvor Storbritannia overtok som verdens ledende kolonimakt. Kun senere kopierte rivalene suksessformelen. Da var slaget om India allerede tapt.⁴³

Det pålitelige kredittsystemet ble muliggjort av investorer som lånte penger til staten - mot garantier om tilbakebetaling. I India ble dette utført av et handelskompani i enorm og rivende administrativ utvikling. Kompaniet, som hadde sin formelle base hjemme i Leadenhall Street i London, høstet virkelig fruktene av moderniseringen. Det nye regimet i England ble tvunget til å ta opp et lån på to millioner pund fra handelsmennene i 1698, mot at monopolet ble forlenget. På samme tid som kompaniet, anført av general Robert Clive, overtok retten til å skattlegge det lukrative Bengal-området i India, ble det dermed også inkorporert i det gryende *public credit*-systemet.⁴⁴ Perioden frem til 1815 var særdeles stimulerende for britisk økonomi, hvor pengene strømmer til den hjemlige sentralbanken. Solide handelsforbindelser til de nylig tapte nordamerikanske statene var fortsatt den udiskutabelt viktigste inntektskilden, men også økt handel med India bidro til oppsvinget.⁴⁵

I kjølvannet blomstret også korrupsjonen. Den tyske politiske teoretikeren og økonomen Karl Marx beskrev britenes økonomiske ordning på følgende måte i 1853:

---

⁴² McKay & Scott, s. 45, 46, 47.

⁴³ Osterhammel, Jürgen & Petersson, Niels P. (2003): *Globalization, a short history*, s. 60.

⁴⁴ Bowen (2006), s. 30.

⁴⁵ Basu, B. D. (1989): *Ruin of Indian Trade and Industry during the British Raj*, s. 10, 11.

“The power the East India Company had obtained by bribing the Government, as did also the Bank of England, it was forced to maintain by bribing again, as did the Bank of England. At every epoch when its monopoly was expiring, it could only affect a renewal of its Charter by offering fresh loans and by fresh presents made to the Government.”⁴⁶

Kompaniets nye rolle i India – bevæpnede handelsfolk ansvarlig for driften av en indisk statsmakt – innebar på den ene siden territoriell ekspansjon og økonomisk oppsving. Samtidig bidro det også til økonomisk og politisk krisetid på hjemmebane. Helt fra overtakelsen av retten til skattlegging av Bengal-området i 1765 – i litteraturen referert til med den indiske benevnelsen *diwani* – ignorerte kompaniets utsendte ordrer fra England om prioritering av handelsvirksomhet, ikke krigføring. Utgiftene forbundet med et stadig økende militært personell eskalerte. Etter ordre fra parlamentet bygget kompaniet fra 1784 i tillegg opp forpaktningstjenesten *Covenant Service* – et embetsmannskorps på 400 mann – godt lønnet og uten erfaring fra offentlig forvaltning.⁴⁷ Muligheten for personlig vinning var enorm - korrupsjon dagligdags.

Som en konsekvens ble kompaniets økonomi svekket i tiden etter de første territoriale nyvinningene. Kompaniet ble truet med konkurs allerede i 1781. Tributinntektene forbundet med erobringer veide ikke lenger opp for det administrative og militære pengesluket som la grunnlaget for og sikret kompaniets unike ”herskerrolle”. Inntekter fra salg av handelsvarer stupte, og kompaniet så seg nødt til å be om ytterligere frisk kapital utover de 5,5 millioner pundene de allerede hadde utestående. Lånet ble innvilget mot det første av en lang rekke parlamentariske inngrep, hvis mål var å underlegge kompaniet statlig styre. I 1773 opprettet statsminister Lord North generalguvernørstillingen som øverste lederstilling i kompaniet, sammen med et styre på fire personer som ble utnevnt fra London for å kunne rådgi og eventuelt stemme ned forslag.⁴⁸ *The Regulation Act* opprettet også en rettsinstans i Calcutta, samtidig som den la stor grad av statlig føring på kompaniets handlekraft i India.⁴⁹ William Pitt den yngres *India Act* i 1784 videreførte og klargjorde mange av punktene i det første forfatningsdokumentet, blant annet gjennom å erstatte rådet med et nytt kontrollorgan i London. Dermed ble generalguvernøren i India, som under Warren Hastings periode (1773-

---

⁴⁶ <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1853/07/11.htm> (lenke hentet 3. februar 2008)

⁴⁷ Ruud, Arild Engelsen, Price, Pamela, Mageli, Eldrid (Red.) (2006): *Indias historie, med Pakistan og Bangladesh*, s. 217.

⁴⁸ *Ibid*, s. 216, 217.

⁴⁹ Bowen (2006), s. 35, 36.

1785) i stor grad hadde blitt balansert av rådet, langt mektigere. Samtidig ble også Kronens ubestridte stilling som øverste myndighet ettertrykkelig slått fast.⁵⁰ Det økonomisk ulønnsomme siviliseringsarbeidet – *The White Man's Burden* – var i gang.

Territorielle nyvinninger i India fortsatte likevel fram til det siste slaget mot marathaene i 1818. De forespeilede endringene i kompaniet ble nemlig langt på vei bremset av den pågående striden mellom parlament og kongehus hjemme i London. Kompaniets rolle som sterk kreditor rundt 1698 ble reversert til et økende behov for statlige lån og subsidier hundre år senere, mye grunnet parlamentets bitre og uløselige strid med kongen om retten til å styre i den rike kolonien.

Sammen med den enorme geografiske avstanden, hele 13 500 britiske sjømil - i en tid før moderne transportmidler for sjøfart var oppfunnet - var dette kanskje den viktigste grunnen til at kompaniet kunne opparbeide seg en slik unik maktposisjon i India. Frem til 1858, da *direct Crown-in-Parliament*-styret blir innført, regjerte Det østindiske handelskompaniet over det indiske subkontinent. I hele sin styringstid (1760-1820) anså Kong Georg III partipolitikk som et onde, og utsatte egenhendig en løsning på India-problemene i kraft av sin tilstedeværelse.⁵¹ En splittet opposisjon styrket nemlig kongen. Før statsminister Pitts første forslag til en ny lov om India - *The India Bill* – ble fremlagt i 1783, hvor formålet var å overføre kolonimakt fra kongen til parlamentet, påpekte monarken:

”Whoever votes for the India Bill are not only not my friends, they shall be considered my enemies.”⁵²

Det vedvarende problemet skapte en todelt problemstilling for hjemlige myndigheter, og da primært for de styrtrike og mektige jordeierne. Generalguvernør Warren Hasting tjente personlig mer enn 500 000 pund i året så tidlig som i 1760. I de tre brutale årene som fulgte var ikke kompanidirektør Henry Vansittart stort snauere med sine 200 000 årlige pund i pungen.⁵³ Det totale skatteutbyttet i det rike bengalområdet skrev seg til 33 millioner pund alene allerede i 1765, det første året britene gjorde krav på det.⁵⁴ På mindre enn ti år var kompaniet forvandlet fra handelsmenn til *private-enterprize-imperialists*, ”an Empire within

---

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Holmes, G. (Red.) (1993), s. 291.

⁵² Ibid, s. 251.

⁵³ James (2007), s. 38, 39.

⁵⁴ Summene kan ganges med litt i overkant av ni for å finne en salgs tilsvarende sum, justert til dagens prisnivå.

an Empire, responsible only to its shareholders”, hvor private og offentlige interesser gikk hånd i hånd.⁵⁵

De styrtrike *nabobene* utgjorde imidlertid først et reelt problem idet de vendte hjem til den politiske scenen i England, hvor de raskt ble stemplet som en fare for den nasjonale ”karakteren”; ideen om at briter i utlandet alltid bar med seg en bestemt konstruktiv innstilling. *Nabobenes* enorme rikdom sendte prisene på å kjøpe seg seter i Underhuset til himmels, en gode de eksisterende landeierne satte høyt. De hjemvendte tjenestemennene ble raskt fiender til et etablert samfunnslag i besittelse av store rikdommer.⁵⁶ Allerede i 1767 satt general Clive av Plassey i *The Commons*, sammen med tre av sine nærmeste venner. Andelen *nabober* steg til 26 i 1774, og videre til 45 i 1784 – en trend som helt tydelig fulgte maktoverføringen fra kompani til stat i samme periode. I en tid hvor partiallianser var bannlyst, utgjorde 45 menn med felles interesser - av totalt 558 - raskt en mektig hærskare. Gang på gang utøvet de press og lobbyvirksomhet da styret i India sto på den politiske plakaten.⁵⁷ Partiskillelinjer i britisk politikk økte riktignok etter 1784, blant annet grunnet uoverensstemmelser rundt Den amerikanske uavhengighetskrigen. Pitts fremtreden som leder for *Toryene*, samt Charles James Fox som lederskikkelse for *Whigene*, bidro til å polarisere parlamentet.⁵⁸ Fire regjeringsskifter i løpet av kort tid, samt mangel på kunnskap om India blant ministrene, sørget imidlertid for at verken statsminister North eller Pitts lover maktet å definere kompaniets rolle vis a vis staten tilstrekkelig.⁵⁹ Kompanispørsmålet utviklet seg til en betent kasteball mellom skiftende regjeringer.⁶⁰

Samtidig var det et økende problem for politikerne at folket fikk se og oppleve vanstyret i India på nært hold. I hvor stor grad var folket villig til å tolerere et despoti i imperiets navn i India?⁶¹ Slike spørsmål rundt kompaniets styre var brennhete i parlamentet på slutten av 1700-tallet.

Tross mangel av en felles politisk plattform, en motstridende konge, samt en økende andel nabober, ble flere reguleringsplaner for kompaniet forsøkt satt ut i live. Reguleringsakten av 1773 utnevnte en øverstkommanderende generalguvernør med råd, som i realiteten hadde

---

⁵⁵ James (2007), s. 43.

⁵⁶ Ibid, s. 48-52.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ <http://search.eb.com/eb/article-9031775> (lenke hentet fra Encyclopædia Britannica Online 1. februar 2008).

⁵⁹ James (2007), s. 547.

⁶⁰ Lawson, James (1993), s. 118.

⁶¹ James (2007), s. 49-52.

mulighet til å stemme ned forslag.⁶² Ordningen ble utarbeidet for å danne en motvekt til den autokratiske, kompaniutnevnte generalguvernøren, samt for å holde kongen unna større makt i India.⁶³ *The Supreme Court*, som skulle bistå generalguvernør Hastings i juridiske spørsmål, forble imidlertid et tomt juridisk organ også etter 1773. Innad i det unge rettsystemet ble kompaniet motarbeidet av kongens egne menn.⁶⁴ Først etter Lord Pitts *India Act* av 1784 opplevde generalguvernør Lord Cornwallis (1786-1793) og Lord Wellesley (1797-1805) systemet som tilstrekkelig effektivisert.⁶⁵ Hjemme i London ble kompaniets aksjeeiere samtidig underlagt parlamentets nyutnevnte organ, *Board of Control*, som fratok dem stemmerett i saker som var av betydning for kompaniets sivile, militære eller finansielle politikk.⁶⁶ Først i 1812 forsvant kongens siste grad av påvirkning på utnevningen av tjenestemenn i India, da William Pitt den yngre maktet å rive kongens patron-klient-forhold fra hverandre en gang for alle.⁶⁷ I 1813 utkom så traktaten som ettertrykkelig ”stadfestet Kronens ubestridte suverenitet over samtlige av kompaniets territorier.”⁶⁸ Handelsmonopolet var oppløst.

Denne politiske prosessen, og den tilhørende fjerningen av monopolet er i denne oppgaven viktig fordi det innenfor denne perioden er mulig å spore hvordan historieverkene forholder seg til britisk tilstedeværelse i India mens handel fortsatt – i hvert fall i teorien – var det uttalte formålet.

---

⁶² Ruud, Price, Mageli (2006), s. 216.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Keay, John (1993): *The Honourable Company: A history of the English East India Company*, s. 386.

⁶⁵ Ray, R. K. i Marshall, P. J. (Red.) (1998): *The Oxford History of the British Empire, Volume II*, s. 513.

⁶⁶ H. V. Bowen (2006), s. 76.

⁶⁷ Ibid, s. 263.

⁶⁸ Marshall, P. J. (1981) *The Writing and Speeches of Edmund Burke, Volume V*. Hele traktaten er gjengitt i bokens første kapittel.

3. 100 år med Det britiske imperiet

”History will be kind to me, for I intend to write it.”

Sir Winston Churchill

I festskriftet *Oxford and the idea of Commonwealth* foretar de to britiske historikerne Frederick Madden og D.K. Fieldhouse en analyse av de dominerende retningene innenfor britisk imperiehistorie det siste århundret.⁶⁹ Der deler de en rekke bekymringer for hva mangel av en historiografisk tradisjon kan påføre imperiefaget av systematiske og vedvarende skjevheter.⁷⁰ Helt siden innføringen av merkantilismen, hevder de, frem til det britiske samveldets storhetstid etter andre verdenskrig, har endringer i organiseringen av imperiet fått historikere til å komme opp med nye forståelsesrammer for hvorfor nettopp disse endringene har inntruffet.

”Merkantilisme”, ”Ekspansjon”, ”Det organiske imperiet”, ”Økonomisk imperialism”, ”Samveldet”, og den mer nylige ”perifere retningen” – forrådet av ideer ser påfallende usofistikert ut når de gjennomgås kritisk. De stammer for det meste fra simple analogier med et mekanisk, biologisk eller geometrisk grunnprinsipp. (...) Én etter én annen har de oppstått som en reaksjon på en dyp endring i karakteren til det samtidige imperiet, hver av dem som en inspirasjon til å skrive en ny form for imperiehistorie, Men innen den tid hadde imperiet igjen endret seg, med det resultat at metaforen i stedet har blitt forvandlet til en anakronisme.”⁷¹

I det historiografiske bindet til *OHBE* understreker redaktør Robin Winks hvordan imperiefagfeltet heller ikke viker fra de mer generelle trendene innenfor historiefaget i samme periode. ”There is no point in the historiography of the British Empire at which development differed in any sustained and significant way from general trends in the development of historical studies broadly.”⁷²

Innenfor britisk imperiehistorie kan man altså – ifølge forfatterne – snakke om historikere som i stor grad har justert sine konklusjoner i samsvar med *de facto* endringer i egen samtid – og i samsvar med de generelle trendene i faget som helhet. Funnenes troverdighet, overførbarhet og faglige tyngde reduseres følgelig etter hvert som påfølgende

---

⁶⁹ Madden & Fieldhouse (1982): Se særlig kapittel 1 og 2.

⁷⁰ Ibid, s. 30, 31.

⁷¹ Ibid.

⁷² Winks (Red.) (1999), s. 653.

historikergenerasjoner helt eller delvis visker dem ut. Med utgangspunkt i Fieldhouse og Maddens påstand, samt de brede utviklingstrekkene innenfor historiefaget, lar det seg dermed gjøre å tegne et grovt bilde av forskningsutviklingen på det britiske imperiet siden profesjonaliseringen av historiefaget tok til mot slutten av 1800-tallet.⁷³

1. 1886 til 1914 – Profesjonalisering, ”evolusjonsime” og ”organisme”: Opprettelsen av *English Historical Review (EHR)* i 1886 og Sir John Seeleys *Expansion of England* (1883) knytter for første gang sammen forskjellige historiske retninger til en samlet idé om et kolonifag, både ved Cambridge og Oxford, hvor studiet av imperiet inngår. Todelingen mellom det 1. (vestlige) og 2. (østlige) imperiet etableres frem mot starten på og under 1. verdenskrig. Det samme gjør en ny og egen disiplin viet utelukkende til studiet av imperiet, med ildsjelen Reginald Coupland ved roret. Et organisk og sterkt religiøst syn på imperiets historie som for evig til det beste for koloniene – også med tanke på Kompaniet i India – dyrkes.

2. 1920-årene til tidlig 1950-tall – Gullalder for totalhistorien: En historisk tradisjon, spesielt sterk blant de ledende og sterkt religiøse britiske imperiehistorikerne, dominerer. Det fremvoksende britiske samveldet (*The Commonwealth*) blir sett på som *embryo* – en ren, konfliktløs og befruktet organisme på sitt tidligste utviklingstrinn - som med tiden vil nå organisk fullkommenhet, med imperiet som stolt livmor. Reginald Coupland er fortsatt sentral, etter hvert sammen med etterfølgeren i sjefsstolen ved Oxford-universitetets samveldeavdeling; Vincent Harlow. Begge forfekter et totalhistorisk imperiesyn, hvor historien om delene må bidra til helheten: metropolen. Imperiefaget blir stadig mer populært som studie ved universitetene, også i form av økende mengder studenter fra koloniene.

3. Sent 1950-tall ut 1970-årene – Krise og nesten-kollaps: Sekularisering - verdidebatten i kjølvannet av imperiets oppløsning sprenger totalhistoriens fastlåste rammer, og angripes ”nedenfra” i form av blant annet postkolonial kritikk fra Edward Said. Stadig flere koloniserte tar utdanning i England og kritiserer styresettet. Britiske imperiehistorikere i identitetskrise. Fra midten av 1960-tallet også en drastisk nedgang i antall studenter knyttet til studiet.

---

⁷³ Tabellen er utarbeidet med utgangspunkt i Knut Kjeldstadli og Ottar Dahls modell for seks forskningsgenerasjoner i Norge (se Kjeldstadli (2005, s. 64.), og er videreutviklet til å gjelde britisk imperiehistorie av undertegnede, da blant annet med støtte i informasjon fra Madden & Fieldhouse (1982), Webster (2006), Symonds (1991), Louis (2002) (se neste fotnote), Said (1978), samt Winks (Red.) (1966) og (1999).

4. 1980-tallet: Sosial- og økonomihistorisk inntog: Konvensjonell politisk historie utfordres av nye fagtilnæringer, etterfulgt av en påstått overgang til et mer forsonende imperisyn.

5. 1990-tallet og frem til i dag - The rebirth of tolerance⁷⁴: Større grad av sameksistens mellom forskjellige innfallsvinkler til faget. *The Oxford History of the British Empire* forfattes, og redaktør W. R. Louis påpeker hvordan verket ”inkluderer hele imperiets horisont”, hvor også stemmer fra periferien slipper til.⁷⁵ Samtidig blomstrer en retning med vektlegging av en mer tradisjonell politisk historieskrivning opp, som svar på blant annet deler av den postkoloniale kritikken. I sin ytterste form er denne retningen representert ved skotten Niall Ferguson. Imperiehistorikerens positivistiske imperiesyn har fått innpass i det Det hvite hus, hvor argumenter fra den uttalte høyrehistorikerens ”*Empire*” ble benyttet av Bush-administrasjonen for å legitimere blant annet invasjonen av Irak i 2003.⁷⁶

3.1 Gullalder, krisetid og gjenfødelse: 100 år med britisk imperiehistorie

Ulike historieoppfatninger kan sies å skille seg fra hverandre med hensyn til hvilket mønster de mener fortiden har.⁷⁷ Vendepunkter i historiografien kan dermed forstås som fundamentale endringer i oppfattelsen av fortiden innenfor en bestemt kultur, til et gitt tidspunkt, som har stor påvirkning på faget i en påfølgende historisk periode. Endringene fører ofte til etableringen av nye historiske skoler, hvis ideer velter om på våre rådende oppfatninger av fortiden, nåtiden og framtiden.⁷⁸ Mellom generasjonsgruppene eksisterer det åpenbare brudd og overlappende tradisjoner. For historiografen er disse likevel til å leve med fordi formålet er å diskutere *hvorfor* ulike endringer skjer – og hvorfor de ikke skjer.⁷⁹ Til tross for sin forenkende karakter, hjelper fasedelinger til med å kartlegge hvordan og i hvor stor grad disiplinens historikere er og har vært avhengige av andre, av sitt miljø, av tradisjonen - enten dette gjør seg gjeldende i tilslutning eller i opprør til tidligere generasjoners arbeid.

Går vi historiefagets egen historie nærmere i sømmene, slår det oss nemlig hvordan den vitenskapelige framstillingen er farget av bidragsyternes sosiale og kulturelle bakgrunn.

Historikere kommer sjelden til varig enighet. Gjentatte ganger har hele generasjoner sluttet

---

⁷⁴ Intervju med verkets redaktør, William Roger Louis, på Encyclopedia.com; encyclopedia.com/doc/1G1-62828731.html (URL hentet 6. oktober 2007). Intervjuet er opprinnelig foretatt av tidsskriftet *The Historian*, 22. mars 2000.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ <http://www.nyu.edu/fas/institute/dri/DRIWP/DRIWP02.pdf> (side 5) (lenke datert 1. mai 2008).

⁷⁷ Kjeldstadli (2005), s. 63, 64.

⁷⁸ Wang & Iggers (2002), s. 5.

⁷⁹ Kjeldstadli (2005), s. 64.

opp om teorier eller problemstillinger, før det påfølgende slektsledd har forkastet dem som mer eller mindre ubrukelige.⁸⁰ Mønsteret kan skyldes endringer i forholdet til fagfeller og medarbeidere, både i samtid og fortid, eller nye strømninger i forskningens egne institusjoner og historisyn.⁸¹ Disse vekselvirkningene gjelder imperiefaget like mye som de eksempelvis gjelder aktører innenfor norsk selvstendighetshistorie eller aktører involvert i forskning knyttet til den franske revolusjonen.

Fremveksten av historie som egen akademisk disiplin i Europa gikk på 1800-tallet hånd i hånd med fremveksten av nasjonalisme. Den parallelle utviklingen garanterte for profesjonalisering gjennom en mer kritisk bruk av kilder, samtidig som den innsnevret historikerens horisont gjennom en forsterking av nasjonale identiteter.⁸² Dette er felles for land som eksempelvis Norge, Tyskland og Storbritannia. I introduksjonen til *Turning Points in Historiography* påpeker den tyske historiografen Georg G. Iggers hvordan 1700-tallets mest omfattende forsøk på å skrive et verdensomfattende, krysskulturelt historieverk ble foretatt i Storbritannia. *Universal History* utkom i mer enn 30 bind siden oppstarten i 1736 og hadde som formål å fortelle hele verdens historie. Verket ble imidlertid tatt ut av produksjon og kritisert for å fremstille uavhengige enkelthistorier på bekostning av en samlet beretning av menneskeheten.⁸³ For nettopp denne helhetlige tankegangen skulle sette sitt preg på den videre historien om Det britiske imperiet.

Fra andre halvdel av 1800-tallet ble *Chairs of History* opprettet ved de to prestisjetunge og rivaliserende universitetene i landet; Cambridge og Oxford. Inspirert av Charles Darwins *Artenes opprinnelse* fra 1859, flagget begge fra starten av et evolusjonistisk historiesyn hvor imperiets lange utviklingstrekk sto i førersetet. Samtidig som fotnoter med referanser til *The Public Record Office* i London ble meislet ut som standard, ble verdens første engelskspråklige tidsskrift viet historie, *The English Historical Review*, startet opp i 1886.⁸⁴ Bak utgivelsen sto en generasjon historikere i opposisjon til faget som bærer av det subjektive. Historikerne som tok imperiefaget inn i det 20. århundre var imidlertid fortsatt nostalgikere, og forble det frem til 2. verdenskrig. Slik ble 1800-tallets romantiserende syn båret med videre inn i et nytt århundre. Sir John Seeley (1834-1895), professor i historie ved Cambridge, og hans trofaste etterfølger Lord Acton ble de to store lederfigurene for

---

⁸⁰ Dahl (1990), s. 12.

⁸¹ Ibid, s. 11.

⁸² Wang & Iggers (2002), s. 4.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Winks (Red) (1999), introduksjon.

kommende generasjoner av britiske imperiehistorikere. Publiseringen av Seeleys bok *Expansion of England* i 1883 markerte starten på en utskilling av studiet av imperiet fra resten av historiefaget. *Den seeleyanske skole* blir i ettertid betraktet som den første egenartede retningen i synet på imperiet blant akademiske historikere i England. Forfatterens syn forble synonymt med imperiet som helhet fram til 1920-årene.⁸⁵

Seeleys betraktet imperiet som en organisk enhet.⁸⁶ Synet er sammenfallende med tonen i Ernst Sars' verker fra 1870-årene.⁸⁷ Seeleys organisme samsvarte imidlertid ikke med det imperiet som *de facto* eksisterte ved overgangen til 1900-tallet. Ikke-europeiske samfunn under britisk styre, deriblant India, ble av Seeley per definisjon sett på som uorganiske, og dermed også historisk uviktige. Dermed kunne historikeren likevel fronte sin *evolusjonisme* – hvor alle delene av imperiet fungerte som en levende enhet i takt med metropolen – som historisk korrekt. Endringer skjedde kanskje i små, suksessive skritt, men én fase ledet alltid opp til den neste på en organisk måte. Det var en indre vekst i et folk, en nasjon. De ulike momentene, delene, hang i hop med og svarte til behov i helheten.⁸⁸ De tropiske områdene hadde ingen plass i visjonen om en sentralisert, britisk superstat.⁸⁹ Denne oppfatningen kan også spores i numrene *The English Historical Review* utga i perioden, hvor fokus primært ligger på koloniernes ”rights”, ikke ”rules”. Historikerne maktet ikke å ta inn over seg at India representerte et fundamentalt forskjellig scenario fra de hvite og delvis selvstyrte koloniene i vest. Denne problematiske utfordringen går igjen i mange av verkene frem til etter 2. verdenskrig, og sammenfaller med det som i ettertid kalles gullalderen for det helhetlige imperiesynet.⁹⁰

Acton, Seeleys etterfølger og bærer av samme historiesyn, lå til grunn for historikerne som i 1929 utga *The Cambridge History of The British Empire*; denne oppgavens første hovedkilde. I takt med endringer imperiet innad, ble det organiske konseptet justert og tilpasset en ny tid, hvor krav om selvstendighet i koloniene tiltok i styrke. Hovedredaktørene A.P. Newton og E. A. Benians var begge en del av samme generasjon som Seeley, men skrev i mellomkrigstidens oppbruddstid hvor imperiet slo sprekker og store deler av verden ble hjemsøkt av økonomisk depresjon, snarere enn i tiårene før første verdenskrig, hvor økonomisk og militær opprustning de europeiske supermaktene imellom var mest sentralt.

---

⁸⁵ Madden & Fieldhouse (1982), s. 32, 33.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Kjeldstadli (2005), s. 64.

⁸⁸ Ibid, s. 65.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid, s. 32.

Cambridge-verket fremstår likevel som et klassisk historiografisk monument fra den organiske, *seeleyanske* enhetstankegangen hvor:

“(The) Contributors fixed their gaze on imperial policy, constitution-making, and administration, and on the projected activities of British government, as if the organic imperial state had actually come into being to do everything of significance in these countries, while their indigenous inhabitants slept.”⁹¹

Den urokkelige troen på Samveldet av nasjoner som hele imperiets felles samlingspunkt, hvis transisjonsfasen bare fikk muligheten til å nå befruktningsstadiet, førte til en noe pussig og paradoksal historisk fase hvor en prominent imperiehistoriker som Reginald Coupland, en av bidragsyterne til *CHBE*, med stolthet kunne skåle for imperiet som ”the Brotherhood of all men”, samtidig som India-delen av imperiet åpenlyst var hjem søkt av dyptpløyende rasekonflikter.⁹² Denne uorganiske delen av imperiet hadde imidlertid ingen rett til historisk eksistens utover den herskeren tildelte den, i dette tilfellet britiske historikere, mente Coupland. Dermed kunne han samtidig tale om indisk nasjonalisme og løsrivelse som uproblematisk fordi inderne ikke var ankommet stadiet hvor imperiet naturlig ville innkapsle og besegle dets fremtid. Tålmodighet og underkastelse, mente Coupland, var landets eneste vei mot fred og frihet.⁹³ ”Cambridge-redaktørene befalte dette synet videre, og slik ble det i alle de tre første bindene”, skriver Ronald Robinson i *Oxford and the idea of Commonwealth*.⁹⁴ Tanken på at imperiets metropol hentet krefter i periferien like mye som i sentrum, slo aldri inn hos denne generasjonen ”som for moderne historikere mer minner om en guddommelig englehistorie, med skaperen kontinuerlig på britenes side.”⁹⁵ Indiske historikere svarte med å stemple det de mente var en biologisk ufullstendig organisme som ”resembling only the most primitive living objects, whose only method of growth and reproduction is to split in half.”⁹⁶

Eric Williams, som senere forfattet det banebrytende verket *Capitalism and Slavery* (1944) fikk føle denne særgene Oxford-troen på kroppen under sin tid ved universitetet. Troen på imperiet som siviliserende kraft fikk til slutt begeret til å renne over. Et klassisk eksempel på generasjonsskifte oppsto da Williams gikk til frontalangrep på sin egen læremester ved

---

⁹¹ Madden & Fieldhouse (1982), s. 61.

⁹² Ibid, s. 35.

⁹³ For en nærmere analyse, se delkapittel 4.2 under.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid, s. 35, 36.

⁹⁶ Ibid, s. 100.

Oxford; ingen ringere enn nevnte Reginald Coupland. Som daværende statsminister i Trinidad & Tobago hudflettet Williams *CHBEs* ideologiske undertoner, og stemplet forfatterne som ”rasistiske og sjåvinistiske, kontinuerlig med ariere portrettert som den mest progressive og initiativrike rasen.”⁹⁷

Williams, som altså selv var elev under den omstridte historikeren Reginald Coupland ved Universitetet i Oxford,⁹⁸ reagerte spesielt på verkets innledning, hvor det står skrevet:

“In an adventurous age, where Men dreamed great dreams for England (...) British heroes took the empire into a new age, (where) it exercised the worthiest British qualities and initiatives; capacity for making the best out of (the) means at hand, uprightness, sense of justice and love for fair play”.⁹⁹

Heller ikke under tiden ved Oxford følte Williams seg velkommen. Den vordende statsministeren fikk følgende oppfordring fra den lokale dekanen da han ønsket svar på hvorfor universitetsforlaget nektet å utgi hans doktorgradsoppgave om britisk slavehandel med Vestindia: ”Are you still here? You had better go home. You West Indians are too keen trying to get posts here which take jobs from Englishmen.”¹⁰⁰

Coupland imøtekom slettes ikke kritikken. Så sent som i en tale fra 1936 hevdet han at India “var tildelt noenlunde samme grad av frihet som tilsvarende kolonier var på sine tilsvarende utviklingstrinn” og konkluderte; “if the political association between Britain and India becomes (...) a genuine comradeship yoking Europe and Asia in free service to their common weal, the longest and hardest stage will have been accomplished.”¹⁰¹ Frihet en gang i fremtiden var altså hovedbudskapet til nasjonale, indiske bevegelser.

“In the age-long contact between the diverse races”, mente Coupland, “between white and coloured, between strong and weak, imperial rule must become a means of mutual undertaking and co-operation rather than of conflict and oppression. Whatever our character in earlier days, our Imperialism must come to an end in treatment of weaker peoples to fulfill the common need for freedom and unity on earth.”¹⁰²

---

⁹⁷ Jensen m. fl (1983), s. 10,11,12 (Utdrag).

⁹⁸ Winks (Red.) (1999), s. 23.

⁹⁹ Newton, Holland Rose, Benians (Red.) (1929): *The Cambridge History of the British Empire, volume I: The Old Empire, from the beginnings to 1783*, s. v, vi, vii, 1-21.

¹⁰⁰ Symonds (1991), s. 269.

¹⁰¹ Ibid, s. 36.

¹⁰² Ibid, s. 37, 38.

Samme mann klarte ikke skjule sin tiltro til imperiet som oppdrager i en tale under en konferanse fem år tidligere.

”I am proud of what England has done in India in the last hundred years. But that is nothing to what my pride would be if England can help to bring this connection to its natural and noble climax and help to set India in her place, as a dominion in our Commonwealth of Nations.”¹⁰³

Uformelt styre ble for historikerne en slags treningsleir for inderne frem mot endelig frigjøring. Før den tid kunne nasjonalismen kanaliseres tilstrekkelig innenfor imperiet, mente de.¹⁰⁴ Coupland var også av den oppfatning at kritikk som den fra Williams var ”den den mest trøttende formen for kritikk man kunne slenge rundt seg med.”¹⁰⁵ Skjønt, han ante lite om hvor brått bruddet mellom landene skulle bli da det endelig kom etter 2. verdenskrig.

3.2 Oxford versus Cambridge i imperiedebatten

Ottar Dahl argumenterer for hvordan utviklingen av historiefaget i vårt århundre er allment preget av en sterkere organisering, differensiering og rent kvantitativ vekst, i særlig grad gjeldende fra 1960, som del av den omfattende utdanningseksplasjonen i vår tid.¹⁰⁶

Den britiske gullaldergenerasjonens anglosentrisme slo sprekker og avtok i styrke frem mot 2. verdenskrig. De første historikerne på ”rett side” av det oppløste imperiet ble også de første som rokket ved synet på imperiet som enhetlig. Richard Symonds tegner et bilde av et imperiefag mer nyansert enn tidligere, etter hvert som ”historien nedenfra” gjorde sitt inntog i disiplinen. Vi skal se hvordan den svært sentrale britiske imperiehistorikeren Vincent T. Harlow, forfatter av denne oppgavens andre hovedverk, likevel beholdt mange av kjerneverdiene fra tiden før krigen.¹⁰⁷

Samtidig er det i historiografisk sammenheng interessant å merke seg hvordan det i etterkrigstidslitteraturen på 50- og 60-tallet oppsto et skarpere skille mellom historieskriving fra Cambridge- og Oxford-universitetene. Cambridge utviklet etter hvert et syn på Oxfords utgivelser som i overkant moralske og høytsvevende, med tydelige filosofiske betraktninger innbakt i sine lange historiske perspektiver - alltid med et idealistisk sluttpoeng. Oxford-

---

¹⁰³ Ibid, s. 61.

¹⁰⁴ Marshall (Red.) (1998), s. ix.

¹⁰⁵ Symonds (1991), s. 53.

¹⁰⁶ Dahl (1990), s. 269.

¹⁰⁷ Se delkapittel 4.5 under.

universitetes imperiedisiplin utviklet etter hvert et rykte for å være ”more occupied with faith than science (...) preaching values through the past or to present it marching into a better future.”¹⁰⁸

Der Cambridge-historikere i etterkrigstiden syntes å bevege seg bort fra en utpreget *Whig*-historie – studiet av historiske forhold med feilaktige forventninger om kunnskap om samtiden – synes Oxford i økende grad å samle seg rundt et stolt og forsvarende syn i behandlingen av imperiet. ”At Cambridge studies were less speculative than those at Oxford and therefore more conducive to docility of mind. There was a greater disposition, to mind their own business, that of education and learning, rather than enlighten the world on theology and politics”, hevder Richard Symonds; selv tilhørende en nyere generasjon Oxford-historikere.¹⁰⁹

Mye av den prekende og oppstyltede tonen forsvant etter hvert som faget gradvis ble sekularisert på 1950-tallet. Frederick Madden illustrerer hvordan misjonsarbeidet så vidt overlevde inn i etterkrigstiden, og dermed gradvis tillot ”to discover and to understand historical facts as they appeared to the actors on the global stage at the time, rather than with eyes conditioned by retrospective foresight, theory and theology.”¹¹⁰

Et slikt skille er viktig å merke seg. Universitetet i Oxford, all den tid imperiet besto, var det stedet hvor flestparten av byråkratene og lederne innad i imperiet tok sin utdanning. ”Wherever I travel in the Empire, I find Oxford men at top”, bemerket statsbygger og imperialist Cecil Rhodes. Og med god grunn. Ved overgangen til 1900-tallet var halvparten av administrasjonen i *The Indian Civil Service* uteksaminert fra Oxford.¹¹¹ Ifølge Symonds oppsto tidlig et skille så dyptpløyende at to separate idiomer (språkeiendommeligheter) var skapt ved de to universitetene tidlig i 1960-årene:

”The Oxford unity of ”Commonwealth” and the Cambridge unity (...) proved so apart in their assumptions and values that it might seem the one was virtually untranslatable in the idiom of the other”, skriver forfatteren.¹¹²

Der all historiografi hadde innslag av *Whig*-historie før 1950, er denne mer og mer et utpreget Oxford-fenomen fra og med dette tiåret. ”Once again a change in the contemporary reference

---

¹⁰⁸ Madden & Fieldhouse (1982), s. 42, 43.

¹⁰⁹ Symonds (1991) *Oxford and Empire – The Last Lost Cause?*, s. 2, 3.

¹¹⁰ Madden & Fieldhouse (1982), s. 27, samt Symonds (1991), s. 293.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Madden & Fieldhouse (1982), s. 42.

brought about a new perspective and gave rise to a different synthesis”, skriver Symonds og sikter til den stadige endringen i britisk imperiesyn i takt med endrede samtidsstrømninger.

Det er et viktig moment, ettersom denne oppgavens to siste verk begge er Oxford-baserte, mens *CHBE* primært består av bidragsytere fra samme universitet.¹¹³ En slik innfallsvinkel er samtidig et klassisk eksempel på hvordan historiografiske studier kan avdekke systematiske skeivheter og forskjeller i historiefaget. ”Imperial history has always been peculiarly susceptible to the imposition of grand concepts, if not overarching theories”, skriver Symonds i *Oxford and the Empire – The last lost Cause?*; ”Mercantilism, ”The organic empire”, ”The commonwealth”, ”Imperialism of free trade”, ”the official mind”, ”Gentlemanly capitalism”.¹¹⁴

Oxford-universitetet spilte en særdeles viktig rolle i utbredelsen av Storbritannias imperieoppdrag, og av de to universitetene ansvarlig for mye av utviklingen av britisk lederegenskaper på 1800- og 1900-tallet, har Oxford alltid vært tettere koblet til imperiet enn Cambridge.¹¹⁵ Det er også ved Oxford at de mest prominente enkelthistorikerne har utfoldet seg, mens Cambridge ikke kan vise til like innflytelsesrike individualister som eksempelvis Reginald Coupland eller Vincent Harlow. ”Whether it be in Downing Street, New Delhi, or the remotest mission station, Oxford graduates predominated. (...) Every (British) school building” skulle ideelt sett fungere som ”a citadel of Empire – and every teacher as its sentinel.”¹¹⁶ Å ta seg inn i Oxford blir på mange måter det samme som å ta seg inn i selve hjertet av imperiestudiet, hevder *OHBE*-redaktør Robin Winks.¹¹⁷ Den moralske tonen og overdrevne bekymringen for koloniernes status skulle forbli kjennetegn også på kommende generasjoner av Oxford-historikere, og gjentok seg gang på gang ikke bare i Couplands, men også i Vincent T. Harlows taler i hans tid som leder for imperiefaget ved universitetet. Som vi

---

¹¹³ To av det første *CHBE*-bindets redaktører er tilknyttet Cambridge, sistnevnte Kings’s College London. Av bidragsyterne er fire tilknyttet Oxford, tre til Universitetet i London, ni til Cambridge, en til Yale, en til Birmingham og en til Exeter. Denne oppgaven benytter seg primært av Cambridge-historikerne. I *CHI* er redaktør Dodwell tilknyttet London, men gikk senere over til Cambridge. Tre er tilknyttet London, 15 Cambridge, en Sorbonne og en Oxford. *FSBE*-redaktør Vincent T. Harlow var tilknyttet Universitetet i Oxford. Det samme er redaktør av *OHBE*s bind II, Vincent T. Harlow. Verkets overordnede redaktør Wm. Roger Louis er tilknyttet Universitetet i Texas, men æresmedlem ved Oxford, Bindets andre historikere er tilknyttet USA, Irland og England, Wales, men denne oppgaven tar utgangspunkt i bidrag fra Calcutta-, Leicester- og Oxford-baserte innslag. I verkets femte bind er redaktøren den samme, mens de fire bidragsyterne som her analyseres alle tilhører Oxford.

¹¹⁴ Symonds (1991), s. 2, 3.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Ibid, s. 47.

¹¹⁷ Winks (1994): <http://www.jstor.org/stable/view/2124774?seq=4> (Jstor.org) (lenke hentet 4. mai 2008).

skal se, arvet Harlow forgjengerens urokkelige tro på samveldet som endestasjon for samtlige av imperiets kolonier.

Dette er spesielt viktig å bære med seg i tankene under behandlingen av Harlows første bind fra 1952, som ble forfattet i en tid hvor ikke bare Storbritannias kolonier forsvant én etter én. Også Nederland måtte si fra seg Indonesia i 1948. To år tidligere trakk Frankrike seg ut av Indokina, og britene måtte trekke seg ut av Burma. I Afrika oppnådde Nigeria selvstendighet sammen med kolonier som Kamerun og Kenya. Det var i kjølvannet av et slikt politisk klima britiske historikere trakk sine slutninger.

Da *OHBE* utkom 47 år senere – det første store forsøket på et totalhistorisk imperieverk dekkende hele imperiet siden *CHBE* i 1929 – hadde historiefaget som helhet gjennomgått en revolusjon i tilnærming. Nærmest umiddelbart etter utgivelsen av Vincent T. Harlows første bind i 1952, formulerte Ronald Robinson og John Gallagher tesen om *Informal Empire*. Artikkelen *The Imperialism of Free Trade* sto på trykk i andre utgave av *Economic History Review* i 1953, og definerte Det britiske imperiet som langt mer enn kun ”the history of those colonies coloured red on the map.”¹¹⁸ Selv om Robinson og Gallaghers marxistiske fokus primært rettet seg mot på klassekamper i periferien i perioden fra 1850 og fremover, fikk artikkelen mye å si også for hvordan India ble behandlet. ”Historians such as Seeley (og i forlengelsen også Harlow) looked on events in the formal empire as the only test of imperial activity; and they regarded the empire of kinship and constitutional dependence as an organism with its own laws of growth”, skriver forfatterne, et syn som blir å bedømme ”the size and character of icebergs solely from the parts above the water-line.” Som vi skal se, betraktet verken Harlow eller Seeley og hans etterfølgere i *CHBE* India som en fullverdig del av imperiet, og kunne dermed overse kompanistyrets tilsynelatende usiviliserte oppførsel i perioden mellom 1760 og 1813. Duoen mener snarere at britene i India utløste ”such disruptive forces upon the indigenous structures that they tended to wear out and even collapse them.” Det er denne tendensen som i mange tilfeller står som selve symbolet på utvidelsen av britiske ansvarsområder og endringen fra uformell til formell kontroll, skriver Gallagher og Robinson.¹¹⁹

---

¹¹⁸ Gallagher, John and Robinson, Ronald (1953): *The Imperialism of Free Trade*. The Economic History Review, Second series, Vol. VI, no. 1, s. 1.(Jstor.org) <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2591017.pdf> (Lenke hentet 1. mai 2008).

¹¹⁹ Ibid, se kap. III, IV.

Synet snudde opp-ned på de rådende oppfatningene blant britiske imperiehistorikere, og kan på mange måter sies å ha innledet fasen hvor forskjellige tilnærminger til faget oppsto; økonomisk- og sosialhistorie, kulturhistorie – og til slutt også den postkoloniale debatten startet av Edward Said. Sids påståtte vedvarende (feil)oppfattelse av Østen fra Vesten er den siste i en rekke utfordringer det britiske imperiefaget har stått overfor de siste 100 årene.¹²⁰

---

¹²⁰ Said (2001): *Orientalism*, s. 1, 2, 3.

4. «A ring of Certainty»: Kompanihistorie ved tre stadier på 1900-tallet

“A people’s view of its own history is an essential, perhaps the determining factor in its sense of its own identity.”

A. L. C. Bullock, britisk historiker

Som det fremgår av kapittel tre, har synet på det britiske imperiet gjennomgått en rekke stadier siden profesjonaliseringen mot slutten av 1800-tallet. Dette har gitt seg utslag i distinkte historiske skoler. Den nasjonalistiske og selvopphøyende, forsterket i form av Reginald Coupland og utgivelsen av *CHBE* i 1929, kan sies å kulminere med første bok i Vincent. T. Harlows tobindsverk *FSBE* fra 1952. Perioden frem til og med denne boken rendyrket og standardiserte synet på imperiet som en biologisk fullkommen organisme, med noen av datidens mest fremstående historikerne som sendebud.¹²¹ *Embryo*-tradisjonen så til enhver tid de forskjellige delene av imperiet som byggetrinn i en altomfattende ”motorvei” mot et fungerende britisk samvelde av stater. Ideen om det organiske og kumulative imperiets rolle som læremester for mindre siviliserte deler av verden, den rådende oppfatningen i perioden, inspirerte forfatterne til å utgi sine bøker.¹²²

4.1.1 The Cambridge History of the British Empire (1929)

CHBE kan tilskrives perioden hvor utviklingen av koloniene og deres underkastelse og aksept av britisk styre ble sett på som selvsagt, og er – med ett unntak – skrevet av aldrende og veletablerte, mannlige britiske historikere.¹²³ Kvinner fikk først godkjent sine universitetsgrader og -diplomer i 1920, og var ikke tilstrekkelig indoktriner i miljøet før 1930.¹²⁴ Verkets første bind, *The Old Empire, from the Beginnings to 1783*, teller 822 sider fordelt på 26 kapitler. I tillegg kommer *CHI – British India, 1497-1858*, både utgitt som bind fem i samme Cambridge-serie, samt som enkeltstående bidrag til britisk historie om tiden i India. Bindets innhold, kanskje best beskrevet som historisk geografi, er på 608 sider, fordelt på 32 kapitler.

---

¹²¹ Madden & Fieldhouse (1982), s. 35.

¹²² Ibid, s. 31.

¹²³ Lloyd (1984): *The British Empire, 1558-1983*, s. 387.

¹²⁴ Symonds (1991), s. xxiii.

Verket kom ut i en Europa mellom to verdenskriger, med India stadig under britisk kontroll. Troen på *Pax Britannica*, imperiets nye gullalder, hadde imidlertid rullet å slå sprekker allerede før første verdenskrig.¹²⁵ Mellomkrigsårene fokuserte i større grad på det nasjonale versus det overnasjonale, med blick på konstitusjonell utvikling i koloniene. Perioden fra 1929 til 1932, med verdensomspennende økonomisk depresjon, rystet imperiet. Folkedemonstrasjoner i India skremte vettet av hjemlige politikere.¹²⁶ Mahatma Gandhis pasifistiske bevegelse presset videre for frihet, med 54 000 dømte og 23 000 fengslede indere bare i 1930 som resultat.¹²⁷ Jerngrepet besto, på tross av vedvarende frihetskamper. En kommisjon nedsatt av Sir John Simon i 1927 hadde som formål å gå den britiske regjeringen i India nærmere i sømmene. Ingen indere ble imidlertid inkludert i utvalget, noe som i stedet bidro til å styrke landets nasjonale ånd.¹²⁸ Forsvars- og utenrikspolitikk skulle fortsatt dikteres fra øverste britiske hold i India; *The British Viceroy*, nå i Delhi.¹²⁹ Snarere enn frigjøring valgte britene å statuere et eksempel da hovedstaden ble flyttet fra Calcutta. I 1929, samme år som *CHBE* gikk i trykken, stod den nye *Viceroy*-boligen – med en prislapp på 35 millioner pund - klar til innflytting. India var i aller høyeste grad britisk i 1929. Samtidig eksploderte interessen for å studere historie ved engelske universiteter.¹³⁰ Det bærer selvsagt Cambridge-verket preg av. Imperiet var fortsatt intakt, men hjemme i England økte klasseskillet. Stor arbeidsledighet umuliggjorde en retur til de rådende økonomiske forholdene før krigen. Keynes' motkonjunkturpolitikk hadde enda til gode å løse arbeidsledigheten.¹³¹ Nasjonalistiske grupperinger tiltok i styrke. Både på hjemmebane, i form av walisiske *Plaid Cymru* fra 1925 og *National Party of Scotland* fra 1928, samt i India fra 1919 og utover, organiserte motstanderne seg. Partiene hadde liten umiddelbar oppslutning, men tegnet likevel et bilde av en opprivende trend innad i imperiet.¹³²

Samtidig følte indiske studenter ved britiske universiteter seg uglesett. Ved Oxford ble de indiske studentene i 1921 innkalt til et møte om viktigheten av å bevare ”den rette lojalitet”. En brann med uviss bakgrunn utsatte imidlertid konfrontasjonen. I et forsøk på ”å bevare

---

¹²⁵ Webster, Anthony (2006), s. 16, 17.

¹²⁶ Ibid, s. 19.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Cawood, Ian (2004): *Britain in the Twentieth Century*. Se kap. 3.

⁵² Lloyd, T. O. (2002): *Empire, welfare state, Europe: history of the United Kingdom 1906-2001*, s. 139.

¹³⁰ Madden & Fieldhouse (1982), s. 19.

¹³¹ Lloyd (1984), s. 139.

¹³² Madden & Fieldhouse (1982), s. 35.

Guds fred”, innkalte viserektor L. R. Farnell likevel samtlige av de rundt 200 indiske elevene til en alvorsprat senere på dagen, et møte han senere beskrev som ”å skue ned på 400 øyne, lysende fra sine brune ansikter - lik pantere.”¹³³

4.1.2 Det organiske imperiet

En studie foretatt av historikeren J. M. Blaut påpeker hvordan den stadige tilbakevendingen av det romantiserende elementet troner på toppen over de 30 vanligste kjennetegnene på eurosentrisme.¹³⁴ 1929-bindene *CHBE* og *CHI* er rike på eksempler på en slik historieforståelse. De er begge forfattet i en betent europeisk mellomkrigstid, og inneholder eksplisitte referanser til raserelaterte holdninger.¹³⁵ Forfatterne er tydelig anglosentriske, med angelsaksiske verdier.¹³⁶

Historikernes særegne plass var kjent for dem selv, men ingen hindring for å drive forskning. Noen hindring var det heller ikke at verken fortidens eller datidens styre i India passet den ferdigkonstruerte forståelsesrammen. Kompanistyret ble tilsynelatende oversett da historikerne benket seg foran skrivebordet. Fra det innledende styret på 17- og 1800-tallet beskrev nemlig kildene åpenbare mangler innenfor kompaniets forpaktningstjeneste. Mangel på erfaring fra offentlig forvaltning førte til at den 400 mann sterke administrasjonen foretok flere grove feilvurderinger. Som et resultat nøt inderne aldri de samme rettighetene som de hvitere delene av imperiet. Samtidig kjempet Mahatma Gandhi for løsrivelse fra britisk styre. Statsministere som David Lloyd George (1916-1922), Stanley Baldwin (1923-1924, 1924-1929) og Ramsay MacDonald (1924, 1929-1935) fikk alle føle på de enorme raserelaterte problemene imperiet og dets betente forhold til India sto overfor.

For forfatterne bak dem ble løsningen å behandle problemet India som et ubefruktet egg. Redaktørene J. Holland Rose, A. P. Newton og E. A. Benians anså ikke India som en fullverdig del av imperiet i 1929¹³⁷, på samme måte som imperiet kun nylig var blitt en egen subsjanger innenfor historiefaget.¹³⁸ Skallet forble tilsynelatende en intakt del av historien om imperiet som helhet, men innholdet forble flytende, eller i verste fall hult.

---

¹³³ Ibid, s. 68.

¹³⁴ Blaut J. M. (2000) *Eight Eurocentric Historians*. Se tabell i konklusjon.

¹³⁵ Benians, Holland Rose, Newton (Red.) (1929), s. 21.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Marshall i Winks, Robin (Red.) (1999), s. 46.

¹³⁸ Ibid.

I *CHI* konsentrerer bidragsyterne seg om selve forbindelsen til imperiet i form av spørsmål som imperiepolitikk, grunnlovsutforming og administrasjon. Forholdet fremstilles ”som om det organiske imperiet var skapt for å gjennomføre alt det vesentlige i disse landene, mens innbyggerne selv lå og sov.”¹³⁹ Bindet innebærer således intet kritisk blikk på britisk-indiske relasjoner i perioden, men fremstår snarere som et oppkok på offisielle administrasjonspapirer.¹⁴⁰ *CHBE*, som i motsetning til *CHI* ikke er dedikert til en spesifikk del av imperiet, fungerer stikk motsatt. Verkets visjonære innledning planter leseren midt i et verdensomspennende imperium, som helt fra Tudor-tiden har spredt om seg med visdom, kløkt og mot.¹⁴¹ Nå er organismen tilsynelatende moden for å inkludere inderne, som havnet under britisk styre ”i en eventyrlig tidsalder (an adventurous age), hvor menn drømte store drømmer på vegne av England (...), hvor deres helter tok imperiet inn i en ny alder (og) utøvet de verdigste kvaliteter (worthiest British qualities) briter overalt er kjent for.”¹⁴²

Kompaniet, hevder forfatterne, er et barn av landets vei mot det nye store britiske samveldet av stater, med varemerket ”mangfold” fortsatt intakt.¹⁴³ Kompaniet påstås å fylle størsteparten av landets historie i perioden utover på 17- og 1800-tallet. Da er det høyst interessant å observere at dette ikke gjenspeiler seg i resten av *CHBE*-bindet, hvor en rekke sentrale påstander fra bindets innledning blir stående uten videre forklaring. Forfatterne hevder blant annet at landets evne til å styre fargede raser ikke var tilstrekkelig utarbeidet før 1783. ”Evnen til å stole på fargede raser (the capacity for rule (...) and the sense of trusteeship of coloured races) hadde enda ikke våknet”, skriver de tre redaktørene J. Holland Rose, A. P. Newton og E. A. Benians i sitt forord.¹⁴⁴ Nøyaktig når denne oppvåkningen fant sted, forblir uskrevet. Redaktørene skriver videre: ”Mens imperiet opplevde sitt mørkeste øyeblikk og fullstendige kollaps i vest, vek ikke Warren Hastings (første britiske guvernørgeneral i India) en tomme for Storbritannias fiender. I ti år ble Indias reddende engel (Hastings) symbolet på at en ny ånd - bygget på humanisme - var over landet. (...) India (ble) selve skolebenken for britiske administratorer, med uendelige variasjoner av raser, skikker og trosbekjennelser.” (...) ”Godt betalt ble medlemmene av *The Indian Civil Service* ubestridte mestere i utøvelsen av de fineste og mest verdige britiske egenskaper; Initiativet, evnen til å gjøre det beste ut av det

---

¹³⁹ Madden & Fieldhouse (1982), s. 33.

¹⁴⁰ Benians, Holland Rose, Newton (1929), introduction, s. v, vi, vii, samt s. 1-21.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Ibid, s. 10.

man har for hånden, rettskaffenhet, rettferdighetssans og kjærlighet for "fair play."¹⁴⁵ Det lave antallet bestyrere i India blir trukket frem som bevis på landets organisatoriske overlegenhet. "Som utdanner av administratoriske evner, forblir det britiske imperiet enestående. (...) I indisk målestokk har hun (imperiet) aldri feilet", skriver redaktørene.¹⁴⁶ Strukturen er på mange måter selve eksemplifiseringen av den rådende evolusjonistiske historieforståelsen blant denne generasjonen imperiehistorikere. Av alle historikerne som skrev i og tilhørte mellomkrigstiden", påpeker E. A. Benians, selv en av verkets tre redaktører, "er J. Holland Rose (medredaktør) stereotypen på en historiker intenst lojal overfor imperiet, med en sterk tro på dets historiske og fremtidige plass for menneskeheten."¹⁴⁷

Om samtidskritikken av samveldet skriver de tre redaktørene samlet: "Det nyeste og mest originale ved imperiet er den progressive utviklingen av avhengige kolonier over i uavhengige partnere som har blitt ved moderlandets side - under én og samme suveren - feilaktig kalt et imperium."¹⁴⁸ "Når sant skal sies, har Storbritannia svært liten grunn til å klandre seg selv for de suksessive æraene i dets moderne historie", mener forfatterne.¹⁴⁹ Med implisitte referanser til Weimarrepublikken og det truende tyske riket, legitimeres britenes globale dominans. "Utviklingen og utvidelsen av øyrikets makt og nasjonale innflytelse har hele tiden bestått i en blanding av instinkter og tilfeldigheter, alltid gradvis og derfor alltid vel utført", skriver forfatterne, og fortsetter: "På havet sikret det sin velstand, mens det motsto - slik det alltid siden har motstått - enhver makt som har truet med å opprette verdensdominans."¹⁵⁰ "Faktisk", skriver redaktørene, "ville både Storbritannia og verden som helhet vært veldig mye fattigere uten imperiet. Nasjonen selv ville blitt som et barn som ikke fikk lov til å vokse opp – et liv unaturlig forkrøplet (a life abnormally stunted). Muligheten til å kalle på og utvikle de beste britiske kvaliteter ville passert ubenyttet. Uten imperiet ville ikke britiske ingeniører, skaperne av blant annet jernbanen, telegrafene og metoder for overrisling, fått muligheten til å forvandle verden."¹⁵¹

Blant indiske historikere har et av de sterkeste ankepunktene mot tilfredshet i britisk historieskriving vært hvordan landet under britisk administrasjon gikk fra å være et

---

¹⁴⁵ Ibid, s. 12.

¹⁴⁶ Ibid, s. 4.

¹⁴⁷ Winks (Red.) (1999), s. 12.

¹⁴⁸ Benians, Holland Rose, Newton (Red.) (1929), s. 14, 20.

¹⁴⁹ ibid, s. 13, 21.

¹⁵⁰ ibid, s. 5.

¹⁵¹ Ibid, s. 18, 19, 20.

selvstendig, velutviklet jordbrukssamfunn, til fullstendig å bli ruinert av britisk handelspolitikk. India ble på det groveste utnyttet som råvareeksportør og importør av ferdigvarer i et forhold som fullstendig ødela landets økonomi, og som muliggjorde britenes eksepsjonelle storhetstid på hjemmebane, hevder den indiske historikeren B. D. Basu i boken *Ruin of Indian Trade and Industries during the British Raj*.¹⁵² Utnyttelsen ble iscenesatt i form av et kompanistyrte plyndringstokt.

Angrepet avfeies i *CHBE*. “Storbritannias holdning til frihandel ser ikke ut til å ha blitt påvirket verken den ene eller andre veien av bevisstheten om at man var i besittelse av et imperium”, skriver forfatterne.¹⁵³ Samtidig vedgår de at det ikke var nødvendig med et imperium for å opprette handelsmonopoler, ”at det i de britiske områdene i India likevel kunne ha vært, som det relativt sett også faktisk var i de tidlige tidene til Det østindiske handelskompaniet, en blomstrende handel mellom India og Storbritannia.”¹⁵⁴ Likevel må det antas at britisk handel uten permanente bosetninger og handelspunkter ikke ville vært like sikker og eskalerende som den faktisk var, og at landet derfor ikke hadde vært like mektig uten territoriell kontroll.¹⁵⁵ Verden har dessuten aldri vært et åpent marked, hevder forfatterne. Følgelig har britenes ”genious for management” i India ”hele tiden fulgt en vidunderlig utvikling for begge parter.”¹⁵⁶ Som en konkluderende fasit siteres statuttene fra Samveldets felles plattform utarbeidet på den offisielle imperiekonferansen i 1926; ”De selvstyrte områdene defineres som autonome fellesskap innenfor Det britiske imperiet, like i status, på ingen måte underordnet hverandre i innenriks- eller utenrikspolitiske sammenhenger, men forent via en felles lydighet (obedience) overfor den britiske Kronen.”¹⁵⁷ Ordningen er uten sidestykke i historien, hevder forfatterne. India, landets største koloni, oppnådde imidlertid ikke selvstyre og forble britisk herredømme under India-loven av 1935 frem til frigjøringen i 1947. Landet var dermed i høyeste grad britisk eiendom – men historisk vrakgods – da *CHBE* havnet på hyllene i universitetsbibliotekene i 1929.

---

¹⁵² Basu (1935, ny trykk 1989). Temaet er fortsatt kjernen i debatter mellom indiske og britiske historikere når Kompaniet omtales.

¹⁵³ Benians, Holland Rose, Newton (Red.) (1929), s. 18.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Ibid, s. 19.

¹⁵⁶ Ibid, s. 20.

¹⁵⁷ Ibid.

4.1.3 The Cambridge History of India (1929)

CHI kom på markedet samme år. Der *CHBE* kun skisserer overordnede tanker rundt Indias forhold til imperiet, uten å følge disse nærmere opp, går India-bindet i samme Cambridge-serie i dybden på den første perioden etter kompaniets territoriale fotfeste i Bengal-provinsen. I motsetning til det mer visjonære førstebindet, byr Dodwell et. al. på en nærgående gjennomgang av kompaniet og britisk styre i India i perioden. Over vel 600 sider totalt, introduseres leseren primært for en gjenfortelling av offentlige dokumenter som, for å følge resonnementene, igjen stiller store krav til kunnskap om lokalgeografi og indrepolitisk historie. Redaktør Dodwell konfronterer ikke kompaniets enorme registre, da dette ifølge hans resonnement ”gir lite mening og grunnlag for analyse.”¹⁵⁸ Rundt 200 sider angår kompaniet, dets ledere eller perioden mellom 1760 og 1813 i sin helhet. Av disse tildeles guvernørgeneral Warren Hastings i overkant av 80, lokale indiske herskere rundt 40. Den resterende plassen brukes på rivaliserende kolonimakter (140 sider) og ikke-indiske kolonier som Russland, Persia og Afghanistan (60 sider).

I perioden som omhandler kompaniet finnes flere eksempler på en evolusjonistisk historieforståelse. Over om lag 30 sider behandler Oxford-bidragster P. E. Roberts kritikken kompaniet høstet under generalguvernør Warren Hastings (1773-1785), Charles Cornwallis (1786-1793) og Richard Wellesleys (1798-1805) styre. I drøftingen av de to lovregulerende forfatningsdokumentene innført i perioden, henholdsvis i 1773 og 1784, understreker Roberts at India jevnlig ble redusert til en brikke i et hjemlig politisk spill, men at dette ”ikke er historie briter eller indere må angre på (all this was inevitable and, when everything is taken into consideration no to be regretted).”¹⁵⁹ At parlamentet fremsto som feilinformert i spørsmålet om India, hadde sin naturlige forklaring i at det var en reell sjanse for at et stort imperium ville bli styrt av engelskmenn utenfor kabinettet. I en slik setting var det ”kun naturlig og ikke overraskende at mange feil ble begått.”¹⁶⁰

I det store og hele forsvarer bindet gjennomgående kompaniets tilstedeværelse og styresett i perioden frem mot opphevelsen av Kompaniets monopol i 1813, og slipper kun tidvis til ”opposisjonen”, som ledet av Edmund Burke fortvilet påpeker hva en utvidelse av guvernørgeneralens og kompaniets fullmakter vil bringe med seg av lidelser for lokalbefolkningen og det britiske imperiets stolte navn:

---

¹⁵⁸ Dodwell (Red.) (1929), s. 210.

¹⁵⁹ Ibid, s. 182

¹⁶⁰ Ibid.

”Selve menneskehetens rettigheter er involvert i dette tilfellet av britisk tyranni – kjære Gud! (...) Vi er spanjoler i vårt begjær etter gull, og nederlendere i vårt sarte ønske om å beholde det. (...) Forfatningsdokumentet av 1784 er den slemmeste, mest absurde, forlatte, ødslende, galne og overberusede lov noensinne nedtegnet. (...) Kompaniet er en av de mest korrupte og destruktive tyrannier som trolig noensinne har eksistert i verden. (...) Alt er ruinert!”¹⁶¹

Ifølge Roberts er nemlig kritikken fra opposisjonelle Burke misvisende for hva som faktisk var de rådende forholdene i samtiden, selv om bindet for øvrig anerkjenner de mange utilstrekkelighetene traktatene i 1773 og 1784 inneholdt. Om den tidlige fasen i overgangen fra kompani til statlig styre konkluderer Roberts likevel - i kontrast til Burkes anklager. ”I det hele kan vi tillate oss å si at det var et storartet forfatningsdokument.”¹⁶²

Analysen beveger seg deretter over i en debatt om guvernørgeneral Warren Hastings’ overordnede hensikter i India. Forfatteren setter påstander om korrupsjon opp mot Hastings ubestridte lederegenskaper. Var Hastings en ekte helt som ”for all framtid sikret renselse (purification) av den britiske administrasjonen i Bengal? Var han mannen bak en moralsk oppvåkning (a moral awakening)?” spør Roberts.¹⁶³ Ifølge kildene, skriver han, er dette i økende grad en sannhet jo nærmere vi kommer vår egen tid - i redaktør Dodwells og resten av bidragsytneres tilfelle europeisk mellomkrigstid. ”Det er hevet over enhver tvil at han (Hastings) påvirket mye”, skriver Dodwell. ”Nyere historikere har holdt fast ved at hele administrasjonen og dets tilhørende system var rensset (purified), rengjort (clarified) og reorganisert (reorganised) da Hastings dro tilbake til England i 1785.”¹⁶⁴ For i samtiden var Hastings ikke like vel ansett, påpeker forfatteren. ”Dess nærmere vi kommer Hastings egen tid, dess mindre er troen på denne teorien om en fullstendig reformasjon av kompaniets tjenester”, skriver historikeren.¹⁶⁵

Om Hastings’ intensjoner skriver Roberts følgende:

”Hvis bevis virkelig er påkrevd (...) foretok Warren Hastings et anstrengende (strenuous) og lojalt forsøk, i den grad det var mulig, på å reparere (amend) og rengjøre (purify) styret. Fra starten av foretok han seg så mye som var menneskelig mulig. (...)

---

¹⁶¹ Ibid, s. 186, 197.

¹⁶² Ibid, s. 202.

¹⁶³ Ibid, s. 211.

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Ibid.

Problemet var at han ikke mottok noen vedvarende form for støtte hjemmefra. (...) Til slutt måtte Hastings derfor til en viss grad kompromisse med ”ondskap” (compromise with evil), og for å binde menn til seg, benyttet han seg fritt av den økonomiske beskyttelsen (means of patronage) han hadde til disposisjon.”¹⁶⁶

Denne ”ondskaper” ble tvunget frem av de rådende samfunnsforholdene i India, men medførte ikke britisk vrangstyre i regionen - snarere tvert imot. Som statsmann foretok Hastings valg som på sikt ville bedre forholdene. ”Det faktum at det eksisterte dårlig og korrupt administrasjon”, skriver redaktør Dodwell, ”viste seg som en av disse naturlige og uunngåelige ondskaper som er utenfor reformeringens rekkevidde (on of these inevitable evils beyond possibility to reform).”¹⁶⁷ Sir Robert Clives formelle overtakelse av makten på subkontinentet i slaget ved Plassey i 1757, markerte ”kun slutten på de tåpelige drømmene (those foolish dreams) blant lokalbefolkningen i Bengal om å tilbakeføre imperiet til dets legitime eiere.”¹⁶⁸ Redaktøren kan her synes å innta her et forsvarende ståsted i forhold til diskusjonen rundt legitimiteten til det tidlige kompanistyret i India, med vekt på årene før og etter traktaten av 1773.

Men det er hvordan P. E. Roberts selv stiller seg i forhold til den åpenbare motsigelsen mellom ”use of evil” og rettferdig styre som fremtvinger det mest iøynefallende forsvaret av britisk styre i perioden. I et oppgjør med samtidskritikere som dømmer Hastings ledende rolle i India, blant annet på grunnlag av ”riksretten” mot guvernørgeneralen etter hjemkomsten, både påpeker og advarer Roberts:

”Hva som er hevet over enhver tvil, er den umåteligheten, de taktiske evnene, den urbaniteten som Hastings utøvet sine handlinger og forfektet sine meninger med. Hvis man ser nøye etter, vil det innenfor enhver historisk periode som inneholder nevneverdige politiske eller sosiale forbedringer, kunne spores en felles pott av gjennomtenkte og opplyste meninger (a common stock of enlightened contemporary opinion). Mange av disse svever i samtidsluften (in the air of the time). Men å argumentere fra dette at anerkjennelse bør holdes tilbake for statsmenn som endelig implementerer dem, er ekstremt urettferdig.”¹⁶⁹

---

¹⁶⁶ Ibid, s. 212.

¹⁶⁷ Ibid, s. 176.

¹⁶⁸ Ibid, s. 174, 176.

¹⁶⁹ Ibid, s. 214.

Snarere enn å dømme, hyller Roberts Hastings for hans unike og kreative karakter i selve startfasen av det ekspanderende britisk-indiske imperiet.

”Parallelt og samtidig (contemporaneously) utførte Hastings en mengde reformer; økonomiske, skattemessige, juridiske og sosiale. Sammen tegner de en vakker protokoll (a fine record) av det hardtarbeidende og hengivne arbeidet deres forfatter gjennomførte i kraft av sine unike administrative evner (capacities of a unique kind). Han mestret alle deler av alle forespørsler, uendelig ressurssterk, overbevisende i sin argumentasjon, fornuftig i diskusjoner. Han kjempet uten ende og barket sammen med all opposisjon ribbet for redsel.”¹⁷⁰

Denne hyllesten underbygger *CHI* ved å vise til to kompanistyrte kriger kjempet under Warren Hastings’ styre: Rohilla-krigen i nord, samt krigen mot det mektige og sterkt utbredte Maratha-riket i sør, begge deler av det politiske lappeteppet subkontinentet ble forvandlet til etter Mogulrikets fall.¹⁷¹ Sammen med introduksjonskapitlet til *CHBE*, er dette tydelige eksempler på en sterkt evolusjonistisk historieforståelse i europeisk mellomkrigstid. Når det gjelder krigen i nord, innleder Roberts og Dodwell med å presentere den grunnleggende skepsisen indiske historikere har til perioden under Hastings. ”Krigen ble på det sterkeste fordømt blant samtlige av de eldre historikerne og deres respektive skoler i India. Deres syn, satt på spissen (in its extreme presentment), var at Hastings med overlegg tok livet av og rettighetene fra (sold the lives and liberties) et fritt folk og godkjente grusomme og motbydelige overtramp (horrible atrocities) fra sine egne undersåtter.”¹⁷²

Forfatterne understreker imidlertid videre hvordan imperiet definitivt har gått til krig på langt tynnere grunnlag ved flere anledninger tidligere.¹⁷³ Fremgangsmåten er riktignok ”ikke den lykkeligste, mest effektive eller politisk mest forsvarlige”, skriver de, men stammer ”i verste fall fra et enkelt feilvalg begått under ekstreme omstendigheter.”¹⁷⁴ Ved å sitere fra imperiehistorikeren Sir John Stracheys *Hastings and the Rohilla War*, slår forfatterne fast at ”krigen alltid var fullstendig legitim, all den tid Rohilla-folket var en plyndrende afghansk stamme av barbarer som kun hadde overtatt makten over de lokale hinduistene et kvart

---

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ "Rohilla War" - Encyclopædia Britannica. 2008. Encyclopædia Britannica Online. 6 Mar. 2008 <http://www.britannica.com/eb/article-9001202>. Subkontinentet besto av mer enn 500 prinsestater.

¹⁷² Dodwell (Red.) (1929), s. 220.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Ibid, s. 222, 227.

århundre tidligere. Dermed var de ”like mye for fremmede å regne som franskmenn i Spania eller russere i Polen i tiden under Napoleon.”¹⁷⁵ Engelskmennenes mål var da heller ikke ”å utrydde Rohilla-folket bokstavelig talt; det vil si å drive dem tilbake over grensen, ikke å massakrere dem.”¹⁷⁶ Hastings kan dermed renavaskes fra alle anklager om brutalitet og kynisme.” Faktisk ble kampanjen utført uten vold eller blodsutgytelse”, hevder forfatterne, og viser ”på generelt grunnlag en uvanlig stor grad av medmenneskelighet til indisk krigføring å være.”¹⁷⁷ Åpenbart uten selv å se ironien i utsagnet, tar forfatteren seg deretter friheten til å stille leseren følgende spørsmål: ”Gjør ikke en britisk guvernør rett i å erklære krig mot en føderasjon av barbariske høvdinger, som for ikke lenge siden hadde påtvunget sitt styre på en befolkning forskjellig fra dem både i rase og religion?”¹⁷⁸

På samme måte er den eneste løsningen for fortsatt fredlig britisk styre i sør å utsette Maratha-føderasjonen fra det politiske kartet i 1784 – en løsning som ifølge *CHI* er fordelaktig også for India som helhet. Den da avdøde Cambridge-historikeren M. S. Edwardes ser det i bindet som helt urealistisk å tro at kompaniet og den lokale indiske stormakten kunne sameksistere i regionen. Ikke bare drev føderasjonens ”onde leder” med ”skammelige former for motarbeidelse av (shameless plotting against) britisk styre i India.”¹⁷⁹ ”Hele deres system, inspirert av konservative hindutekster, var basert på undertrykkelse av massene, blottet for moral og direkte fiendtlig innstilt til de mest grunnleggende prinsippene for Kompaniets styre.”¹⁸⁰ Ifølge *CHI* innså guvernørgeneral Richard Wellesley tidlig dette. Hvis India noensinne igjen skulle blomstre, ”måtte ordnet styresett erstatte en lovløs og rovdriftaktig hovedfiende.” Etter uttallige muligheter til forbedring og sameksistens med engelskmennene, ble skjebnen til deres forræderiske og korrupte administrasjon forsejlet av guvernørgeneralens klokskap og kunnskap. ”Fiendskap ble forvandlet til en modig alliert av det britiske styret (...) Ut av trøsteløshetens aske, steg en ro og orden India ikke hadde sett maken til siden de gylne dagene under Akbar”, skriver Edwardes.¹⁸¹ Det er hevet over enhver tvil, skriver R. B. Ramsbotham i kapitlet *The Revenue Administration of Bengal*, ”at den endelige ødeleggelsen av marathaenes politiske makt, til fordel for et human (humane) og rettferdig (just) styresett under Det østindiske kompaniet, var nødvendig, produktivt og innbringende for India i en grad som simpelt hen ikke lar seg måle”, samtidig som den var

---

¹⁷⁵ Ibid, s. 220.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Ibid, s. 220, 221.

¹⁷⁹ Ibid, s. 373.

¹⁸⁰ Ibid, s. 382.

¹⁸¹ Ibid, s. 382, 383.

vennlig innstilt til samarbeid med lokale fyrster.¹⁸² ”Floken av motstridende interesser mellom inderne og britene kunne imidlertid bare kuttes ved bruk av sverdet”, skriver han. ”Og sverdet ble ikke løftet forgjeves der ærlig (honest) administrasjon forvandlet distrikter fra ørken til et blomstrende og smilende land”, konkluderer deanen av Winchester med i kapittel 21.¹⁸³

Æren for å avslutte syv års sammenhengende krigføring tilfaller *Marquis Wellesley* nærmest alene – som den har tilfalt Warren Hastings på samme måte tidligere: ”Intet bedre monument (enn seier i krig) kan reises til ære for hans mot, hans talent og hans utrolige organisatoriske krefter. For det var han som skaffet penger og menn og som staket ut den politiske kursen mot seieren (...) som brakte britene inn i selve storhetstiden i India”, konkluderer den pensjonerte løytnanten og historikeren C. E. Luard i et av sine to kapitler i *CHI*.¹⁸⁴ På denne måten blir flere av guvernørgeneralene gjentatte ganger fremstilt som ”til tross for visse etiske defekter, de kanskje største engelskmenn som noensinne har styrt i India - karaktersterk til en slik grad kun de fremste statsledere kan vedkjenne seg.”¹⁸⁵ Disse heltenes endelige mål ”ble alltid etterstrebet samvittighetsfullt (superabundant) og med ivrig innsikt og imponerende visdom (keen insight, great aims, impressive wisdom).” Først i ettertid har deres rykter så blitt forkludret fordi India opplevde fremgang under et britisk styre ofte strengt så vel som rettferdig, og dermed upopulært fordi det aldri fullt ut ble forstått. Men det foregikk alltid i riktig tempo og ble ofte etterprøvd (checked), selv om den tidvis også kunne oppleves som ufullstendig”, skriver forfatterne i sin konklusjon.¹⁸⁶

I den formative perioden mellom 1772 og 1786, hvor *CHI* mener de store konstitusjonelle endringene foregår – i motsetning til den påfølgende og uinteressante perioden frem til 1858 – er det altså visse etiske konflikter forbundet med det britiske styret i India.¹⁸⁷ Disse kan man imidlertid ikke klandre Kompaniet for, hevder de, selv om de drev skatteinnkreving bevæpnet med sverd og kanoner. At samtidens historikere med indisk forankring likevel stiller spørsmålsteget ved styret, skyldes ifølge *CHIs* historikere i stedet hjemlige politikere og deres gjentatte, utilstrekkelige forsøk på å utforme traktater og utbedre det de følte var et britisk styre ute av kontroll. I redaktør Dodwells bind får spesielt den radikale politikeren Charles James Fox, alliert med den monarkvennlige statsministeren Lord North, smake pisen. ”Fox, med sin sedvanlige mangel på politisk skarpsindighet (astuteness) (...) hadde egentlig aldri

---

¹⁸² Ibid, s. 430, 431, 432. Akbar den store styrte som mogulkonge mellom 1556 og 1605.

¹⁸³ Ibid, s. 354.

¹⁸⁴ Ibid, s. 271.

¹⁸⁵ Ibid, s. 312.

¹⁸⁶ Ibid, s. 354.

¹⁸⁷ Ibid, s. 181.

peiling på finanser, og mislyktes derfor i sitt forsøk på å sette seg inn i Kompaniets økonomiske rolle”, skriver Dodwell.¹⁸⁸ Sammen med Lord North ødela han derfor traktatens potensiale fullstendig. De krigsglade guvernørgeneralene Warren Hastings, Charles Cornwallis og Richard Wellesley maktet ifølge Dodwell likevel å heve moralen blant britene til et nytt nivå i sine styringsperioder. Dessverre ble de samtidig, spesielt da Hastings, motarbeidet hjemmefra og fikk aldri fullført ”sitt stolte livsverk”.

”Det bitreste ved hele tragedien var at før Hastings arbeid kunne fullføres, ble makt og autoritet stjålet (snatched) fra ham (...) og påfølgende år som naturlig ville blitt viet til den videre utviklingen av hans store oppgave, ble i stedet en desperat og til tider fortvilet kamp for å forsvare sin egen posisjon, karriere og ære mot et hevngjerrig (vindictive) og ondt angrep (cruel assault).”¹⁸⁹

Argumentet kan tyde på en historisk forståelse av den britiske imperiebyggingen som ”Den hvite manns byrde”. India fremstilles som et tilsynelatende usivilisert område, med et stort behov for implementering av vestlige versjoner av lov og orden – uavhengig av om visse ”evils” følger med på kjøpet. I 1786 tvang nemlig politiske krefter Hastings til å reise hjem til London for å forsvare seg mot alvorlige anklager om korrupsjon; kjent som ”The impeachment of Warren Hastings”. Om Hastings siste periode ved roret i India, kan Dodwells overfornevnte konklusjon vanskelig kan tolkes som annet enn et personlig forsøk på fullstendig renavasking fra et ”forferdelig angrep på en stor personlighet.”¹⁹⁰

Mange grunner kan ligge bak verkets forsvarende holdning til Kompaniets tilstedeværelse i India. En kritisk holdning til økende grad av press for indisk selvstendighet i samtiden kan ha spilt inn. Det samme kan forfatterens dystre, europeiske mellomkrigstid ha gjort, all den tid den står i skarp kontrast til den eventyrlige britiske fasen i India på 17- og 1800-tallet det skrives om. Avskyen mot politikere begrenser seg nemlig ikke bare til England. Også franskmennene får høre det. En eksplisitt frankofob tone surrer rundt hele diskusjonen av de to rivaliserende østindiske kompaniene i India – det franske og det engelske. Franskmennene er, som hjemlige britiske politikere, komplett udugelige. Joseph François Dupleix, guvernørgeneral for Det franske østindiske handelskompaniet i India fra 1742 til 1754, og Robert Clives fremste rival, beskrives som ”ukontrollert, med en opphakkert taleevne (cutting speech) ” uten evne til å ”innse at det å ville to ting på en gang ofte fører til at man prøver å få

---

¹⁸⁸ Ibid, s. 195.

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Ibid, s. 195, 196.

til mer enn man har kapasitet til å gjennomføre.”¹⁹¹ Hele dialogen er gjennomgående gjennomsyret av en dyp skepsis mot alt som er fransk. Til syvende og sist er det også Det franske Kompaniets fallitt i India som muliggjør britisk overtakelse. ”Engelskmennene hadde sin fulle rett til å straffe dem”, skriver Dodwell i *CHI* - og legge subkontinentet for britiske føtter.¹⁹²

4.1.4 Delkonklusjon: Kompanihistorie i mellomkrigstiden

CHBE og *CHI* er klassiske eksempler på et historieverk forfattet av en generasjon britiske imperiehistorikere som i perioden mellom verdenskrigene sto på sitt sterkeste. I sin helhet utgjør hele Cambridge-serien ni fulle volum, med siste bind ikke utgitt før i 1959. Den såkalte gullalderen for det helhetlige historiesynet skjøyv kompaniets kontroversielle maktovertakelse, og den enorme korrupsjonen som oppsto i etterkant, elegant under teppet. Ingen av de opprinnelige tre redaktørene fikk betrakte verket fullbyrdet. Før den tid var de alle avgått med døden. Likevel kan serien som helhet sies å være utarbeidet i mellomkrigsårene. Enkelte av bidragsyterne i volum tre omhandlende Det britiske samveldet av nasjoner tilhørte en yngre generasjon akademikere som skrev etter 1945, men planleggingen og ideene gjenspeiler tiden etter den første store krigen, den internasjonale depresjonen og årene frem mot krig på 1930-tallet.¹⁹³ Personfokuset og forsvaret av den historiske arven står også hele veien i fokus. Et mer generelt oversiktsbilde er det nært sagt umulig å tilegne seg ved å lese disse verkene, som i stor grad også inntar et personfokus i sin analyse av indiske forhold under britisk styre.

CHBE omtaler styret i India i meget flatterende vendinger innledningsvis, uten å tilby noen fullgod analyse i etterkant. Idet verket utkommer, har imperiet i India rukket å slå dype sprekker. *CHI* skriver i motsetning side opp og side ned om utviklingen av britisk styre i regionen, men er subjektivt ladet, fylt med anekdoter og et nesten fetisjistisk fokus på person- og stedsnavn, på bekostning av en helhetlig forståelse. Innledningsvis gir den inntrykk av å dekke hele det historiske bildet, men innrømmer likevel eksplisitt mangel av interesse for å innhente informasjon fra kompaniets egne arkiver. I den grad bindet tilbyr en analyse, er den forsvarende i sin omgang med Kompaniets plutselige overtakelse og påfølgende territoriale spredning. Overgangen forklares med at Storbritannias territoriale ekspansjon var nødvendig for å sikre landets økende andel av verdenshandelen.

---

¹⁹¹ Dodwell (Red.) (1929), s. 137, 138, 165.

¹⁹² Ibid, s. 170, 171.

¹⁹³ Winks (Red.) (1999), s. 11.

Videre er flere kapitler helt og holdent viet enkeltstående guvernørgeneraler, trolig ettersom denne delen av historien allerede var godt kjent blant forfatterne.¹⁹⁴ Personsentringen er imidlertid intet særegent britisk fenomen, og kan spores i det norske læreverket til Tham og Ording fra så sent som 1960. I boken *Historien og samfunnet, lærebok i verdenshistorie for den høgre skolen*, skriver forfatterne: ”England kunne for en stor del takke en enkelt mann for sine store resultater i India. Hans navn var Robert Clive. (...) I kampen mot franskmennene gjorde Clive en så glimrende innsats at det var klart at hans plass ikke var på kontorkrakken, men i hæren. (...) Han appellerte til parlamentsmedlemmene at de skulle slutte med sitt evinnelige småkjevl og heller tenke på landets beste; og hans redelighet, ubestikkelighet og frihetsglød gjorde ham snart til folkets helt.¹⁹⁵ Den samme retningen finnes i det største franske verket på det imperiet fra samme tidsperiode. Albert Sarrauts *La Mise en valeur des colonies françaises* (1923) fokuserer i stor grad på koloniernes økonomiske potensial sett fra metropolens ståsted, noe som er vanlig innenfor den historisk-geografiske tradisjonen og i samsvar med synet på India som en uorganisk og atypisk del av et imperium.¹⁹⁶

4.1.5 Couplands stolthetstale: Evolusjonismens kraftverk

Som det fremgår av kapittel to, fungerte Reginald Coupland, sjef for imperiestudiet ved Universitetet i Oxford fra 1920 til 1949, som nøkkelen til å forstå hvordan den evolusjonistiske tankegangen ble rådende og fremsto som rasjonell for aktørene. I tillegg til å forvalte landets historiske arv, satt denne generasjonen historikere også på sentrale posisjoner i administrasjonen av imperiet. Følgelig var de interessert i å holde det ved like og bevare dets nostalgiske verdier. Selv var Coupland regjeringens offisielle rådgiver for områdene India og Palestina, talenspeider for *The Indian Civil Service*, samtidig som han var en av landets fremste historikere på samme område. Coupland bidro til senere verk i *CHBE*. Dobbelrollen førte til at selve fagfeltet historie utviklet seg til slagmark for en imperiepolitikk som kjempet mot nasjonale politiske krav.¹⁹⁷ Konflikten påvirket hvilken historie som ble forfattet, og tvang fram en tydelig evolusjonistisk tone.

---

¹⁹⁴ Dodwell (Red.) (1929), kapittel XXVIII.

¹⁹⁵ <http://portal.samlaget.no/menypunkt.cfm?id=75-267-1&mpid=2049> (lenke datert 3. mai 2008)

¹⁹⁶ Madden & Fieldhouse (1982), s. 159.

¹⁹⁷ Williams, Eric (1944): *British Historians and the West Indies*, s. 193.

Sitater og utsagn fra fremstående historikere og politikere illustrerer hvordan begge parter i perioden hadde en felles agenda. Selv ga Coupland, som i sin tid ved Oxford forvandlet imperiet til et av de mest populære masterfagene ved universitetet, følgende definisjon av historie i en tale han holdt i 1935:

”Dere kommer til å spørre meg om hva historie er. Jeg vil definere det som den vitenskapelige undersøkelsen og tolkningen av fakta. Hvilke fakta? Alle fakta, hele summen av tid og rom. Historie er en ubrutt lenke av årsaker og virkninger fra menneskerasens begynnelse til nå. Allerede da jeg sa ordet ”nå”, allerede da var ordet mitt en del av historien. Og i rom er historie imperfekt og kan fremstå som falsk eller misledende med mindre den hele tiden dekker hele den verden hvor mennesket bor.”¹⁹⁸

Kommende statsminister Winston Churchill uttalte seg tre år tidligere om det etter hvert så konfliktfylte India-spørsmålet. Han er slående lik i all sin retorikk. 14 år senere kunne India feire sin selvstendighet, med Churchill som nylig avgått statsminister.

”Den britiske nasjonen har ingen intensjoner om å gi avkall på sitt oppdrag i India, ei heller å svikte i sine plikter overfor de indiske massene, eller å frasi seg den overordnede ansvaret for fred, orden og godt styre. Vi har ingen intensjoner om å kaste bort det som sannelig er den lyseste og kosteligste juvelen i kongens krone, som mer enn resten av våre herredømmer utgjør æren og styrken i Det britiske imperiet. Tapet av India ville markere og fullbyrde imperiets endelige fall. Hele *organismen* (min kursivering) ville på et sekund forsvinne fra livet og inn i historien. Fra en slik katastrofe finnes det ingen redning.”¹⁹⁹

Couplands unike evne til å oppsummere en generasjon imperiehistorikerens tankegods i ett sitat, gjør ham imidlertid ikke til noen sydebukk når det historiografiske bindet til *OHBE* fra 1999, som er endestasjon for denne oppgavens analyse, tar et oppgjør med sin egen fortid. Selve innholdet i verket vil bli tatt opp senere i oppgaven, men det er allerede her interessant å merke seg at redaktør Robin Winks relativt uproblematisk konkluderer med at *CHBE* baserte serien sin på Acton-modellen.²⁰⁰ Denne retningen sto for ”et historiefag som kun fortalte sannheten hvis det tok for seg de nasjoner og institusjoner der de virkelige skrittene fremover

---

¹⁹⁸ Ibid, s. 205.

¹⁹⁹ Williams (1944), s. 193.

²⁰⁰ Winks (Red.) (1999), s. 11.

for menneskeheten kunne spores: dets eksistens, utdanningen av verden, ledet av et guddommelig lys fra de enkle dager da godt og ondt var tydelig atskilt.”²⁰¹ Selv oppsummerte Lord Acton sin holdning til imperiet ved å påpeke at ”den eneste tråden vi kan følge gjennom det enormt komplekse, moderne politiske landskapet er ideen om fremgang, frihet (...) og den guddommelige rett alle frie menn skal besitte.” Hva landets historiske utvikling angikk, imidlertid, så han ingen ondskap, hørte ingen ondskap og unngikk å nevne om noen form for ondskap. Storbritannias tilstedeværelse i verden var selve manifesteringen av Guds egen vilje, og således per definisjon ufeilbarlig. Dette i en tid hvor imperialisten Cecil Rhodes (1853-1902) drepte afrikanere for fote med sin private geriljahær og stolt uttalte: ”Vi har de høyeste idealene av anstendighet og moral, frihet og fred, og jo mer av verden vi bebor, desto bedre er det for menneskeheten.” ”Hvor enn jeg ferdes i dette imperiet, finner jeg menn fra Oxford på toppen”, skrøt samme Rhodes videre, og understrekte samtidig hvor enormt sentralt utdanningen av hjemlige politikere og administrasjonsapparatet som skulle styre imperiet var.²⁰²

I tall utkonkurrerte Oxford Cambridge 2:1 i ansettelse av personer til oppgaver i imperiet mellom 1880 og 1914. Majoriteten av utenriksministre og statsministrene i perioden var Oxford-utdannede.²⁰³ I forlengelsen av dette var historiefaget viktig som budbringer for hva landet foretok og hadde foretatt seg rundt omkring i verden, og hvordan folk hjemme fikk dette presentert. India var eksempelvis det desidert mest interessante emnet for skribenter i Oxford-universitetets internavis *Oxford Magazine*.²⁰⁴ Reginald Coupland konfronterte selv Mahatma Gandhi med sin imperialistiske overbevisning.

”Alt som trengs for at India skal oppleve konstitusjonelle fremskritt, er tålmodighet og samarbeid”, sa Coupland til den indiske frihetsforkjemperen under et besøk i Oxford sommeren 1931.²⁰⁵ ”Jeg er kun en enkel bonde og ingen professor, men dette er ikke hvordan jeg betrakter måten amerikansk og irsk uavhengighet ble oppnådd på”, var Gandhis svar.²⁰⁶ I en kommisjon utarbeidet for den sittende konservative Baldwin-regjeringen i 1936, rådet samme Coupland dem til ”ikke bare stå og se på at jødene og araberne får krangle fritt” i

---

²⁰¹ Ibid, s. 42.

²⁰² Ibid, s. 41.

²⁰³ Symonds (1991), s. 2.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ Ibid, s. 54.

²⁰⁶ Ibid.

Palestina.”²⁰⁷ Coupland mente snarere krigen var en gyllen mulighet å plassere denne trøblete delen av imperiet ”på samme moralske plattform” som resten av det britiske herredømmet.”²⁰⁸ Couplands engasjement strakk seg så langt at daværende guvernørgeneral i India, Sir Linlithgow, under et opphold de to hadde i India i 1942 rett og slett fikk nok av den besøkende historikerens mas om hvor nydelig landet ville passe inn som et delvis autonomt medlem av imperiet. ”Jeg så det slik at Coupland kun hadde denne ene løsningen på hjernen, hans billett hjem allerede på innerlommen, og alle inderne dette gjaldt pent og pyntelig delt opp i tolv kapitler; og at han overhodet ikke var interessert i å imøtekomme noen som helst form for kritikk av disse planene!”, påpekte Linlithgow overfor sin politikervenn Leo Amery.²⁰⁹

Acton forfektet også en slik bunnløs tro på religion og samhold som grunnsteinen i historieforståelsen sammen med blant andre en skikkelse som regjeringsrådgiver Reginald Coupland. Men også E. A. Benians, medredaktør av *CHBE*, samt Vincent T. Harlow, forfatter av *FSBE* fra 1952, skrev med samme fromme overbevisning. Benians forfattet attpåtil bøker i samarbeid med Acton. ”Hvis vi senker standarden for vårt historiefag (til å inneholde annet enn britisk historie) kan vi ikke lenger forvente at kirken eller staten skal forsvare den”, mente Acton.²¹⁰

4.2.1 The Founding of the Second British Empire (1952)

Vincent T. Harlows *FSBE* fra 1952 er selve pionerverket innenfor den nye imperiehistorien etter 2. verdenskrig, og markerer starten på en vitenskapelig tilnærming til imperiehistorien.²¹¹ Det hevder Oxford-professor og *OHBE*-redaktør P. J. Marshall, en av nyere tids mest profilerte britiske imperiehistorikere. Ifølge Marshall var Public Record Office-tilknyttede Harlow banebrytende i sin tid på 1950-tallet. Med utgangspunkt i en påstand om vedvarende kontinuitet hos imperiets utformere, definerte han status for imperiet til forskjellige tider i dets lange historie. ”Hans lærde og originale tolkninger satte standarden i debatter for påfølgende

---

²⁰⁷ Rapport fra *The Palestine Royal Commission 1936*, *Parliamentary Papers*, Cmd. 5479 (1937), s. 147. Gjengitt i Winks (Red.) (1999), s. 621.

²⁰⁸ Louis: *Imperialism at Bay: The United States and the decolonization of the British Empire, 1941-1945* (1987), s. 104. Gjengitt i Winks (Red.), s. 621.

²⁰⁹ Linlithgow til Amery 7. januar 1942. Mansergh, Nicholas og Penderal, Moon (Red.) *Constitutional Relations between GB and India: The transfer of Power, 1942-1947* (1970), s. 58. Gjengitt i Winks (Red.) (1999), s. 622.

²¹⁰ *Ibid*, s. 58.

²¹¹ Madden & Fieldhouse, s. 36, 44.

historikere”, skriver Marshall i det historiografiske bindet til *OHBE*.²¹² Ved å introdusere begrepet *The swing to the East*, formulerte forfatteren kort det endrede fokuset innenfor studiet av det britiske imperiet.²¹³ Harlow oppsummerer synet som ”en endring i perspektiv for britiske politikere og handelsmenn” som ”resulterte i en avledning av interesse og virksomhet fra den vestlige verden til det store potensialet i Asia og Afrika.”²¹⁴ Forskyvningen av interesser daterer Harlow selv til 1763, hvor hans første bok i tobindsserien om perioden tar utgangspunkt.²¹⁵ Ifølge Marshall var perioden preget av at imperiehistorie ikke enda var blitt en sammenhengende historisk disiplin.²¹⁶ Dermed var debatten om datoen for et nytt, andre imperium viktig. Harlow bidro til todelingen som fortsatt brukes av moderne historikere, selv om årstallene er svært omdiskuterte.

Men selv om Marshall tildeler Harlow en posisjon som fagpioner, fastholdt sistnevnte, som generasjonen forut, at imperiet best ble behandlet som en enhetlig organisme. Dermed faller deler av verkets nyskapende visjoner bort. Afrikansk og indisk historie måtte fortsatt bidra til og integreres i metropolen, ikke minst for å bevare helheten. Kolonihistorie som spesialfelt var ikke tillatt. Den måtte formes med en metropolsk vri.²¹⁷ Kolonihistorie som spesialfelt var heller ikke i 1952 nok til å legitimere en plass i historiebøkene.²¹⁸ Harlows grandiose plan inkluderte heller ikke India like mye som resten av Asia. Forfatterens sveip østover er nemlig primært rettet mot Peking (Beijing).²¹⁹ Slik sett var Harlow på mange måter en forsinket anglosentriker lite representativ for perioden han skrev i. Marshalls syn på Harlow som pioner, svekkes ytterligere av at førstnevnte hadde Harlow som foreleser og veileder under sin studietid ved Oxford.²²⁰

At Harlow følte for å revidere store deler av sine konklusjoner etter å ha opplevd hvordan verdens maktbilde fundamentalt forandret seg etter 2. verdenskrig, forteller om en forfatter sterkt preget av sin egen samtid.²²¹ Utbruddet av krig i Europa utsatte det indiske spørsmålet om frihet på ubestemt tid. I 1946 var det så plutselig tapt. Før inntoget av ”historie nedenfra” ankom Storbritannia med full tyngde rundt 1960, var Harlow allerede ferdig i sitt virke og

---

²¹² Ibid.

²¹³ Marshall (Red.) (1998), s. 577, 578.

²¹⁴ Harlow, Vincent T. (1952), s. 62.

²¹⁵ Ibid, s. 62.

²¹⁶ Ibid, s. 59.

²¹⁷ Ibid, s. 19.

²¹⁸ Ibid, s. 27.

²¹⁹ Ibid, s. 64.

²²⁰ Madden & Fieldhouse, s. 32, 33, samt introduksjon.

²²¹ Ibid.

hans tilnærming utdatert. De sentrale problemene knyttet til hvorfor britene opparbeidet seg territorium i India, ble ikke forklart tilstrekkelig. Indias særegne forhold til britene har fortsatt ikke en naturlig posisjon i fremstillingen av totalimperiet. Det viser en skissering av hovedmomentene i Harlows to bind. I det første presenterer Harlow fem trekk ved det andre imperiet i øst, som ifølge forfatteren skiller det fra det første i vest. Disse fem er:

- 1. Prioritering av handel foran herredømme.**
- 2. Avsky mot den tradisjonelle kolonialismen.**
- 3. Skifte av interessefelt fra vest mot øst.**
- 4. Sterk tiltro til en ekspanderende britisk industri på jakt etter nye markeder.**
- 5. Fokus på økonomiske muligheter, snarere enn strategisk forsvar.**²²²

De tre første punktene er alle enten fjernet eller sterkt tonet ned i bind to, noe som indikerer at de kan ha blitt oppfattet som problematiske i sin samtid. Av disse tre er det de to første punktene, den påstått bevisste prioriteringen av handel foran herredømme, samt Harlows påstand om en avsky mot den tradisjonelle formen for kolonialisme når imperiet ekspanderer østover, som er mest sentralt for denne oppgavens analyse.

4.2.2 Harlows tre hovedteser

Legger man opptakten til og selve tiden som imperiemakt i India til grunn, er Harlows førstnevnte påstand særdeles omdiskutert. I dag, som de gjorde det i 1952, levnet kildene liten tvil om at Det østindiske handelskompaniet i siste halvdel av 1700-tallet drev med en langt mer utstrakt virksomhet enn hva navnet skulle tilsi. Innledningsvis i sitt verk prøver Harlow likevel å skyve det klassiske, indiske problemet under teppet. ”Bortsett fra i India, hvor situasjonen var eksepsjonell (og dermed sterkt mislikt av de tallrike kritikerne av Det østindiske handelskompaniet)”, skriver Harlow om imperiets overordnede strategi, ”skulle

---

²²² Harlow (1952). Punktene er gjentatt i Ronald Hyams artikkel *British Imperial Expansion in the late 18th century* (1967) - <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2638065.pdf> (lenke hentet 1. mai 2008).

problemene og friksjonen som kom med territorielle nyvinninger unngås.”²²³ Dermed blir det okkuperte India i Harlows første bind, den desidert viktigste brikken i det nye imperiet, sett på som en utilsiktet skapning som viker fra hovedkarakteristikkene ved resten av det 2.

imperiet.²²⁴ Harlow formulerer seg ikke like brutalt som Oxford-kollega Alfred Milner gjorde 50 år tidligere, der han stemplet India som ”imperiets midlertidige utvekst, dets vorte”, men modellen er fortsatt ikke tilpasset landets historiske utvikling.²²⁵

Harlows skille mellom formell og uformell kolonisering fremstår videre som uryddig. Han diskuterer om hverandre ”et første imperium av handelspunkter” og et ”imperium av kolonier”²²⁶, ”et kommersielt imperium basert på en allianse med fargede raser” og ”et imperium med nybyggende europeiske kolonister”²²⁷. Grensen mellom handel og herredømme fremstår aldri som tydelig for leseren, ikke minst fordi Harlow i utgangspunktet hevder å fokusere på kontinuitet framfor diskontinuitet. Forskjellene på det første og andre imperiet på dette området er slående, hvor ”de hvite koloniene” i vest nøyte en mye større grad av politisk frihet enn hva tilfellet var i India. Det gir definitivt mening å skille de to imperiene fra hverandre med tanke på konstitusjonell utforming. I forhold til en prioritering av handel over herredømme, fremstår delingen imidlertid som direkte meningsløs, noe Harlow selv påpeker i bind to av sitt verk, hvor han skriver at ”handel uten herredømme” og ”handel forsvart med utgangspunkt i herredømme” faktisk bare er to forskjellige måter å nå det samme kommersielle målet på.²²⁸ Allerede året etter at Harlow utga første bind i *FSBE*, utkom Gallagher og Robinsons klassiker *The imperialism of Free Trade*, som introduserte et sentralt begrep; *Informal empire*. Plutselig ble det vanlig å se på 17- og 1800-tallsekspansjoner som ”Handel med uformell kontroll hvor mulig; handel gjennom formelt styre hvis nødvendig.”²²⁹ Allerede året etter sin utgivelse var Harlows påstand om prioritering av handel sterkt svekket.

Harlows andre hovedtese – ”en plutselig avsky (revulsion) mot den tradisjonelle kolonialismen” - er også problematisk, og uttrykkes i klartekst i bokens konkluderende sistekapittel. Her skriver Harlow: ”Kolonimodellen opplevde dalende popularitet fordi den ble sett på som et sluk for en human kapital som i økende grad var nødvendig for å bemanne den industrielle maskinen, samtidig som de (koloniene) truet med å bli rivaler (til Storbritannia)

---

²²³ Harlow (1952), s. 4.

²²⁴ Ibid, s. 9.

²²⁵ Symonds (1991), s. 45.

²²⁶ Ibid, s. 219.

²²⁷ Ibid, s. 161.

²²⁸ Marshall (Red.) (1998), s. 5.

²²⁹ Gallagher & Robinson (1953), s. 13

på produksjonssiden.”²³⁰ 1700-tallsopdagere som Byran, Wallis, Carteret og Captain Cook var dermed ”pionerer i et kommersielt imperium basert på allianse med fargede raser, i stedet for bosetninger skapt av europeiske kolonister.”²³¹ Dette generaliserende synet harmonerer svært lite med ekspansjonene britiske hærførere sto for i India i perioden. Punktet er også fjernet fra analysen i bind to. Der skriver forfatteren snarere at ”koloniseringen (i forhold til handel med utlandet) varierte i fremgangsmåte, men ikke i målsetting”²³² og at imperiet slik det fremsto fra 1800-tallet av ”ikke kun besto av et globalt handelsnettverk, fundert på strategiske og kommersielle baser”, men også av ”kolonier og emigranter – og emigranter ønsker land, noe som innebefatter herredømme.”²³³

Harlows tredje påstand, vridningen av interessefelt fra øst mot vest, er også omdiskutert. I denne sammenheng ikke fordi dagens historikere mener at en slik datering er å foregripe historiske fakta. Handelen med Nord-Amerika forble dominerende til langt ut på 1800-tallet.²³⁴ Her er den problematisk fordi Harlow daterer overgangen til 1763, altså samme år som britene seirer ”globalt” i Syvårskrigen og innleder sitt territorielle inntok på det indiske subkontinentet. Likevel hevder Harlow at det nye er prioriteringen av handel, slik den kom til uttrykk i Beijing - ikke territorielt i India – som representerer fremtidens britiske imperieform.²³⁵ Et blikk på mengden mennekser og ressurser under britisk styre innen 1813 stiller påstanden i et dårlig lys.

4.2.3 Livet mellom to stoler

Storbritannia på slutten av 1700-tallet var preget av en atmosfære hvor statlig tankegang var optimistisk og ekspansjonistisk, snarere enn defensiv - motivert av økonomiske muligheter snarere enn frykt for å bli trengt tilbake i forsvarsposisjon. Dette er tydelig når en leser det første bindet i Vincent Harlows tobindsverk. Harlow har en tendens til å plassere alle hendelser inn i et mønster som utelukkende passer til å beskrive økonomisk ekspansjon, og bare det. Her kan det trekkes frem hva samme Harlow skrev i det andre bindet i *CHBE*-serien, utgitt i 1932, hvor forfatteren i kapittelet *The New Imperial System* vedgår at det var

---

²³⁰ Harlow (1952), s. 647.

²³¹ Ibid, s. 61.

²³² Harlow (1964): *The Founding of the Second British Empire*, volum II, s. 21.

²³³ Ibid, s. 662, 663.

²³⁴ Marshall (1998), s. 21.

²³⁵ Ibid, s. 64.

territoriell kontroll som var det overordnede målet for imperiet også i øst.²³⁶ Det indiske problemet, som på mange måter fortsatt kan sidestilles med den tilnærmingen *CHBE* fra 1929 inntar, er oppsiktsvekkende statistisk 23 år senere. Fortsatt bærer litteraturen preg av en manglende vilje til å behandle India på dets egne premisser. De virkelig store og utfordrende problemene, de styrtrike nabobene eller de enorme utfordringene knyttet til perioden hvor selve sentraliseringen av britisk statsmakt i India skal bygges opp under tidlig britisk kompanistyre, tar Harlow først for seg i bind to, utgitt i 1964.²³⁷ Da er Harlow allerede avgått med døden tre år tidligere. Problemene knyttet til hvorfor et stort territorium ble opparbeidet i India, blir aldri tilstrekkelig forklart. På mange måter tok han også en retning innenfor fagfeltet med seg i graven. Med ham døde ”plikten” til å knytte analysen av periferien til metropolen. I det påfølgende tiåret ble det klassiske studiet av imperiet utfordret av nye krefter ”nedenfra”. Den gamle kjernen entrer en eksistensiell krise utover på 1960-tallet.²³⁸ Etter 1950 er ikke imperiet heller en like populær Master ved landets universiteter og forblir et perifert emne til langt inn på 1980-tallet.²³⁹ Historikerne D. K. Fieldhouse og F. Madden oppsummerer epoken til og med *CHBE* og *FSBE* på følgende måte:

”The rise and fall of a tradition – beginning with Reginald Coupland in the 1920s, and ending with Vincent Harlow in the 1950s, believed in certain values, and cast the subject into certain classic unities. From that time on the golden age appeared to darken, leaving the subject in disarray.”²⁴⁰

Nevnte Madden skriver videre i boken *Oxford and the idea of Commonwealth* om hvordan han selv i tiden som elev under Harlow ved Oxford, mens sistnevnte var sjef for imperiestudiet, opplevde Harlow som ”en person som nektet å ta innover seg periferiens krav på en egen historie”, og som ”kvelende moralsk i sin samtid.”²⁴¹

Likevel hevder en av dagens ledende imperiehistorikere, P. J. Marshall, at ”det ikke kan være noen tvil om at *FSBE* er et av de store arbeidene innenfor litteraturen på emnet - ikke bare et ”magnum opus”, men på mange måter et mesterverk.”²⁴²

---

²³⁶ Hyam, Ronald (1967), s. 123.

²³⁷ Harlow (1964), s. 124.

²³⁸ Madden & Fieldhouse (1982), s. 30.

²³⁹ Ibid, s. 30, 31, 32.

²⁴⁰ Madden & Fieldhouse (1982), s. 30.

²⁴¹ Ibid, s. 139-21, s. 30, 31.

²⁴² Winks (Red.) (1999), s. 35, 36, 37.

Oxford-duoen Fieldhouse og Madden er ikke overbevist. I sin analyse av særtrekk ved Oxford som lærested, tegner forfatterne et bilde av hvordan mye av litteraturen i hele perioden fra mellom- til etterkrigstid var utpreget angloentrisk, med Westminster-modellens ønskede spredning over kloden som mal for utforming av innholdet.²⁴³ Imperiet ble fortsatt skrevet med stor I, hvor hovedbudskapet var ”et globalt imperium bestående av mesterlige herskere og lydige undersåtter.”²⁴⁴ I boken *Oxford and Empire – the last lost cause?* påpeker forfatter Richard Symonds hvordan historikerne fortsatt betraktet de ikke-hvite koloniene som på vei mot det fullkomne samveldet av stater. Alt av problemer var midlertidig og i en modningsperiode. Til opptegningen av dette bildet bidro også Harlow, som gjennom sine forelesninger ved Universitet i Oxford holdt flammende taler om viktigheten av kolonisystemet. ”Noen ganger så følelsesladd at publikum ble flau fordi Harlow kunne finne på å bryte ut i tårer mens han pratet om imperiets embetsmenn og deres ærefulle forsøk på oppdragelse av tilbakestående raser (backward races).”²⁴⁵ Den moralske tonen og den dype lidenskapen for kolonienes velvære ble et kjennetegn på Oxfords imperiehistorikere, forsterket og innprentet gjennomtalt fra både Coupland og senere også Harlow.²⁴⁶ Gjennom dette spesielle synet på India som en helt egen og spesiell del av imperiet, kunne dermed samtlige samvittighetsfullt prate om subkontinentet som en del av en større plan fordi det moralske ansvaret var tatt. Og så lenge dette var det overordnede mål i samtiden, benyttet også historikerne anledningen til å moralisere over fortiden med dette i bakhodet.²⁴⁷ Imperiehistorie har alltid vært svært mottakelig for implementeringen av grandiose konsepter og overvelvende teorier som ”Det organiske imperiet”, ”Samveldet” og ”Imperiets frihandel”.²⁴⁸ At dette gjelder Harlow like mye som det gjorde for Couplands tradisjon, fremgår tydelig i *FSBE*. Allerede i sin innledning skriver forfatteren: ”Gradvis, men med økende fart, fant demokratiske institusjoner veien fra Westminster til India, Ceylon (Sir Lanka), og i vår egen tid inn i britenes kolonier i Afrika. Den frivillige foreningen av hvite, brune og svarte i et Samvelde representerer i det 20. århundre et eksperiment i rase-samarbeid like unikt som det er lovende.”²⁴⁹

Senere levner forfatteren heller ingen tvil om styrken i den siviliserende kraften britene bar med seg. ”Kollapsen av Mogulriket utløste horder av onde (vicious) og skruppelløse

---

²⁴³ Madden & Fieldhouse (1982), introduction.

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ Symonds (1991), s. 55.

²⁴⁶ Ibid, s. 51.

²⁴⁷ Ibid, s. 54, 55.

²⁴⁸ Ibid.

²⁴⁹ Harlow (1952), s. 5.

(unscrupulous) eventyrere som skar ut egne områder og påførte sine stakkars undersåtter store lidelser (a scourge to their suffering human beings)”, skriver Harlow om prebritisk India-historie.²⁵⁰

”Alt var til salgs, fra sentraladministrasjon til provinser eller en rik nabos private eiendom. Scenariet med krigsherrer og bandevirksomhet hadde falt over India, slik det periodevis har gjort det også i Kina når det styrende dynastiets sterke hånd har mistet grepet. I India førte dette til en formidabel restrukturerende oppgave, og den ble foretatt av en gruppe handelsmenn fra England. Prosessen hvor et kompani av butikkeiere ble forvandlet til ærlige administratorer av et imperium, var tidvis pinlig for deres landsmenn og smertefullt for millioner av indiske opprørere som ble utsatt for eksperimentet. Men metodene som ble benyttet for å løse problemet ga en langvarig effekt, struktur og karakter til det det andre britiske imperiet.”²⁵¹

Koblingene bakover i tid til forfattergenerasjonen bak *CHBE* er også av en sterkt religiøs art. Ikke bare var Harlow elev under Coupland, og fikk sistnevntes imperiesyn og sterke følelser for cricket inn med morsmelken.²⁵² Begge ønsket de å kunne betrakte imperiehistorien i sin fullendte evolusjonistiske form: kontinuitet og helhetlig oppfatning av Samveldet ble deres fanesak. ”Som to sterkt religiøse personer kunne karakteristikken av deres forfattertone like gjerne ha blitt beskrevet som beint fram hellig”, skriver Symonds, og fremhever hvordan dette var et fellestrekk ved samtlige av rektorene for imperiefaget ved Oxford, fra pioneren Egerton til Robin Gallagher på 1950-tallet.²⁵³ Britene skulle ”presentere vestlige ideer for østlige tenkere, ikke nødvendigvis lære noe av dem.”²⁵⁴ Harlows egen innvielsestale ved Oxford oppstyttet trosaspektet ved historietradisjonen ytterligere.²⁵⁵ Harlow og Couplands kristne menneske- og historiesyn satte et sterkt preg på misjoneringen, som i stor grad var budskapet om et altomfattende britisk samvelde. Sammen bestemte de pensum for de vordende horder av imperieadministratorer, samtidig som de arbeidet som rådgivere for imperiets samtidige administrasjon.²⁵⁶

Rekken av Oxford-rektors ekstremt mektige posisjoner betydde derfor også at imperiefaget gjennomgikk en sekularisering i andre halvdel av 1950-tallet. Selv Harlows staute

---

²⁵⁰ Ibid, s. 83.

²⁵¹ Ibid.

²⁵² Symonds (1991), s. 22.

²⁵³ Symonds (1991), s. 54, 55, samt Madden & Fieldhouse (1982), s. 27.

²⁵⁴ Madden & Fieldhouse (1982), s. 13.

²⁵⁵ Ibid, s. 27.

²⁵⁶ Ibid, s. 27.

evangelisme måtte bøye av for et stadig mer disiplinert fagfelt, hevder Frederick Madden.²⁵⁷ Det sterke troselementet overlevde så vidt inn i det første årtiet etter 2. verdenskrig, hvor Oxford ga tegn på å bevege seg bort fra sin til da filosofiske tilnærming. Selve sekulariseringen, som førte til mer tolerante seminarer utenkelig bare 30 år tidligere, styrket det gryende ønsket om å oppdage og forstå hva som hadde skjedd i fortiden og hvordan det hadde foregått: å se historiske hendelser slik de framsto for aktørene på den globale scene i sin egen tid, snarere enn med øyne betinget av retrospektiv forutsigelse, teori og teologi.²⁵⁸

4.2.4 Delkonklusjon: Harlow og imperiefaget – noen særtrekk

“Selv om *The Founding of the Second British Empire* etablerte Vincent T. Harlow som fremstående vitenskapsmann, ble hans påvirkningskraft aldri like omfattende som Reginald Couplands. Til det var han ikke nok involvert i de praktiske problemene i imperiet”, skriver Oxford-historiker Richard Symonds i *Oxford and Empire – The Last Lost Cause?*²⁵⁹ Utsagnet står i kontrast til Oxford-kollega P. J. Marshall, som fremhever Harlow som det største bidraget til imperiehistorien. I den grad denne oppgaven våger seg ut på en konklusjon, fremstår *FSBE* og *CHBE* unektelig som mer like enn ulike. Utover en mer kritisk omgang med kildene, da i form av et mer presist språk enn forgjengeren, er det vanskelig å få øye på det revolusjonerende nye ved Harlows *FSBE*. Mang en historiker tar seg tid til å prise tobindsserien, men de fleste peker på den samme faktoren; et nytt perspektiv på imperiet. En gjennomgang viser imidlertid hvor hult Harlows påståtte dreining mot øst fremstår i hans egen bok, hvor han unngår å inkludere den desidert mest sentrale britiske kolonien i det nye imperiet. Uten India virker det søkt å trekke opp bastante linjer for hvordan det nye imperiet ble håndtert av Storbritannia. Harlows konklusjon kan synes å generalisere trender uten reelt grunnlag, tilsynelatende uten rot i virkeligheten. For å skrive så sent som i 1952, var Harlow egentlig veldig utypisk for en periode hvor områdestudier overtok mer og mer av fokuset på bekostning av metropolens monopol. For ham skulle alt fortsatt bidra til helheten, slik den gamle tankegangen gjennomsyret alt. Sprekkene var imidlertid fullt synlige allerede i 1946, da India oppnådde selvstendighet, noe også det reviderte synspunktet på det andre imperiet viser i Harlows andre bind fra 1961.²⁶⁰

---

²⁵⁷ Ibid, s. 19.

²⁵⁸ Ibid.

²⁵⁹ Symonds (1991), s. 54, 55.

²⁶⁰ Madden & Fieldhouse (1982), s. 33.

David Fieldhouse påpeker hvordan det frem til og med etterkrigstiden var utbredt å støtte sine analyser til generalguvernørens kløkt og visdom, hvor embetet – i stor grad besatt av Oxford-utdannede briter gjennom den britisk-indiske kolonitiden – ble opphøyet til å skulle forklare alt som skjedde i perioden.²⁶¹ Hos Harlow er det Clive som er helten, mens *CHBE*-bidragsyterne stort sett priser samtlige av de tidlige øverstesjefene i India. Slik sett er verkene mer like enn ulike. Begge inneholder også den samme trangen til å hylle Det britiske samveldet som felles endestasjon for koloniene, samtidig som de begge ikke får hendelsene i India til å passe inn i den ferdigskrevne oppskriften. På mange måter er *CHBE*, i motsetning til det Marshall hevder, like tidlig ute med å tegne et bilde av hvordan britiske politikere hjemme i London tenkte rundt de territorielle områdene i India, og hvordan denne utfordringen best kunne løses på en fredelig måte. Der Marshall hevder at Harlow er først med denne dokumenterende vinklingen, er også Dodwells verk gjennomsyret av mye den samme sjargongen i 1929.²⁶² Kompaniet er like mye fritatt fra de dyptpløyende analysene i begge verkene. I stedet benytter Harlow anledningen til å hylle Samveldet like ukritisk som Couplands generasjon gjorde det. I sin konklusjon i bind I skriver regjeringsrådgiveren og professoren: ”Det moderne britiske samveldet, slik navnet tilsier, består av at samarbeid av fullstendig frie land (..) som representerer en unik blanding av raser, kulturer og økonomisk mangfold. (...) Ut i villmarken tok britiske nybyggere med seg prinsipper som politisk og personlig frihet, uttrykt gjennom representative institusjoner og *Rule of Law*. Det første imperiet var slik sett egentlig aldri et imperium i ordets rette forstand. Det var heller ”små Westminster-miniatyrer” som fikk de facto frihet lenge før 1770, skriver Harlow. Dette tok britene med seg da invasjonen spredte seg østover. ”Et godt eksempel på dette er tilfellet Ceylon (Sri Lanka), som i 1795 ble okkupert for å fungere som et sikkerhetsnett for handel med India, men som plutselig fremsto som et uavhengig demokrati, fritt gjennom sitt medlemskap i Samveldet”, hevder forfatteren. ”Hvis delene av det andre imperiet hadde forblitt intet mer enn enkle handelsstasjoner, som opprinnelig var planlagt, hadde ikke det moderne Samveldet, som de var far til, vært en ”eurasiatisk-afrikansk” forening av fremmarsjerende demokratier.”²⁶³ Videre mener Harlow at ”implementeringen av denne politikken i koloniene la grunnlaget for evolusjonens påfølgende og siste trinn inn i Samveldet. Koloniene fikk muliggjort en felles marsj, snarere enn å måtte spasere hver for seg inn i fremtiden. Til slutt godtok alle de forskjellige koloniene i Afrika og andre steder tanken

---

²⁶¹ Ibid, s. 21.

²⁶² Se redaktør Dodwells utgreiing om bruk av kilder i *CHIs* introduksjonskapittel, samt s. 274.

²⁶³ Harlow (1952), s. 647.

om demokratisk selvstyre som britene hadde hamret ut for dem, først på hjemmebane, så i nasjonene oversjø. (...) I India skjedde dette i form av reguleringsreformen av 1784, som sikret et sterkt, retteferdig styresett på subkontinentet, på bekostning av korrupsjon og maktmisbruk.”²⁶⁴

Sammen med Harlows to punkter som oppsummerer det nye ved det andre imperiet; en prioritering av handel foran herredømme, samt en gryende avsky mot den tradisjonelle kolonialismen, er denne siste konklusjonen noe av det mest interessante ved Harlows 650 sider lange analyse. Hvis vi betrakter Det østindiske kompaniets historiske utvikling i perioden, er 1784 uten tvil et viktig år. Traktaten sikret en stor grad av avklaring hva forholdet mellom sentralmakt i London og sentralmakt i India angikk. Samtidig er det bred enighet om, ikke minst i P. J. Marshalls bøker fra så langt tilbake som 1970-tallet, at guvernørgeneral Wellesley fortsatte en hensynsløs og brutal ekspansjon i sin embetstid inn på 1800-tallet. Dette harmonerer overhodet ikke med Harlows betraktninger av 1784 som et grenseskille i landets historiske forhold til India. Der traktaten av 1784 tegner en konstitusjonell endring, fortsatte den de facto spredningen av britisk makt. Først i 1813 ble det formelle overhodet i India overført til Kronen i London, mens kompaniet eksisterte i India helt frem til 1857. All behandling av britisk-indisk historie før disse årstallene bør altså ideelt sett ta dette med i betraktningen. Selv beskriver Harlow i detalj hvordan Kompaniet sank ned på nivået til de lokale indiske krigsherrene som de forhandlet med fra 1760-tallet og utover. Han vedgår også at en oppblomstring i korrupsjon og undertrykkelse fulgte i kjølvannet av de territorielle nyvinningene i regionen.²⁶⁵ Dette settes i sammenheng med general Sir Robert Clives retur til hjemlandet i 1760. Etter press fra hjemlige politikere, returnerte Clive til India fem år senere, hvor han ifølge Harlow kun trengte to år på igjen å få de pinlige forholdene i India tilbake på rett fot. I løpet av perioden frem til 1767 ”knuste Clive alle former for sivil ulydighet og reformerte kompaniets styrker med heltemodig styrke”, skriver Harlow.²⁶⁶ Etter dette er det kun den eskalerende konflikten med Frankrike og Holland som skaper problemer for inderne, ikke britiske beslutninger eller handlinger i seg selv.²⁶⁷ Harlow returnerer aldri til problemstillingen knyttet til vanstyre i India i resten av sitt første bind i *FSBE*. Først i bind to tar han igjen stilling til de store spørsmålstegnene som står bak Kompaniets styre på slutten av 1700-tallet, samt frem til Kronen overtar det formelle ansvaret i 1813. Ut resten av det første

---

²⁶⁴ Ibid, s. 648.

²⁶⁵ Ibid, s. 84.

²⁶⁶ Ibid.

²⁶⁷ Ibid, s. 70.

bindet blir dermed Clives opprydning mot slutten av 1760-tallet gjeldende for hele perioden frem til 1793, hvor boken runder av. At Marshall med flere trekker fram Harlows vitenskapeliggjøring av fagkretsen som hans viktigste bidrag til historien om imperiet, blir dermed stående som unyansert.²⁶⁸ Ikke bare forteller kartet på side 362 i boken den hele og fulle sannhet om det politiske lappeteppet subkontinentet bestod av på midten av 1780-tallet, hvor muslimske, hinduistiske og britisk-kontrollerte områder eksisterte side om side uten noen form for naturlige grenser. Harlows interne struktur er heller ikke særlig oppklarende. Problemet er todelt, og går først og fremst på hvilke tema forfatteren velger å prioritere. I ettertid har Harlow fått mye ros for opprettelsen av begrepet *The Swing to the East* (*dreiningen mot øst*) innenfor imperiefaget, selv om denne delingen ble praktisert allerede fra 1914. Boken sett under ett minner imidlertid mer om å behandle perioden som *dreiningen fra vest*. Harlow bruker langt større plass på å beskrive tilstanden i de vestlige koloniene i perioden, enn på å analysere Kina, India og resten av de østlige områdenes endrede status. De første 150 sidene er viet Østen, før Harlow beveger seg over på en analyse av 150 sider om tapet av de amerikanske koloniene i vest.²⁶⁹ Deretter retter forfatteren 130 sider mot statsminister Shelbournes rolle i spillet mellom kolonimaktene, stadig klar for - og jaktende på - nye områder.²⁷⁰ Deretter er irsk uavhengighet tema for de påfølgende 100 sidene, før Harlow hopper over to linjer og umiddelbart innleder sin fire sider lange konklusjon.²⁷¹

Strukturen minner om malen som ble benyttet i *CHBE*. For det første prøves India inkludert i en overordnet todeling av imperiets historie, hvor landet på ingen måte passer inn. I motsetning til verket fra 1929, er imidlertid India bevisst utelukket i innledningen, ikke bare kamouflert, for deretter å fremstå som hult. For de andre fremstår derimot analysen av det nye styresettet i øst, mer tolerant og i mindre grad (planlagt) basert på kolonisering, som meget generelt. Fra 1765 til 1784 er det ingen endringer i hvordan britene styrer sitt imperium. Traktaten drar en grense, men Harlow kommenterer aldri konkret hva den fikk å si for Kompaniets administrering av India. Dermed blir Clives reformer i 1765 stående som representative for hele perioden, kun delvis modifisert i 1784. Dette samsvarer med Fredrick Madden og David Fieldhouses syn på Harlow som endestasjon for det mest rendyrkede og forherligende synet på det britiske imperiet på 1900-tallet. Perioden fra Coupland i 1920-årene, til Harlow i 1950-årene, er selve gullalderen for det helhetlige synet på imperiet

---

²⁶⁸ Madden & Fieldhouse (1982), s. 44.

²⁶⁹ Harlow (1952), s. 146, 311.

²⁷⁰ Ibid, s. 312, 447.

²⁷¹ Ibid, s. 493, 646, samt s. 646-650.

innenfor i britisk historie, selv om tendensene til nedgangstider er tydelige allerede fra 1930-tallet, med defensiven forvandlet til sammenbrudd og full retrett etter 2. verdenskrig. Dette synet styrkes ytterligere av Robert Winks' historiografiske verk fra 1966, hvor introduksjonen ikke levner noen tvil om et fag som har vært – og for alvor er inne i – en eksistensiell krise.²⁷² Harlows 1950-tallsbibel *FSBE* inneholder åpenlyse referanser til Det britiske samveldet som fullbyrdelsen av imperiets lange vei mot fullkommenhet, slik *CHBE* og *CHI* også gjør det. Selv om Marshall i 1998 mener å hevde at mye er ulikt, er det i bunn og grunn rekken av hendelser etter tidlig 1950-tall som for alvor endrer måten britiske historikere behandler sitt eget imperium på.

4.2.5 Fra Cambridge til Oxford

Ronald Robinson & John Gallaghers tese om forholdet mellom *handel* og *herredømme* i Det britiske imperiets ekspanderingsfase østover er et fruktbart utgangspunkt når man skal røyke ut noen trender i synet på Kompaniet i *CHBE* og *FSBE*. Som forklart i kapittel tre, ser Gallagher og Robinson i manifestet *The Imperialism of Free Trade* (1953) på imperiet som en uformell (*informal*) utøver av makt like mye som en formelt (*formal*) under 1800-tallets oversjøiske ekspansjoner. Den delen som er farget rød på kartet, hevdet duoen, er kun toppen av isfjellet.²⁷³ Selv om Robinson og Gallaghers artikkel først ble forfattet i 1953, er en sammenligning med *CHBE* og *FSBE* forsvarlig fordi tesen bygger videre på Cambridge-historikeren C. R. Fays lignende tese fra mellomkrigstiden. Dermed kan tankene om skillet mellom styremåtene gjennomgående sies å ha gjort seg gjeldende på 1900-tallet. Denne oppgaven behandler også perioden før 1800-tallet, som ikke direkte dekkes av Gallagher & Robinson. I samsvar med nyere forskning vil den likevel forsøke å se i hvilken grad synet kan sies å gjøre seg gjeldende også her.²⁷⁴

Her det selvsagt ikke interessant i hvilken grad India var formelt eller uformelt styrt. Dette er det selvsagt ingen diskusjon rundt. Det er det påfølgende forholdet mellom handel og herredømme, som springer ut av tesen, som er vesentlig. For der uformelt styre vektlegges, ser man også på handel som en stadig viktigere del av imperiets økonomiske inntekt. Denne interaksjonen anerkjenner duoen også selv.²⁷⁵

---

²⁷² Winks (Red.) (1966), s. 3-22.

²⁷³ Gallagher & Robinson (1953), s. 1.

²⁷⁴ Winks (1999), s. 18.

²⁷⁵ Madden & Fieldhouse (1982), s. 44, 45.

”Britiske imperiehistorikere har pratet forbi og ufullstendig til hverandre”, skriver Robinson og Gallagher, all den tid de utelukkende har fokusert på direkte imperiekontroll. Grunnlaget for synet på 1800-tallets imperiehistorie har fra starten av vært Seeleys rasepregede forståelse av imperiets kolonier som deler av organismen, med India som blindtarm, kun i endring hvis sentrum ønsker og fullt mulig å fjerne fra analysen hvis ønskelig. Så sent som på midten av 1800-tallet drev imidlertid britene fortsatt med formell erobring av store landområder, i Indias tilfelle Punjab, Sind og Oudh, påpeker forfatterne. Den påståtte prioriteringen av handel over herredømme holder derfor ikke mål, mener de. Ikke hvis man tar med den lange rekken uformelle territorielle nyvinninger britene erobret i løpet av 1800-tallet. Og heller ikke hvis man tar for seg rent formelle erobringer.

CHBE hevder Storbritannias holdning til frihandel ikke ble påvirket den ene eller andre veien av bevisstheten om at man var i besittelse av et nytt imperium. Samtidig vedgår de at imperiet ikke var direkte nødvendig for å opprettholde handelen med India. De britiske områdene i India kunne ha båret frukter selv uten Kompaniets overtakelse. Handelen ville da imidlertid ikke ha vært like sikker og eskalerende som den faktisk ble, og at Storbritannias eksepsjonelle rolle dermed ville ha vært truet. Slik sett prioriteres *herredømme* over *handel*, *formell* over *uformell* kontroll. Det var et uhell at Kompaniet tok Bengal, hevder forfatterne, men da det først inntraff, markerte det slutten på indernes euforiske drømmer om å gjenforene riket til dets egentlige eiere.²⁷⁶

Samtidig åpner verkets India-bind for en forståelse av *handel* foran *herredømme*, slik nyere britisk forskning hevder Vincent T. Harlow var først ute med. Denne forståelsen er imidlertid rådende allerede i 1929. ”At britene skulle trappe ned og trekke seg ut av det nyvunnede, territorielle riket, ville slått Kompaniet konkurs. Målet med å skaffe seg *diwani* – retten til å skattlegge Bengalen – var å sikre full Kompaniet full kontroll (...) så langt det lot seg gjøre, uten utsette seg for formelt herredømme”, skriver forfatterne.²⁷⁷

Slik sett er synet sammenfallende med det Vincent Harlow presenterer i *FSBE*, men med én viktig forskjell. I sitt førstebind beskriver Harlow hvordan noe ved det nye imperiet ikke er likt det gamle, det vil si ”normalt”. Forskjellen går på en prioritering av ”trade” over ”dominion”, skriver han, ”som vil figurere som en prominent del gjennom hele denne analysen”.²⁷⁸ Slik sett er han den første britiske imperiehistorikerne som eksplisitt påpeker

---

²⁷⁶ Dodwell (Red.) (1929), s. 171.

²⁷⁷ Ibid, s. 177.

²⁷⁸ Harlow (1952), s. 9.

forskjellen mellom to adskilte former for imperiestyre, i hvert fall i den forstand at han har det som utgangspunkt for sin videre drøfting.²⁷⁹ Slik sett er Harlow nyskapende, men ikke i sin oppfatning av indisk historie. Oxford-giganten kan snarere sies å ha muliggjort en endring for togets valg av retning ved den kommende skinneovergangen. Selve endringen inntraff året etter. Harlow selv bevarte flere kjennetegn hos forgjengerne.

Kontrastene til den påfølgende utgivelsen av Robinson og Gallaghers *The Imperialism og Free Trade* året etter er dermed likevel slående. Harlow mente handel var viktigere enn herredømme da imperiets fokus ble forskjøvet østover, men at de to samlet sett ikke utgjorde et radikalt større imperium. Han sa heller ingenting om hvor viktig herredømmet fortsatt var (utenom India, en del han fullstendig gjemte bort). Harlow synes å drive rangering, snarere enn å ta innover seg endringer. ”The Second British Empire was predominantly a coloured Empire (...) composed for the most part of Asians and Africans”, skriver Harlow - for ham primært Øst-Asia.²⁸⁰

Robinson og Gallagher mener på sin side at den kombinerte slagkraften av et formelt og uformelt imperium gjorde utstrekningen langt større, da blant annet med tanke på New Zealand, Gullkysten, de nevnte indiske områdene, samt Hong Kong, Queensland og British Columbia. Disse utvidelsene skjer på 1800-tallet, men er like fullt et brudd med Harlows logikk som den indiske ekspansjonen på 17- og 1800-tallet. Like fullt må det stilles spørsmålstegn ved om Harlows andre imperium, så lenge India holdes utenfor, står for en ny retning. Majoriteten av britenes nye undersåtter var indere – det samme de økonomiske inntektene. Harlow synes å henge igjen i fagtradisjonen, snarere enn mer samtidige trender, noe utgivelsen av Robinson & Gallaghers tese året etter, sammen med Harlows ubegrensede tiltro til Samveldet, er synlige bevis på. Motsetningsforholdet formuleres imidlertid mest presist av Harlow selv, når han i bind to av serien vedgår at handel uten herredømme og handel forsvart med utgangspunkt i herredømme kun er to forskjellige måter å nå samme kommersielle mål på.²⁸¹

Vel så interessant som debatten om i hvilken grad Harlows syn på imperiet er nyskapende eller ikke, er stadfestingen av at det er Robinson & Gallaghers tese som for alvor innleder en omveltning innenfor imperiefaget – og at de tilhører den første generasjonen av Cambridge-

---

²⁷⁹ Madden & Fieldhouse (1982), s. 37-43.

²⁸⁰ Harlow (1952), s. 5.

²⁸¹ Marshall (Red.) (1998), s. 5. Se også introduksjonskapitlet i Harlow (1964): *The Founding of the Second British Empire*.

historikere som bryter med det frem til da rådende Oxford-synet på samveldet som evolusjonens naturlige endestopp. Cambridge-duoens manifest kan sies å ha etablert – om ikke en revolusjon innenfor britisk historiografi – så i hvert fall det evolusjonistiske imperiesynet som et et tilbakelagt stadium. Den foregående generasjonens ubegrensede kjærlighet til Samveldet ble sammen med den fromheten lagt død samtidig som Marshall-hjelpen for alvor signaliserte hvordan det interne maktforholdet mellom to nasjoner – tidligere koloni og hegemon – nå befant seg på motsatt side av et nesten 200 år langt rollebytte.

I tiden etter 1950-tallet ble det denne utgreiningen til Cambridge som videreførte studiet av formelt versus uformelt imperiepåvirkning. Samtidig som faget i seg selv gjennomgår en omveltning i form av endret fokus, oppstår altså et skille innenfor britisk historie som er vesentlig for oppfattelsen av India. Som vi skal se er det nettopp denne fasen av Kompaniets tilstedeværelse som er mest het innenfor historiske sirkler i India.

4.3.1 The Oxford History of the British Empire (1998/1999)

I tid skiller nøyaktig 70 år – to akademiske generasjoner – det første moderne, britiske, allment tilgjengelige historieverket ”*The Cambridge History of the British Empire*” (1929) og navnebroren *The Oxford History of the British Empire*, ferdigstilt i 1999.²⁸² Begge er sammen med Vincent T. Harlows *FSBE* myntet på en allmenn leserskare. Den tidsmessige forskjellen gjør sitt til at de angriper samme historiske periode fra forskjellige sider, selv om vi har sett at Vincent T. Harlows *FSBE* på mange måter bærer de samme generelle trekkene som Cambridge-verket fra 1929.

Ved inngangen til et nytt årtusen er tilnærmingen til India vesentlig endret. Fembindsverket *OHBE* har sluppet til bidrag fra indiske historikere, samtidig som den inneholder et eget historiografisk sistebind. Disse to trekkene står som symbol på den omveltningen faget har gjennomgått siden Harlow foretok et siste forsøk på å finne nøkkelen til forståelsen av hele transformasjonen av imperiet på litt over 600 sider i 1952. *OHBE* vier på sin side 533 sider til å spore imperiets opprinnelse og første fartstid fram til slutten av 1600-tallet, 639 sider på å tegne et bilde av det påfølgende 1700-tallet, 774 sider på en fremstilling av 1900-tallet, samt en 731 sider lang historiografisk gjennomgang av britisk historieskriving siden de første

---

²⁸² Bernard, Bailyn (2000): *The first British Empire: From Cambridge to Oxford*, s. 1.

koloniene ble anlagt og historien om dem skrevet ned på slutten av 1500-tallet.²⁸³ Av disse er bind to og fem mest relevante for denne oppgaven.

Til sistnevnte knyttes det visse praktiske utfordringer. Hvordan forholder en historiografisk oppgave om britiske historikers syn på tidlig kompanitid i India seg til et historiografisk britisk bind skrevet med mye det samme formålet for øye? Bindets forfattere er av en slik art at de vanskelig kan opptre fullstendig objektivt i forhold til historien og historikerne de omtaler. Til det er for mange av dem bidragsytere tidligere i verket, samt prominente figurer innenfor fagkretsen den siste generasjonen. Jeg velger her å betrakte den på lik linje med de resterende bindene i Oxford-serien, men med vekt på hvilken holdning den inntar til et mer forsonende og inkluderende historiefag, og i mindre grad hvilke historiografiske funn og trender den hevder å kunne vise til.

En kvantifisering viser at Cambridge- og Oxford-verkene er temmelig like i lengde, med henholdsvis 822 mot 1075 sider. Dette inkluderer de to første bindene av Oxford-serien, som tilsvarer omtrent den samme historiske perioden som det første bindet i Cambridge-serien fra 1929. I tillegg kommer de 608 sidene i *CHI*, men dette bindet strekker seg helt fra 1497 til 1858. Rundt 300 av disse kan relateres til kompaniets tilstedeværelse mellom 1760 og 1815, noe som gjør de to volumene jevnstore. Den store forskjellen ligger imidlertid å spore i kapitteinndelingen og dens videre betydning for innholdet. 26 mot 47 kapitler i de to hovedverkene forteller noe om hvor vidt forskjellig kontekst de to er skrevet i. Der Cambridge-verket ble unnfanget i en tid hvor den ”evolusjonistiske utviklingen til de hvite koloniene, og den fortsatte underkastelsen hos resten, fortsatt ble tatt for gitt” blant et samlet korps av britiske historikere, er bind I og II i *OHBE* primært skrevet av historikere fordelt på store deler av det nå oppløste imperiet.²⁸⁴ Dermed er den et produkt av koloniene, ikke bare britenes syn. Kapittelveksten indikerer også en mer nyansert fremstilling. Tonen blant de 45 bidragsyterne, hvor hovedredaktøren er amerikansk og tre av forfatterne er indiske, er i større grad retrospektiv og gjenspeiler ifølge redaktøren ”hvor dramatisk perspektivet på verdenshistorien fra starten på 1900-tallet har forandret seg fra anglo- og eurosentrisme, til et mer globalt verdensbilde.”²⁸⁵ Vedkommende som i utgangspunktet tok initiativ til dets utgivelse, et konservativt medlem av parlamentet, tilbød seg å subsidiere utgivelsen mot at

---

²⁸³ Marshall (Red.) (1998): *The Oxford History of the British Empire, volum II*.

²⁸⁴ Lloyd, T. O. (1984): *The British Empire - 1558-1983*, s. 387. Et sammendrag av innholdsregistrene til de fem bindene i *OHBE* (1998/1999) viser dette antallet.

²⁸⁵ <http://www.encyclopedia.com/doc/1G1-62828731.html> (lenke datert 7. mai)

innholdet kun ble forfattet av briter. Den endelige tilnærmingen må sies å være radikalt forskjellig.²⁸⁶

15 av bidragsyterne kan regnes som ”rene” britiske historikere - det vil si aktører som er født, oppvokst og utdannet i England, og er løpende opptatt av å innlemme tidligere historiske forståelser i sine analyser.²⁸⁷ Ingen av historikerne har arbeidet i administrasjonen av det britiske imperiet, slik praksisen var vanlig kun to generasjoner tidligere, I motsetning er C. M. Andrews fra Yale den eneste ikke-britiske tilveksten til *CHBE* i 1929. Mange av bidragsyterne til *OHBE* er også høyt meritterte akademikere, deriblant redaktørene Roger Louis (D. Phil. fra Oxford), Nicholas Canny (Pd.D fra Pennsylvania) og P. J. Marshall (D.Phil fra Oxford), men med en langt yngre snittalder enn Cambridge-generasjonen. Hva personlig engasjement angår, overlater de dermed dette til sine forgjengere, og er selv langt mer avventende i å ytre sine personlige meninger, men dette gjelder kun det rent historiske andrebindet. I den historiografiske delen sitter slipset langt løsere.

4.3.2 Maritime muskler

Der *CHBE* primært er rettet mot metropolens historie, med vekt på styre, administrasjon, handel og rivalisering med europeiske naboer, har *OHBE* utvidet horisonten med kapitler om livet i periferien og i de mer perifere samfunnene. I denne sammenheng er først og fremst det indiske folks liv under britisk styre mest interessant, men i alt dekker 24 kapitler hele det 18. århundret – vel å merke uten i særlig grad å referere til hverandre. I bind II forfatter P. J. Marshall, R. K. Ray og H. V. Bowen kapitlene som går direkte på britisk styre i India, og dets påvirkning på metropolen.²⁸⁸ Marshall skriver om forvandlingen fra handelsvirksomhet til territorialmakt mellom 1700 og 1765, Ray om etableringen av herredømme fra 1765 til 1818, mens Bowen tar for seg forholdet til metropolen mellom 1765 og 1813. Analysene er grundige, men utgjør totalt sett en liten del av verkets samlede sidetall. Av et bind på 595 effektive sider, er kun rundt 78 direkte rettet mot forholdene i India. Bindet som helhet er imidlertid gjennomsyret av overlappende tema som forskyvningen mot øst, økonomiske handelsrelasjoner, religion, identitet, styresett og revolusjoner. Imperiet i vest er imidlertid til sammenligning samlet sett på 189 sider.²⁸⁹

---

²⁸⁶ Ibid.

²⁸⁷ Bailyn, Bernard (2000), s. 2, 3.

²⁸⁸ Marshall (Red.) (1998), kap. 22, 23 og 24.

²⁸⁹ Ibid, kap. 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21 og 25.

I sin innledning til bind to er redaktør og India-ekspert Marshall raskt ute med å fordømme alle former for moderering av britisk tilstedeværelse på subkontinentet på 17- og 1800-tallet. Perioden 1689-1815 var preget av et sterkt ekspanderende britisk imperium, hvor lokalbefolkningen, spesielt i Afrika og Asia, fikk smake piskene, skriver han. ”I løpet av 1700-tallet sluttet britene med å kun drive handel, og gikk over til å styre indiske provinser med millioner av innbyggere. (...) Innen 1815 var det klart at Storbritannia ikke lenger målte krefter mot en rekke indiske makter som sloss mot hverandre, men at imperiet nå var den dominerende stormakten, kapabel til å innføre hegemoni over hele subkontinentet og videre; selve starten på den hvite invasjonen hadde allerede ført 40 millioner mennesker under britisk kompanistyre, den desidert største folkemengden i hele imperiet”, skriver Marshall.²⁹⁰

Det nyvunnede området var fullstendig uaktuelt å gi slipp på, all den tid det kunne bety at franskmennene kunne dra fordel av det.²⁹¹ For det var den globale krigen med naboen i sør som gjorde at territoriell okkupasjon ble innledet, mener Marshall.²⁹² I motsetning til i vest, skriver redaktøren videre, ga den store befolkningen arbeidskraft nok til å drive storstilt handel, som igjen betalte skattene som gjorde at kompanistyret ble bærekraftig i en region uten de representative institusjonene som hadde utviklet seg i Amerika. En guvernør styrte uten formell godkjenning fra lokalbefolkningen, selv om inderne i stor grad deltok i statsapparatet. I bunn lå prinsippet om at britisk styre skulle være opplyst, og dermed også autoritært der det fremsto som nødvendig.²⁹³ At ikke bare systemet, men også selve behandlingen av lokalbefolkningen sto som en kontrast til den friere modellen i vest, påpeker Marshall i kompaniets møte med de to av de mektigste indiske lokalstatene. ”I et fåtall tilfeller fra 1700-tallet er det ikke til å komme utenom at Storbritannias økonomiske, marine og militære muskler ble brukt til effektiv dominans utenfor imperiets grenser. Store indiske stater som Hyderabad og Oudh ble fra 1760 og utover klemt inn i et hjørne de ikke kunne stikke fra. Deres herskere utførte de befalinger Det østindiske kompaniet ga, eller ble fjernet fra kartet”, skriver Marshall.²⁹⁴ Handel i den skala Kompaniet la opp til, kunne ikke lenger drives separat fra maktpolitikk. Resultatet ble et todelt århundre i India, hvor rolig handel uten krigføring frem til 1750 ble erstattet av krig som middel for handling i siste halvdel. Selv om skillet mellom fred og voldsbølger for Marshall fremstår som noe overdimensjonert, vedgår han at en fundamental endring i styresett, for ham særdeles vanskelig å forklare, inntraff i

---

²⁹⁰ Ibid, s. ix.

²⁹¹ Ibid, s. ix, 4, 8, 16.

²⁹² Ibid, s. 8.

²⁹³ Ibid, s. 17.

²⁹⁴ Ibid, s. 23.

kjølvannet av Syvårskrigen.²⁹⁵ Britenes totale dominans, som blant tidligere generasjoner av historikere har blitt sett på som et direkte resultat av anarkiet etter Mogulrikets kollaps, er ifølge Marshall langt mer kompleks. Også forklaringmodellen der sjøslag og kompanikriger mellom Frankrike og Storbritannia til slutt tvang britene til å overta subkontinentet mot sin egen vilje, er heftig debattert innenfor fagkretsen, vedgår han.²⁹⁶ En teori nylig utviklet i fellesskap mellom østlige og vestlige historikere, peker på fremveksten av regionale stater til forveksling like Mogulriket, og britenes evne til å sette disse opp mot hverandre, som forklaringen på britisk innpass. Denne er blankt blitt avvist av indiske forskere, som står fast ved at et aggressivt brudd oppsto idet britene invaderte indisk jord, og at alle forklaringer med bakgrunn i en gradvis transformering med inderne selv i hovedrollene - slik Marshall selv forfekter - må forkastes.²⁹⁷ Ifølge Oxford-historikeren, og også Kanta Ray og historieøkonom H. V. Bowen, som fortfatter de to andre kapitlene på indisk historie i *OHBE*, var imidlertid ikke det fremvoksende territorielle imperiet i India verken planlagt eller dirigert fra Storbritannia. Britene hadde nemlig ikke utformet noen politikk for området før etter seieren i Syvårskrigen i 1763. Valgene ble derfor foretatt av de styrende briter på stedet; et klassisk eksempel på ”sub-imperialisme”, ifølge Marshall, hvor lokale interesser overprøvede metropolens.²⁹⁸ Trege forbindelser og en fullstendig mangel på kunnskap om indiske forhold gjorde at ingen effektiv kontroll ble meislet ut på hjemmebane. Det var i dette maktvakuumet Det østindiske handelskompaniet innledet sin dramatiske forvandling, ”med hjemlige politikeres nærmest ubetingete velsignelse”.²⁹⁹ Dermed er det definitivt mye kontinuitet å spore mellom tidlig britisk styre og de indiske regimene som ble erstattet, konkluderer Marshall.³⁰⁰

Der verkets eneste indiske innslag, Oxford-utdannede Rajat Kanta Ray³⁰¹, ikke behandler kompaniet i sin analyse, understreker medforfatter H. V. Bowen hvordan det først ved traktaten av 1813 endelig ble nedtegnet på papir at Kronen skulle være den ubestridte suveren over Kompaniets indiske territorier. Fra overtakelsen av retten til skattlegging av den rike Bengalen i 1765, gikk det med andre ord 50 år før området formelt ble innlemmet under landets symbolske og samlende overhode. ”Politiske hendelser mellom 1784 og 1813 gjorde lite for å forstyrre Kompaniets administrative og politiske posisjon i India”, skriver økonomen

---

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ Ibid, s. 495.

²⁹⁷ Ibid, Marshalls kap; *Britain without America – A second Empire?*

²⁹⁸ Ibid, s. 499.

²⁹⁹ Ibid, s. 530.

³⁰⁰ Ibid, s. 500.

³⁰¹ Ibid, s. 508.

Bowen.³⁰² Heller ikke han makter å spore noen form for bevisst imperiepolitikk mot India i perioden fram mot *de facto* maktoverføring i 1813. ”Reformene (1773, 1784, 1786 og 1813) tilhørte intet ”*Imperial grand design*”. Snarere oppsto de som en serie pragmatiske responser på alvorlige svakheter som Det østindiske kompaniet synliggjorde både hjemme og i utlandet”. Hvis Kompaniet mot slutten av perioden fortsatt beholdt sin posisjon som et mektig administrativt og militært organ, hadde ministrene på hjemmebane endelig fullt ut forstått sin plikt til å beskytte nasjonale verdier og befolkninger. Selv om den effektive kontrollen i periferien fortsatt lå utenfor rekkevidde fra London, ”hadde autoritetene gjennom en serie feil og forsøk skapt et administrativt og juridisk maskineri som ville sikre at det indiske imperiet i større grad skulle gjenspeile deres ønsker”, skriver han.³⁰³

Vi må tilbake til redaktør Marshall for å finne verkets syn på forholdet mellom handel og herredømme. Redaktøren mener herredømme ikke utelukkende kan beskrive imperiet på 1700-tallet. ”Storbritannias rolle kan ikke tolkes mer eller mindre som ”*an Empire of rule*” her enn hva som er mulig i det 19. eller 20. århundret, skriver Marshall.³⁰⁴ Han velger imidlertid kun delvis å trekke inn uformelt styre. Konseptet er relevant for å forklare imperiets fremferd på 1700-tallet, hevder han, men tror landets mulighet til å tvinge sine meninger på andre stater var begrenset. Mot slutten av århundret er derimot situasjonen en annen, noe som gjør Vincent Harlows tese om handel over herredømme direkte misvisende, skriver Marshall.³⁰⁵ ”Handel var aldri foretrukket fremfor herredømme. (...) Innen slutten på 1800-tallet var britiske økonomiske interesser definitivt i økende grad ”globale”, på den måten at de spredte seg utover imperiets grenser. Denne typen politikk ble imidlertid ikke forfulgt på bekostning av ønsket om formell territoriell kontroll. Det oppsto aldri noe plutselig avsky (revulsion) mot det territoriale imperiet. Det eksisterende imperiet skulle forsvares og dets ressurser utnyttet til det fulle. (...) Denne kontinuerlige jakten på herredømme reflekterte en dypere nasjonal forpliktelse til Imperiet som en integrert del av Storbritannias makt og ståsted i verden og del av det britiske folks følelse av hvem de var”, skriver han.³⁰⁶

---

³⁰² Ibid, s. 547.

³⁰³ Ibid, s. 549.

³⁰⁴ Ibid, s. 21.

³⁰⁵ Ibid.

³⁰⁶ Ibid, s. 21, 22, 23.

4.3.3 Delkonklusjon: Oxford - «det siste tapte delen av imperiet»?

Tittelen på Richard Symonds' bok *Oxford and Empire – The Last Lost Cause?* fra 1991 spiller ifølge forfatteren selv på i hvilken grad man kan hevde at det distinkte Oxford-bidraget til imperiet i dag mer eller mindre er forsvunnet. Utgivelsen av bautasteinen *OHBE* er i seg selv et synlig bevis på at så ikke er tilfelle, på samme måte som Symonds konkluderer med at det særegne bidraget lever videre. I Oxford-verkets historiske opprulling av 1700- og tidlig 1800-tall, slår redaktør P. J. Marshall ettertrykkelig fast at dagens britiske imperiehistorikere motsetter seg Vincent Harlows datering av en skifte bort fra herredømme over mot mer dominerende handel i 1763. Med seg har han historikere fra størsteparten av det gamle imperiet, eksempelvis øyene i Atlanterhavet, India, Afrika, Australia, Nord-Amerika og New Zealand. Slik sett kan Oxford-verket fra rett før årtusenskiftet konkludere med langt større legitimitet, selv om redaktørene og de mest prominente innslagene fortsatt er trygt forankret i den vestlige verden, da USA og England.

I bindets relativt begrensede analyse av britisk-indiske relasjoner på 1700-tallet – analysen av tapet av de amerikanske koloniene i vest er suverent størst i antall sidetall - hevder økonomen H. V. Bowen at Storbritannia aldri hadde noe ”*Imperial grand design*” før innmarsjen i India, rett og slett fordi landets politikere ikke utformet noen offisiell politikk før etter Syvårskrigen. Da var Bengalen som kjent allerede erobret. Behandlingen av innbyggerne i India sto imidlertid i kontrast både til det vestlige imperiets langt friere styresett, samt behandlingen lokalbefolkningen fikk av britiske styresmakter i form av Det østindiske handelskompaniet. Marshall kaster seg imidlertid ikke ut i en uforbeholden anerkjennelse av at kompanistyret var direkte problematisk. Her velger han å beholde det positivistiske historiesynet fra tidligere generasjoner. ”Marxister har lenge ansett rikdommen trukket ut av India, i form av handel og plyndring, som grunnleggende for Storbritannias mulighet for å industrialisere først. (...) Andre historikere har argumentert for at det overordnede bidraget til britisk økonomi herfra ikke var særlig betydningsfullt.³⁰⁷ Dette bindet tilbyr en positiv verdsettelse av konsekvensene av det britiske imperiet (a positive assessment of the consequences of empire).

Innbyggertallene i koloniene vokste sterkt i perioden. Det samme gjorde etterspørselen etter ferdigvarer”, skriver Marshall.³⁰⁸

Analysen av Kompaniets direkte militære og politiske handlinger i perioden er i stor grad retrospektiv i den forstand av Marshall og resten av bidragsyterne i stor grad retter analysen

---

³⁰⁷ Ibid, s. 17.

³⁰⁸ Ibid, s. 17, 18.

inn mot tidligere historiske holdninger, og hvordan disse har utviklet seg. Sjelden tar de selv ”bladet fra munnen”. Marshall vedgår likevel at Kompaniets fremtog i Hyderabad og Oudh fra 1760 og utover, klemte dem inn i et hjørne de ikke kunne stikke fra, og at det i et fåtall tilfeller i fra århundret ikke er til å komme utenom at Storbritannias økonomiske, marine og militære muskler ble brukt til effektiv dominans utenfor imperiets grenser.³⁰⁹

---

³⁰⁹ Ibid.

5. The Oxford «Historiography» of the British Empire

”The natives of England are a Nation of shopkeepers. All over the world, shopkeepers are reputed to be selfish and greedy.”³¹⁰

B. D. Basu, indisk historiker

Tonen i Oxford-verkets andre bind står i skarp kontrast til den tidvis krasse harseleringen med postkolonial litteratur i verkets historiografiske femte og siste bind. Der synspunkter fra hele imperiet er representert i form av egne historikere og tilhørende innfallsvinkler i bind to, synes mange av artiklene i det historiografiske å ha andre hensikter.

Kritikken er i all hovedsak rettet mot postmodernismen - innenfor imperiefaget oftere referert til som postkolonialismen, et begrep lansert i kjølvannet av Edward Saids bok *Orientalisme* fra 1978. Oxford-verkets bibliografiske del inneholder flere referanser til Said enn til mange av sine egne historiske giganter, noe som understreker den veldige påvirkningskraften Said har hatt på britiske imperiehistorikere.

Palestinskfødte Said sto for et av nyere tids kanskje sterkeste angrep på vestlig historieskriving da han i *Orientalisme* beskyldte vestlige krefter for å konstruere, operere med og bevisst videreføre en fiktiv todeling mellom en følelsesladet og irrasjonell litteratur fra øst, og en tilsvarende rasjonell og intellektuelt overlegen litteratur i vest.³¹¹ Etter reproduksjon gjennom utallige forfatterskap og bøker, ble orientalismen etter hvert en måte å forholde seg til Orienten på, hevdet Said; En holdning som ga den vestlige verden en spesiell oppfattelse av hva Orienten var og, ifølge Said, fortsatt *er*. Områdene dekket av denne orientalske diskursen var ifølge Said sammenfallende med noen av Europas eldste og mest vellykkede kolonier, deriblant India. Saids kritikk kan sies å ha innledet den postkoloniale retning innenfor historiefaget, selv om forfatteren selv motsetter seg slike kategoriseringer.³¹²

Før oppgaven går videre til å behandle kritikken mot retningen i Oxford-verket, vil den se nærmere på det særegne ved deler av denne indiske retningen.

---

³¹⁰ Basu (1935, nytt opptrykk 1989), s. 13.

³¹¹ Said, Edward (2001), s. 1, 2, 3.

³¹² Viswanathan, Gauri (2001): *Power, Politics and Culture*. Interviews with Edward Said, s. 208.

5.1 «Hvis bare vi indere bare hadde en historie lik Frankrikes...»

“Det hører til sjeldenhetene at en historisk skoles tankegods (...), fra en tidligere kolonisert nasjon som på alle måter fortsatt er del av Den tredje verden, havner under en så kritisk lupe som det *The Subaltern School of Historians*, hvis arbeid i hovedsak handler om Indias tid som koloni, har gjort i vestlige, akademiske sirkler.”³¹³ Det hevder den indiske historikeren Vinay Lal i boken *Turning Points in Historiography* fra 2002. Den omtalte *Subaltern*-skolen hadde sitt utspring i 1970 og 80-årene, og oppsto som et direkte resultat av indiske historikers behov for å forsvare seg mot den rådende ”Cambridge School”-teoriens påstand om at alle indere som på 18- og 1900-tallet gjorde opprør mot imperiet, var middelklassegutter utdannet i England.³¹⁴ Teorien sto for britiske historikere som selve beviset på at siviliseringsprosjektet i India var – og hadde vært – vellykket. India ble tvunget til å innse at selv deres egen nasjonalisme ikke var mer enn være en gave fra et nobelt folk med opplyste tradisjoner.³¹⁵

Subaltern-skolens overordnede mål var således å dekke den ikke-elitistiske delen av indisk kolonihistorie, historien som ifølge dem bevisst er holdt skjult av britene selv.³¹⁶ Ifølge Val møter den fortsatt motstand. ”Skolens historiesyn blir ofte sett på som en inntrenger på områder hvor innbyggerne (britiske historikere) kun sporadisk er vant til å forholde seg til tolkende og analyserende bidrag (in need of interpretive and analytical lessons) fra Østen. Det er én ting å vende seg mot India for dets ”visdom”, skriver Lala, ”for hva ville egentlig India vært (for Vesten) foruten dets mystikk, sagaer, yogakurs, guruer og halvnakne fakirer?”³¹⁷ Ingen er derimot innstilt på å se på indisk historie med samme ressurssterke blikk. Det er noe vestlig historie definitivt taper på, mener Lal.

Derfor mener også *Subaltern*-retningen at Europa, på to fundamentale måter, fortsatt er åsted for all historieskriving. Britiske Edward Thompsons formening fra 1925 er fortsatt rådende; ”Indians are not historians, as they rarely show any critical ability. Even their most useful books, books full of research and information, exasperate with their repetitions and diffuseness.”³¹⁸

Skolen hadde derfor som hensikt å gjøre opprør mot dette forsøket på å skrive all form for indisk motstand ut av historien, med inderne som velvillige tilskuere til sin egen

---

³¹³ Iggers & Wang (Red.) (2002) *Turning Points in Historiography*, s. 237.

³¹⁴ Ibid, s. 243, 244.

³¹⁵ Ibid, s. 238.

³¹⁶ Ibid, s. 257.

³¹⁷ Ibid, s. 238.

³¹⁸ Thompson, Edward (1925): *The Other side of the medal*, s. 27, 28. Gjengitt i Iggers & Wang (Red.) (2002), s. 238.

underkastelse. Mange fremstående indiske historikere, deriblant Majid Siddiqui, Neeladhri Bhattacharya og Sabyasachi Bhattacharya, forble ukjente utenfor indiske akademiske kretser som en følge av *Cambridge School*-teoriens rådighet, skriver Lal.³¹⁹

”Eldre imperiehistories vektlegging av et lite segment av av den engelskutdannede eliten fremstår nå som en stor karikatur av indisk politisk aktivitet”, skriver historikeren videre. ”Britene bygget dette rammeverket, mens inderne måtte passe inn i det. (...) Definisjonsmakt (agency) har aldri tilhørt indere. De er dømt til å spille rollen som den tilbakevirkende kraft (condemned to be reactive)”, skriver Lal.³²⁰ Cambridge-modellen hvilte nettopp på denne myten om fredlig sameksistens mellom landene; at indere utdannet i Europa som en konsekvens så lyset, og slik sett forener motstand med kolonistyre, ikke med nasjonalisme. ”Hvis bare India hadde vært som Frankrike, hadde vi kanskje vært en fullendt nasjon (i britenes øyne)”, skriver Lal.³²¹

Lal viderefører her synet som har vært rådende blant indiske historikere store deler av 1900-tallet. Helt siden britene brakte med seg en metodologi for kritisk historieskriving til subkontinentet, har inderne i sterkere grad utfordret det rådende synet på sin egen fortid blant vestlige akademikere. Historiefaget ble en måte å forsvare seg mot vestlig kulturell arroganse. Ved overgangen til 1900-tallet la nasjonalistiske historikerne i India beslag på de mest følsomme konfliktene, deriblant selve okkupasjonen av Det østindiske handelskompaniet. I motsetning til moderne historikere, både britiske og indiske, betraktet de første nasjonalistene India som en enhet ved britenes ankomst, ikke fragmentert. Hvor enkelt britene hadde overtatt styret i regionen, utløste et vel av litteratur knyttet til sterke indiske klaner som Rajput-, Sikh- og Maratha-rikene.³²² Samtidig ble britisk økonomisk politikk beskyldt for å ødelegge lokal industri og sulteføre folket.

Den indiske historikeren B. D. Basu *Ruin of Indian Trade and Industries during the British Raj* (1935) fremstår som et klassisk eksempel på et slikt nasjonalistisk historieverk fra den tidlige indiske perioden.³²³ Her argumenterer han for at at India under britisk administrasjon gikk fra å være et selvstendig, velutviklet jordbruksamfunn, til fullstendig ruin som følge av stormaktens handelspolitikk. Tiden under kompaniet var kort og greit et systematisert

---

³¹⁹ Ibid, s. 253.

³²⁰ Ibid, s. 247.

³²¹ Ibid, s. 252.

³²² Green & Deasy Jr. (1985): *Unifying Themes in the History of British India, 1757-1857: An Historiographical Analysis* (Jstor.org); <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/4049335.pdf> (Lenke hentet 1. mai).

³²³ Basu (1935, nytt opptrykk 1989)

plyndringstokt, skriver Basu, hvor India etter hvert fungerte som råvareeksportør og importør av ferdigvarer i et forhold som fullstendig ødela landets økonomi, og som muliggjorde britenes eksepsjonelle storhetstid både hjemme og ute. Dette oppnådde britene ved systematisk å utnytte India på elleve konkrete måter, deriblant ved å:

- Påtvinge landet frihandel
- Innføre tollbarrierer på indiske varer til England
- Eksportere råvarer fra India
- Skjenke privilegier til briter i India
- Nekte India selvstyre

”The natives of England are a nation of shopkeepers”, skriver Basu og fortsetter: “All over the world, shopkeepers are reputed to be selfish and greedy. They understand their own interests and do not care for the well-being of others. These characteristics the English exhibited in a remarkable degree on the occasion of the renewal of the East India Company in 1813.”³²⁴ Der moderne britiske historikere tradisjonelt sett fremhever traktaten i 1813 som et vendepunkt bort fra et ukontrollert kompanistyre, ser ikke Basu på årstallet som spesielt. I perioden før britisk styre var India et like sterkt manufaktur- som jordbruksland, men det britiske styret ødela systematisk indisk handel og industri ved å plyndre verdier som i stedet gikk med til å berike dem selv og sin egen industri, skriver Basu. Traktatforlengelsen i 1813 var således mer en katastrofe enn den var en nedbygging av kompanistyre.

”The *Marquess* of Wellesley had waged his wars against the native princes of India on the ostensible plea of removing centres of intrigues with the French. It was presumed that the French had been intriguing with the princes of India and as a measure of self-defence it was considered necessary by Wellesley to exterminate the native States. Whether such a step was just or proper (...) were questions which the *Marquess* never troubled to take into consideration”, skriver Basu.³²⁵

Der Wellesley får det glatte lag, eksisterer det ingen bønn for guvernørgeneral Hastings.

---

³²⁴ Ibid, s. 13.

³²⁵ Ibid.

”The French were no longer (...) intriguing with the native princes of India. The English historians do not tell us, but the terms of the renewal of the East India Company’s Charter Act in 1813 do not leave any room to doubt that the wars were prompted by the following two considerations; To extend the territories under the British supremacy in India (...) and find suitable places for the settlement and colonization of the English (...) designed to toll and death-knell Indian industries and to plunge Indians into poverty and misery.³²⁶

I sin konklusjon skriver den indiske historikeren så:

”Our English friends, both stay at home Britishers as well as Anglo-Indians who feather their nests at the expense of the children of the Indian soil, are never tired of reiterating certain statements which they consider to be great discoveries and so they utter them in season and out of season in such a manner as to make one feel sick of hearing them.”³²⁷

Som et klassisk eksempel på en slik holdning trekker Basu frem synet på engelskmennenes tilstedeværelse i India som bærer av fred, et styre som hvis fjernet ville føre til at lokalbefolkningen umiddelbart kuttet strupene på hverandre. Den britiske historikeren C. R. L. Fletcher ytret et slikt syn i *The History*, hvor han skriver: ”Our rule has been infinitely to the good of all the 330 millions of the different races (...) and if our rule was taken away for a moment the Afghans would swoop down and slay and enslave them.”³²⁸ “Det tragiske ved inderne er at de egentlig beundrer oss mer enn alle andre nasjoner, skrev Oxford-kollega Thompson i 1932. ”Om en kun en liten (historisk) gave, i form av et grundig studium av dem fra vår side, ville lyse opp landets politiske slagside noe veldig.”³²⁹

Disse synene, holdt i live av filantropiske, hvite menn, har generasjoner av indere fått inn med morsmelken, via skoleverk skrevet av dem, til langt inn i voksen alder, ifølge Basu, som ser det moderne USA snarere enn Storbritannia som målestokk for indisk fremgang.

”If India is left alone, and if no incarnation of Satan, inspired by the doctrine of “Divide et Impera”, come to play mischief in this country, is it not likely that the predictions of the bureaucrats and journalists also will be falsified? Under the flag of

---

³²⁶ Ibid, s. 32, 33.

³²⁷ Ibid, s. 254.

³²⁸ Fletcher, C. R. L. (1900): *The History*. Gjengitt i Symonds (1991), s. 59.

³²⁹ Ibid, s. 117.

Swaraj, confederated India consisting of different provinces, races and creeds, like the USA, will march in the van of progress leading mankind to a higher plane of humanity and setting before the world nobler ideas to follow. That is the goal worth striving for.”³³⁰

Basus syn er i liket med eldre britisk imperiehistorie i dag å betrakte som ekstremt. Samtidig fungerer det som en påminnelse om hvordan aggresjon og behov for nasjonalt forsvar i historieskriving er et naturlig tema for stater som arbeider med, eller er i ferd med å kreve selvstendighet. I indisk kontekst lar synet seg også forklare med bakgrunn i den enorme fattigdommen landet har opplevd det siste århundret. Slik sett er responsen ikke mindre naturlig enn britiske historikere som i mellomkrigstiden arbeidet med å omformulere imperiehistorien til å passe inn med de stadige omveltningene i koloniens selvråderett. På mange måter har ekstreme historiske posisjoner på begge sider – indisk og britisk – definert striden innenfor faget på vegne av flere generasjoner. Fortene skapt og slagmarkene oppteget av indiske nasjonalister og britiske imperialister på 1800-tallet har vedvart inn i vår tid. Moderne vitenskap har moderert seg, men har ikke fjernet dette klassiske stridstemaet. Det fremstår fortsatt som ubegripelig at en privat kommersiell institusjon som Det østindiske handelskompaniet kunne stå bak en slik dyptgripende omveltning på subkontinentet.³³¹

Argumentene gjentas i den fremtredende indiske historikeren Bipan Chandras læreverk *Modern India – A History Textbook*, myntet på tolvte skoletrinn i India.³³² ”Helt fra starten av forsøkte Det østindiske handelskompaniet å kombinere handel og herredømme med krig og territoriell kontroll der hvor deres handelsstasjoner var situert – makt uten ansvar”, skriver Chandra.³³³ Taktikken var imidlertid så feilslått at kun Warren Hastings utbredte bruk av bestikklser reddet britene fra undergang, for på slagmarken maktet de aldri å slå inderne, mener Chandra. Etter hvert som større deler av kontinentet falt under britisk styre, økte også de økonomiske problemene for Kompaniet. Systemet hvor britene brukte indiske soldater med europeisk våpenkraft, var ekstremt vellykket som verktøy for erobring. Internt i India betydde det imidlertid katastrofe. “The cost of the subsidiary force provided by the British was very high and, in fact, much beyond the paying capacity of the state (...) impoverishing the people”, skriver Chandra. Kompaniets elendige økonomi “brought to the surface the evils inherent in

---

³³⁰ Ibid, s. 267.

³³¹ Green & Deasy Jr. (1985).

³³² Chandra, Bipan (2005): *Modern India – A History Textbook for class XII*.

³³³ Ibid, s. 49.

the administration of a country by a purely commercial company.”³³⁴ Det desintegreerte Mogulriket maktet aldri å stå samlet mot britene, som kunne beseire dem én etter én frem til 1806, da de måtte trekke seg tilbake grunnet store økonomiske tap. Problemene var imidlertid kun av midlertidig karakter. Innen 1818 var hele det indiske subkontinentet, minus Punjab og Sindh, formelt eller uformelt under britisk styre, men de to indiske statene var ribbet for militærmakt.³³⁵ At kompaniet fikk fortsette sitt ustrukturerte styre til tross for økonomisk rot og enorme lidelser for lokalbefolkningen, skyldes ifølge Chandra råtne epler på hjemmebane i siste halvdel av 1700-tallet. ”The parliamentary politics of Britain during the latter half of the 18th century were corrupt in the extreme. The Company bought seats in *The House of Commons*, and contemporaries feared that they might gain a preponderant influence in the government of Britain (...) and destroy the liberties of the British people (...) as with British plunder in India.”³³⁶ “Such exclusive companies, therefore, are nuisances in many respects; always more or less inconvenient to the countries in which they are established and destructive to those which have the misfortune to fall under their government”, skriver Chandra.³³⁷ *The Indian Civil Service*, som sammen med Kompaniet høster rosende omtale i *CHBE* og *FSBE*, levnes heller ikke noe imponerende ettermæle etter hvert som India nærmer seg selvstendighet. Systemet baserte seg helt fra starten av på ekskludering av ”alle disse korrupte hindustanerne”, skriver Chandra og siterer guvernørgeneral Cornwallis. Forfatteren vedgår at apparatet i starten raskt utviklet seg til et av verdens ledende og mest effektive, men ser på den ekskluderende holdningen som ”in course of time the chief opponent of all that was progressive and advanced in Indian life and one of the main targets of attacks by the rising Indian national government.”³³⁸

5.2 The Conqueror writes back - again

Returnerer vi til kritikken mot indisk postkolonial litteratur i *OHBE*, er denne i denne sammenheng interessant av tre grunner. Primært fordi en rekke av forfatterne retter sterke anklager mot retningen, men like fullt for den motsetningen dette skaper mellom bidragsyterne og bindets redaktør, som inntar et langt mer forsonende syn. Sist men ikke minst inneholder det historiografiske verket også et angrep på egen selvtilfredshet.

---

³³⁴ Ibid, s. 63.

³³⁵ Ibid, s. 57.

³³⁶ Ibid, s. 64, 81.

³³⁷ Ibid, s. 65.

³³⁸ Ibid, s. 82.

1. Redaktørene

I sin innledning til bindet gjør redaktør Robin Winks et forsøk på å dempe skillet mellom *CHBE* og *OHBE* i tilnærming til imperiet. Om forgjengeren fra 1929, og dets ideologiske overtoner, feller redaktøren følgende dom: ”Selv om det (verket) ikke er like tilfreds i tonen som Actons generasjon (den rendyrkede evolusjonistiske retningen), er verket likevel omkranset av en viss selvsikker holdning (a ring of certainty), spesielt i forhold til troen på Det britiske samveldet som en velvillig og progressiv kraft i menneskets historie.”³³⁹

Cambridge- og Oxford-verkene som her sammenlignes, er forfattet 70 år fra hverandre i tid. Der en ukritisk historisk tilnærming til India nærmest ble påtvunget av bestemte historiske holdninger i *CHBE*, er det motsatte tilfelle for 1999-verket. Redaktør Winks, som i sitt historiografiske verk fra 1966 skrek etter ny forskning fra periferien, omtaler her verket tidligere statsminister og Oxford-elev Eric Williams hudflettet, som relativt uproblematisk.³⁴⁰

I en felles innledning til Oxford-verkets fem bind, skriver en samlet redaktørstab videre: ”Selv om imperiet forblir ideologisk ladet, har lidenskapen knyttet til det nå dempet seg såpass at vi mer enn noensinne er i stand til å se dets stødige og helhetlige utvikling.”³⁴¹ Dette har resultert i en økt interesse for studiet av det globale, og nasjonale kulturers møte med imperiet de tre siste tiårene.³⁴² ”Der historikere i første halvdel av 1900-tallet hellet mot å vektlegge konstitusjonelle utviklinger og den påfølgende overføringen til imperiets frie Samvelde av stater, inntar *The Oxford History of the British Empire* en bredere innfallsvinkel, skriver forfatterne”, før de tar opp den postkoloniale retningen. ”Postkolonial historie antar ofte, eksempelvis, at Storbritannia besitter et kontinuerlig *kolonihegemoni*, kulturelt så vel som økonomisk, over områder som Afrika og Asia. Slike tilnærming er like teologiske som sine forfedre, men historikere med slike interessefelt har i alle fall bidratt til å berike fagfeltet”, mener redaktørene.³⁴³ ”Det eksisterer ingen krise, hevder de. Studiet av imperiet kan bare tjene på disse tilvekstene. Den historiografiske floraen knyttet til imperiet er rikere enn noensinne når vi nærmer oss et nytt årtusen”, slås det fast.³⁴⁴

---

³³⁹ Winks (1999), s. 11.

³⁴⁰ Ibid, s. 11

³⁴¹ Ibid, s. ix.

³⁴² Ibid.

³⁴³ Ibid.

³⁴⁴ Ibid.

2. Historikerne

Blant bidragsyterne hagler det imidlertid av angrep på den postkoloniale retningen. At den tidvis unyanserte postmoderne retningen møter motbør, er i seg selv ikke overraskende. Ei heller er det et utelukkende britisk fenomen. Når en historisk retning angriper det epistemologiske grunnlaget til en konkurrent – selve læren om hvordan man oppnår kunnskap – ville andre reaksjonsmønstre kanskje ha vært vel så forbløffende. Likevel er det interessant å merke seg hvor tilsynelatende systematisk skepsisen mot nye innfalsvinkler stikker i et historiografisk bind. Britiske A. G. Hopkins går lengst. I kapitlet *Development and the Utopian Ideal* skriver han: "By the early 1970s there was a widening gap between the stereotype of the traditional society (...) and the evidence of new research. (...) It became apparent that "traditional" societies (blant annet i India) were neither simple nor static. (...) In the light of this research, it became clear that (...) the ex-colonial world was more diverse than had been thought. (...) As the theory was unravelled, the emperor (Imperiet) was shown to have no clothes", skriver Hopkins.³⁴⁵ Denne retningen bukket imidlertid under, skriver forfatteren, "to its own "internal contradictions" and "inner logic".³⁴⁶ Retningen svømte desperat mot midlertidige livbåter, før den fant sitt endestopp i postmodernismen.³⁴⁷ Denne retningen, skriver Hopkins, "tries to penetrate Western texts so that false images of non-western societies can be unmasked and new truths revealed. "The post-modern world", skriver han, "which has given a particular cast to post-colonial studies, (...) har etterfulgt marxismen "as a utopian thought". Antonio Gramsci, Said og Michel Foucault har alle bidratt til å inspirere nyere historikere til å love langt mer enn de kan holde.³⁴⁸ Ved å fokusere på ikke-politisk historie blir det vanskelig å se for seg at en slik forklaringsmodell vil overleve tøffere tider med økonomisk depresjon i den vestlige verden. Da er det snarere mer sannsynlig at hele tilnærmingen, i nær fremtid, vil bli redusert til en overflødighet basert på overstadig beruselse (an indulgence of affluence)", skriver Hopkins.³⁴⁹ Denne "kommaleken" peker mer på at det er "Keiserens klær (snarere enn den britiske kongens) som kun har broderier av høy kvalitet i kantene", skriver en krass Hopkins.³⁵⁰

---

³⁴⁵ Winks (Red.) (1999), s. 643.

³⁴⁶ Ibid.

³⁴⁷ Ibid, s. 646.

³⁴⁸ Ibid, s. 649.

³⁴⁹ Ibid.

³⁵⁰ Ibid, s. 649.

Medforfatter C. A. Bayly inntar samme syn og betrakter Edward Said og den påfølgende debatten rundt hans påståtte orientalisme som ”imperiefagets mest trendy utvikling på 1980- og 1900-tallet.”³⁵¹ Trender går som kjent ut på dato. Forfatteren vedgår at retningen stiller rettmessige spørsmål ved selve det epistemologiske grunnlaget for imperiefaget, men velger å behandle den som ”til dels naiv” og ”ute av stand til å oppfatte den store mengden akademiske produkter britisk intellektuell historie har produsert med tanke på orientalismen og dens ideer.”³⁵² Bayly trekker snarere frem hjemlige historikere i Irland og England som bakgrunn for det mest positive bidraget til nyvinning innenfor imperiefagets de siste 20 årene. ”Nå som periferien, eller dens intellektuelle områder, blander seg inn i debattene i Europa og Nord-Amerika, er det motsatte sterkt ønskelig. Fremtidens imperiehistorie må ta opp spørsmålet om hvorvidt erfaringen ved å besitte et imperium har skapt en egen nasjonal og regional historie på de britiske øyer selv”, skriver Bayly.³⁵³

3. Selvkritikken

Det historiografiske bidraget til *OHBE* stiller seg imidlertid ikke bare kritisk til postkoloniale bevegelser. Også egen fagkrets får gjennomgå. Oxford-utdannede professor Emeritus ved Universitetet i Toronto, A. P. Thornton, taler redaktør Winks midt imot i sitt bidrag, hvor han fremhever skillet snarere enn likhetene gjennom 70 år med imperiehistorie.³⁵⁴ I kapitlet *The Shaping of Imperial History* påpeker forfatteren hvordan den mest overbevisende formaning om en spesiell form for imperiehistorie kom fra bidragsyterne til *CHBE*. Verkets historikere formet imperiets ulendte terreng til et spirituelt bosted for sine egne holdninger, og de var ikke hvem som helst heller. A.P. Newton og Holland Rose var begge regnet som fremragende vitenskapsmenn. I sin samtid så begge på imperiets siviliserende kraft som ”always good, and getting better”.³⁵⁵ I sin innledning er de beskjedne nok til å påta seg ansvaret for å forfatte verket som ”skal legge grunnlaget for arbeid kommende generasjoner av imperiehistorikere kunne bygge videre på.”³⁵⁶

---

³⁵¹ Ibid, s. 70, 649.

³⁵² Ibid, s. 70, 71.

³⁵³ Ibid.

³⁵⁴ Marshall (Red.) (1998), s. ix.

³⁵⁵ Winks (Red.) (1999), s. 620.

³⁵⁶ Benians, Holland Rose, Newton (Red.) (1929), introduksjon, s. 3-21.

4. Ekstern kritikk

Også kritiske røster i resten av fagmiljøet har angrepet bindets tone. Oxford-historiker A. K. Madden kan på ingen måte se at resten av forfatterne i bindet følger opp redaktør Winks tidsriktige innledning.³⁵⁷ ”Med et slikt antall bidragsytere kan man ikke forvente en felles tilnærming, og det er usannsynlig at man er enig i alle slutningene, men her er mange av diskusjonene intet mer enn rene litteraturlister, ofte oppblåste og fylt med pretensiøst sosiologisk kvasi-nasjonalistisk vrøvl”, skriver Madden.³⁵⁸ Medforfatter til *Oxford and the Idea of Commonwealth*, D. K. Fieldhouse, er langt på vei enig. ”Metodologien og kvaliteten er høyst varierende. Noen essays er opplysende, men flere er preget av å være på bærtur. Noen prøver å fremstille seg selv i et klokt lys, men de fleste er direkte ignorerende. Noen er også fylt med nasjonalistiske holdninger og har en ekstremt snever innfallsvinkel. Flere bærer også preg av den hengivenheten mange historikere føler de *må* vise andre disipliner”, skriver Fieldhouse i sin anmeldelse av bindet.³⁵⁹ Han nevner ikke konkrete navn, men det er overhengende sannsynlig at Fieldhouse refererer til de samme bidragene som historikerne David Armitage og Philip Murphy utpeker som den minst nyanserte trioen i sin anmeldelse; A. G. Hopkins, A. P. Thornton og D. A. Washbrook. Ingen av dem er innstilt på å inkludere den økende mengden historikere som skriver med bakgrunn i arbeider fra Antonio Gramsci, Michel Foucault og Edward Said. Sistnevnte har mer enn 20 oppføringer i verkets bibliografiske del, men likevel er det historikere som J. R. Seeley som anerkjennes som grunnleggerne av feltet, og menn som Reginald Coupland som sees på som giganter. Like ofte inntar Gramsci, Foucault og Said rollen som truende nemesis, med deres bidrag kun sluppet til for å brukes som hoggestabber.³⁶⁰ Er det slik at vi for tredje gang ser et India som ikke fullt ut blir akseptert?

Den britiske historikeren C. H. Philips stiller seg bak en slik påstand i boken *Historians of India, Pakistan and Ceylon*.³⁶¹ Der påpeker han hvordan det innenfor britisk imperiekontekst knapt har eksistert kunnskap om grunnleggende, samtidige strømninger som befinner seg utenfor ens eget fagfelt. Indiske historikere har på mange måter operert som isolerte geriljakrigere i en jungel, ofte individuelt briljante, men kun vagt klar over allmenne

---

³⁵⁷ Murphy, Philip (2000): Review of the Oxford History of the British Empire, volume V. (Jstor.org) <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/578934.pdf> (Lenke hentet 7. mai 2008)

³⁵⁸ Ibid.

³⁵⁹ Ibid.

³⁶⁰ Armitage, David (2001): Review of The Oxford History of the British Empire, volume V. (Jstor.org) <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3091738.pdf>. (Lenke hentet 7. mai 2008).

³⁶¹ Philips, C. H (Red.) (1961): *Historians of India, Pakistan and Ceylon*, introduksjon.

retninger.³⁶² Liten grad av aksept mellom kretsene har skapt et skille mellom østlig og vestlig tankegods, lik en skyttergrav. ”Very few people outside the field of Indian history understand its particular place”, skriver indiske Vinay Lal i sin forlengelse av Philips’ problemstilling.³⁶³ I artikkelen *Historical Writings on South Asia: A Review Article* fastslår Peter Harnetty i 1966 videre hvordan ”South Asian history to a considerable extent still is the creation of European, especially British, writers.”³⁶⁴ “In recent years, however”, skriver Harnetty, har sørasiatiske historikere “begun the dual tasks of rewriting and reinterpreting this history free of preconceptions and deriving from European imperial domination, and of critically examining the foundations of European historical writing on Asia”.³⁶⁵ Det er motsatsen til denne fromme, dominerende historieforståelsen moderne asiatiske historikere har prøvd å utfordre de siste tiårene.

Harnettys påstand plukkes på ny opp av inderen Gyan Prakash i 1992. Prakash mener den dominerende diskursen fortsatt er britisk og okkuperer en posisjon som veiledende for hvilke verdier studiefeltet rundt imperiet skal inneholde. Og det på et område hvor postkolonial kritikk i høyeste grad har gjort seg fortjent til å bli hørt.³⁶⁶ Som forklart i denne oppgavens fjerde kapittel, har deler av det historiografiske arbeidet i *OHBE* blitt beskyldt for å være utformet som et pliktlop, hvor bidragsyterne inkluderer nye historiske retninger og impulser med tilsynelatende destruktive hensikter. Prakash hevder Edward Saids påstand om en orientalsk holdning til østlig historieskriving fortsatt er gjeldende blant vestlige bidragsytere på fagfeltet, hvor Europa fortsatt er kilde til all kunnskap.³⁶⁷ I så tilfelle er på den påstått sagnaktige tradisjonen for etnosentrisk nasjonalhistorie fremsatt av Philip D. Curtin i denne oppgavens innledning, fortsatt legitim.

5.3 Delkonklusjon: Historiografi som problembarn

”Imperiets storhetstid er kanskje over, men kampen om dets ettermæle er ikke avsluttet. Det utkjemper fortsatt en historiografisk krig i dets kjølvann”, hevder den asiatiske historikeren D.

---

³⁶² Ibid.

³⁶³ Iggers & Wang (Red.) (2002), s. 250.

³⁶⁴ Harnetty, Peter (1970): *Historical Writings on South Asia: A Review Article* (Jstor.org) <http://www.jstor.org/stable/2754776> (Lenke hentet 1. mai 2008)

³⁶⁵ Ibid.

³⁶⁶ Prakash, Gyan (1992): *Postcolonial Criticism and Indian Historiography*. (Jstor.org)

<http://www.jstor.org/stable/466216>. (Lenke hentet 12. mars 2007).

³⁶⁷ Ibid.

A. Low.³⁶⁸ Mitt inntrykk er at denne trenden er å spore i det historiografiske sistebind til *OHBE*. At innholdet er skeptisk til og i varierende grad anerkjenner nyere innfallsvinkler til et tema så tradisjonsrikt som det britiske imperiet i sine glansdager, er ikke i seg selv overraskende, men man skal være forsiktig med å trekke linjer tilbake i tid og bedømme historieskriving utenfor dens opprinnelige rammer.

”Jeg er stolt av hva England har gjort de siste 100 årene, men det blir ingenting målt opp mot hva jeg blir hvis vi kan hjelpe dette landet til sitt naturlige klimaks; å plassere India som rettmessig del av vårt Samvelde av stater”, skrev Reginald Coupland i 1931.³⁶⁹

Det var i kjølvannet av dette betente politiske klimaet at britiske historikere utviklet sine ideer i mellom- og etterkrigstiden. Bindets tidvis ukritiske omgang med litteratur fra en periode hvor selve gullalderen for imperiets totalhistorie gjennomsyret forfatterne, fremstår det som lettere paradoksalt at bidragsyterne tillater seg å harselere med postkolonial og annen postmoderne historieskriving.

Den anerkjente Harvard-professoren Bernard Bailyn prøver å sette ord på det hele i sin anmeldelse av verket. ”Disse volumene er, per definisjon, for nasjonalhistorie å regne, og vitterlig løper en triumferende britisk tone gjennom essayene i *OHBE: The Eighteenth Century* etter hvert som nasjonens fremragende meritter og økende selvtillit - både hjemme og borte - spores gjennom år med vekst, ekspansjon og militære seire.³⁷⁰

---

³⁶⁸ Low, D. A. (2002): *Modern Asian Studies*, Vol. 36, No. 2, s. 491-503.

³⁶⁹ Madden, & Fieldhouse (1982), s. 61.

³⁷⁰ Bailyn (2000): *The first British Empire: From Cambridge to Oxford*, s. 660.

6. Konklusjon

History loves only those who dominate her; it is a relationship of mutual enslavement.

Salman Rushdie, *Shame* (1983)

”Personlighet er det virkelig interessante ved historien. Fordømt være økonomene”, uttalte regjeringsrådgiver og imperiehistoriker Reginald Coupland til fagkollega Edward Thompson i 1943.³⁷¹ 59 år gammel kunne han skue tilbake på et imperiefag som siden sin profesjonelle fødsel nært sagt unisont hadde omfavnet fortsatt aktiv tilstedeværelse i imperiet som løsningen på de raserelaterte problemene i India. Først tvunget inn i en modell for vellykket evolusjonistisk utvikling, også gjeldende for det svært brutale kompanistyret mellom 1763 og 1813. Deretter med overgangen til Det britiske samveldet som løsningen på alle landets problemer. ”Storbritannia vil løfte dem (koloniene) opp for alltid”, skrev Coupland i 1933, bare det organiske imperiet fikk utvikle seg i fred og ro. Fullt så standhaftige var ikke resten av de toneangivende historikerne i mellomkrigstidens generasjon, slik de kom til uttrykk i *CHBE* fra 1929. Likevel er det nettopp denne serien som i en historiografisk gjennomgang fremstår som bibelen til en historikergenerasjon med både personlige og religiøse egeninteresser knyttet til hvordan landets egen fortid ble fremstilt.

”The true history of this period will perhaps never be written”, skrev *CHI*-redaktør H. H. Dodwell i 1929.³⁷² Samtidens historikere kom imidlertid faretruende nær i første del av 1900-tallet. *CHBE*-serien bygget sitt historiesyn på Acton-modellen, en retning som hardnakket mente at historiefaget kun var bærer av den sanne historien hvis det tok for seg de nasjoner og institusjoner ”der de virkelige skrittene fremover for menneskeheten kunne spores: dets eksistens, utdanningen av verden, ledet av et guddommelig lys fra de enkle dager da godt og ondt var tydelig atskilt.”³⁷³ Couplands historieforståelse var riktig nok mer inkluderende i sin omgang med India enn forgjengerens nær sagt usynlighet, noe han også så som sin plikt å meddele Mahatma Gandhi. Både Coupland og etterfølgeren i Samvelde-sjefsstolen ved Oxford, Vincent Harlow, nektet imidlertid å gi slipp på det religiøse aspektet ved

---

³⁷¹ Edward Thompsons memoarer. Gjengitt i Symonds (1991), s. 53.

³⁷² Dodwell (Red.) (1929), s. 274.

³⁷³ Ibid, s. 42.

imperiefaget. Oxford skulle være imperiets kirke, de praktiserende historikerne dens engler, og hver forelesning ideelt sett en ny fløy i festningsbygget.³⁷⁴

Vincent Harlow markerte slutten på en gullalder og starten på en ny forståelse av imperiet ved utgivelsen av førstebindet i verket *FSBE* i 1952. Delvis utløst som et resultat av Harlows funn, delvis som en protest, utkrystalliserte et skille mellom Cambridge og Oxford seg året etter, da Robinson & Gallagher i 1953 formulerte sin teori om at ”britisk politikk fulgte prinsippet om å utøve uformell kontroll der det var mulig, men fortsatt formell hvis nødvendig”.

Harlow kan sies å være den første imperiehistoriker som eksplisitt og uttalt tok utgangspunkt i forståelsen av at det fantes to typer av Det britiske imperiet; det formelle og det uformelle. For Harlow manifesterte skillet seg i hvor stor grad det ble drevet med handel på bekostning av herredømme. Etter hvert som imperiets pendel beveget seg østover, mente Harlow, oppsto en plutselig avsky mot den vestlige formen for direkte kolonialisme, til fordel for en prioritering av handel. Denne fundamentale endringen i tankesett mente Harlow å kunne datere til 1763, det vil si idet britene går seirende ut av Syvårskrigen og blant annet innleder sin territoriale offensiv på det indiske subkontinentet. India, skriver Harlow, skiller seg fra denne overordnede tesen fordi det her likevel ble innført et mer klassisk despotisk styre. Selv om den store majoriteten av imperiets innbyggere hadde dette som hverdag, mente Harlow likevel å kunne spore en overordnet trend bort fra herredømme og over til handel i øst. Dermed føyde han seg inn i rekken av syn på utviklingen av det britisk-indiske imperiet som valgte å overse særtilfellet India til fordel for en overordnet modell og det tilhørende, generaliserende begrepsapparat.

Mye derfor gjorde Cambridge opprør i 1953. Skillet oppsto som en reaksjon på den brede enigheten innenfor fagkretsen om at Samveldet var en naturlig endestasjon for alle deler av imperiet, og at en organisk utvikling sto i førersetet – det vil si at historie om koloniene skulle samsvare med kulmineringen i frihet. Den åpenbare mangelen på forståelse for britisk-indisk historie dette brakte med seg, hvor Kompaniet åpenbart forbrøt seg mot lokale politiske krefter i andre halvdel av 1700-tallet og inn i det neste århundret, kunne ikke lenger avfeies som uorganisk, mente Cambridge-duoen Gallagher og Robinson. Dets historiske utvikling måtte se dagslyset og studeres, noe som ikke hadde vært tilfelle verken i Cambridge eller Oxford før 1950-tallet.

---

³⁷⁴ Madden & Fieldhouse (1982), s. 42.

Angrepet ble primært rettet mot den ekstreme trangen til å henge historisk utvikling på knagger. Gangene både i Oxford og Cambridge før 1950 var fulle av slike direkte og feilaktige oppheng, mente Gallagher og Robinson. Det kanskje mest ekstreme eksempelet på en slik opphengt forståelse er hvordan forelesninger ved Oxford generelt sett talte for Den britiske føderasjonen før 1. verdenskrig, men for Samveldet etter.

For ettertiden har ”knaggene” likevel en nyttig funksjon. De tillater oss å spore konkret hvilke syn som til enhver tid har vært de rådende innenfor imperiehistorien; ”Ekspansjon”, ”Det organiske imperiet”, ”Samveldet”. De er forenklinger – stadige forsøk på å mekanisere historisk utvikling. I stedet blir de anakronismer etter hvert som de én etter én går ut på dato.³⁷⁵

Slik sett maktet aldri historikerne før oppgjøret i 50-årene – og den påfølgende revolusjonen i historie nedenfra på 60-tallet - å tegne et mest mulig korrekt bilde av Kompaniets historie. Ikke passet det inn i den organiske forståelsen rådende frem til 1. verdenskrig. Mest av alt passet den imidlertid ikke inn i Harlows modell, hvor kulmineringen som fritt medlem av Det britiske samveldet til slutt ville vise hvordan samtlige tidligere relasjoner mellom landene hele veien hadde hatt dette som sitt naturlige, guddommelige endestopp. Dette er selvsagt fullstendig uforenelig med kompanitiden, hvor inderne aldri uttrykte noe noe som helst ønske om å havne under imperiets administrasjon. Snarere tvert imot. Kompaniets tid i India mellom 1760 og 1813 var preget av det ene fremstøtet etter det andre, mot hjemlige myndigheters ønske. Ingen av partene ønsker krig velkommen. Likevel er det krig som preger subkontinentet i perioden. Kompaniet bygger seg etter hvert opp en gigantisk hær, blant annet bestående av flerfoldige tusen indere. Utvidelsen av styre, og det påfølgende forsøket på å innskrenke og samle sentraladministrasjonen av de britiske områdene viste seg gang på gang som mislykket, og utsatte en større grad av sivilisert styre på subkontinentet. Samtidskritiker Edmund Bruke kalte det hele for et despoti fra talerstolen i Underhuset i 1785, i anledning rettssaken mot guvernørgeneral Warren Hastings. Her ligger den største selvmotsigelsen i denne oppgavens analyse av forholdet mellom britiske 1900-tallshistorikerens behandling av kompanistyret i India.

For der *CHBE* i stor grad ikke tok stilling til det indiske problemet, men snarere kamuflerte det som enkeltfortellinger om britiske guvernørgeneralers eventyrlige lederegenskaper, og *FSBE* fulgte opp med en ny modell uten å tilpasse den imperiets nye juvel, er tonen en annen i

---

³⁷⁵ Ibid.

OHBE på tampen av forrige årtusen. Det oppsto aldri noen plutselig avsky mot klassiske former for britisk kolonialisme, slår redaktør P. J. Marshall ettertrykkelig fast allerede i bindets innledning. Å påstå at handel var viktigere enn herredømme på noe tidspunkt på 17- eller 1800-tallet er direkte misvisende, poengterer Marshall. I tillegg til et endret syn på imperiets historie, har redaktøren også fått med seg et vel av bidragsytere som gjenspeiler imperiet slik det fremsto i perioden. Der *CHBE* med ett amerikansk unntak er nedtegnet av briter, er de fleste av de store koloniene representert i 1998. Hovedredaktøren er i tillegg amerikansk. Majoriteten av litteraturen i *OHBEs* bind to – *The Eighteenth Century* – er imidlertid fortsatt sentrert rundt imperiet i vest; mest før, litt under og minst om tiden etter uavhengighetskrigene. Forholdet vis a vis India er 189 mot 89 sider.

De tre verkene speiler i tillegg til tradisjoner, også tiden de ble skrevet i. I 1929 var India fortsatt en viktig del av imperiet. Nasjonale strømninger i Sør-Asia ønsket selvstendighet, men landets historikere var ikke klare for en historisk fremstilling tilpasset India alene. Til det var forholdet de to landene imellom for grumsete. Mellomkrigstiden åpnet ikke for tilstrekkelig aksept for en endring i historiesyn tilsvarende de rådende realitetene i India. Den organiske forståelsen passet like dårlig sammen med den Harlows syn på kompanitiden som startpunkt for et India i naturlig sameksistens med Samveldet 200 år senere. Naturlig virker det imidlertid at han, sammen med Robinson & Gallagher i større grad åpner opp for uformell britisk påvirkning i en tid hvor det formelle imperiet ikke lenger eksisterer. Makt kunne fortsatt utøves selv om man ikke kunne pålegge den like direkte som tidligere. Slik kunne historikerne – i en tid preget av nedadgående interesse for studiet av imperiet – fortsatt forfatte om en fortid som kunne legitimeres ved å henvise til samtiden. Ikke minst i Sør-Asia, hvor nylig tapte India fra 1946 var selvstendig.

Ved årtusenskiftet er synet langt mer distansert og retrospektivt, med en klar vedgåelse av at det faktiske imperiet er et tilbakelagt stadium. Det nostalgiske elementet lever dog i beste velgående. Det er ingen tvil om hvor altomfattende utstraktheten var, og at denne i desidert størst grad besto av direkte og formelt herredømme.

I forhold til oppgavens problemstilling: Det er tydelig at suksessive generasjoner av britiske imperiehistorikere påvirker hverandre. Dette er det klareste forklaringsvariabelen for kontinuitet og brudd i litteraturen i og rundt de tre verkene som her er behandlet. Det kan virke som om pendelslagene ikke slår inn direkte mellom generasjoner, men snarere har gjort seg gjeldende i skillet mellom to fagmiljøer som frem til 1950-tallet sto samlet om en felles

forklaring på imperiet. Fra 1952 og ut tiåret oppsto en endring i tankesett. De to foregående generasjonene skilte seg fra hverandre i portrettering av India og Det østindiske handelskompaniets rolle, men ikke i like stor grad som de endringer som inntreffer utover på 1950- og 60-tallet. Skillene har ikke manifestert seg i form av hvilke faktorer som muliggjorde en transformasjon fra handel til herredømme mellom overtakelsen av skatteprivilegier i 1763 og avviklingen av Kompaniets monopol på handel i 1813. Her er generasjonene enige om at krigen med Frankrike la premissene for den militære styrken nødvendig, og at det desintegrerende mogulske riket åpnet opp for den *de facto* overtakelsen. Da har forskjellige synspunkter snarere trådt frem med tanke på hvordan de historiske verkene sporer forholdet mellom formelt og uformelt imperium i perioden fra 1763, og i hvilken grad handel eller direkte herredømme kan sies å ha dominert den påfølgende perioden. *CHBE* sporer ikke annet enn formelt styre i hele imperiet, *FSBE* overser India og *OHBE* anerkjenner begge former, men stiller seg spørrende til hvor vidt imperiet var i stand til å benytte seg av slike kanaler allerede fra midten av 1700-tallet.

Historikerens viktigste arbeidsoppgave er å etterstrebe en så korrekt gjengivelse av de til enhver tid tilgjengelige kildene som mulig. I innledningen til denne oppgaven understreker Oxford-historiker Robin Winks det han mener er historiografiens viktigste funksjon. Essensen i svaret er metodens unike evne til å kartlegge hvorfor og hvordan både generasjoner og enkeltstående historikere har fortalt nettopp sin versjon av fortiden, med vekt på konfliktområder.³⁷⁶ Historisk arbeid vil aldri bli perfekt eller finne en felles mal. Det er å betrakte som like utopisk som hva en komplett historiografisk analyse bør inneholde: Karakteristikk ved forskjellige nasjonale skoler for historieskriving, og i hvilken grad disse har hindret eller hjulpet til med å oppnå den rette forståelsen av vår egen fortid.

I dag er imperiets fremvekst – både i øst og vest – et langt mer populært emne enn rikets nedgang, både ved amerikanske og britiske universiteter.³⁷⁷ Solskinshistorien har større appell enn den fargerike solnedgangen. Utdanningsekspløsjonen gjør at det skrives mer om imperiet enn noensinne. Den økte mengden av områdestudier innebar at den kanskje aller mest tradisjonelle og anglo-sentriske av de britiske historiedisiplinene måtte ta innover seg periferien når *OHBE* skulle gjøre et forsøk på å bringe noe nytt til studiet av Det britiske imperiet. ”Det er nesten som om vi opplever en gjenfødelse for historiefaget”, sa *OHBE*-

---

³⁷⁶ Ibid.

³⁷⁷ Webster (2006), s. 155.

redaktør William Roger Louis til det internasjonale fagbladet *The Historian* i 2000 – 40 år etter den endelige utgivelsen av *CHBE*, det forrige altomfattende, britiske imperieverket.

Louis har innfridd sine høytsvevende løfter med tanke på at den enorme bredden i dagens studie av Det britiske imperiet er ivaretatt i Oxford-verket.

Enkelte av holdningene som står på trykk i det historiografiske verket, kan derimot tyde på en britisk historiedisiplin som fortsatt bærer med seg reservasjoner mot å demokratisere slusene mot resten av verden fullstendig. Er det slik at britiske historikere enda ikke helt er innstilt på at deres stolte historie i slike oversiktsverk gradvis skal spises opp av alternative tilnærminger og nasjonale bevegelser, slik imperiet i India ble det utover på 1900-tallet? En slik holdning er kanskje ikke overraskende. Til en viss grad er den også forståelig. Men er den forenelig med Louis' ”gjenfødelse av historiefaget”? Ikke fullt ut, mener jeg. Synet kan forsvares med utgangspunkt i den enorme motarbeidelsen som har hjem søkt retningen som gikk Edward Saims postkoloniale pekefinger nærmere i sømmene. Er dette det moderne, britiske imperiefagets slagside? Selv om alle enkeltforestillinger er saklige og uten tendens, kan det hevdes at et fagfelt som helhet har slagside når visse emner systematisk faller ut eller neglisjeres.³⁷⁸ I en historiografisk kontekst kan ikke Storbritannias forhold til Kompaniet og det bredere indiske imperiet anklages for noen systematisk form for neglisjering. I hvert fall ikke etter at *OHBE* kom på markedet. Da synes det snarere som om enkeltforestillinger er usaklige og fulle av tendenser. I det historiografiske bindet til *OHBE*-serien står historikeren A. G. Hopkins står for frontalangrepet med sin påstand om retningen i nær fremtid vil reduseres til en overflødighet basert på overstadig beruselse, og kamuflerer seg bak utstrakt bruk av komma.³⁷⁹ Medforfatter C. A. Bayly trekker videre frem hvordan det er hjemlige historikere i Irland og England som har stått for de mest positive bidragene til nyvinning innenfor imperiefaget de siste 20 årene.

Påstanden er kanskje naturlig for det som – når alt kommer til alt – er et historieverk utgitt av Oxford, det eldste universitetet i den engelsktalende verden. Samtidig bidrar den til å legitimere denne masteroppgavens tittel, i form av å bære med seg troen på seg selv inn i et nytt millennium. Selvsagt skal historiefaget fortsatt være bærer av sterke meninger, men Storbritannias posisjon i verden er fortsatt så sterk at landets imperiehistorikere bør passe seg for å innta rollen som andre grupperinger overlegne. Stoltheten innenfor egen tradisjon har

---

³⁷⁸ Hermerén, Göran (1972): *Vurdering og objektivitet* i Kjeldstadli, Knut (2005).

³⁷⁹ Ibid.

bidratt til fremveksten av en av historiefagets mest kvalitativt anerkjente disipliner, men den har også gjennomgått flere påfølgende faser med forskjellige historiesyn – og mangel på vedvarende element.

Storbritannia, representert ved BBC Worlds nyhetsticker, besitter i dag det mest besøkte nettstedet for ren nyhetsoppdatering på verdensbasis.³⁸⁰ På samme måte holder de ledende realhistorikerne på den rådende forståelsen av imperiet, britisk pass. Studiet av historiedisiplinens egen historie styres også av vestlige krefter.³⁸¹ ”The Raj cannot be disinvented. It happened, and its consequences, from a passion for cricket to a faith in democracy, remain deeply rooted in the Indian soil”, skriver Lawrence James i *Raj – The Making of British India*.³⁸² Det den både kan og bør, er å oppdatere seg i takt med ny forskning fra alle deler av det gamle imperiet. Skjer ikke dette, vil man alltid kunne argumentere for at den rådende forståelsen av historien om det britiske imperiet – hvor som helst – kun er en ny knagg langs de lange gangene ved Oxford og Cambridge.

---

³⁸⁰ http://www.alex.com/site/ds/top_sites?ts_mode=global&lang=none

³⁸¹ Wang & Igger s(2002), introduction.

³⁸² James (2007), s. 383.

Litteraturliste

Primærkilder

Dodwell, H. H. (red.) (1929): *The Cambridge History of India: British India: 1497-1858.* Bind fem i serien *The Cambridge History of the British Empire.* Cambridge University Press, Fetter Lane, London.

Holland Rose, J., Newton, A. P. og Benians, E.A. (red.) (1929): *The Cambridge History of the British Empire: Volume I: The Old Empire – From the Beginnings to 1783.* Cambridge University Press, Fetter Lane, London.

Harlow, Vincent T. (1952): *The Founding of the Second British Empire: 1763-1793 – Volume I.* Longmans, Green and Co LTD, London.

Marshall, P. J. (red.) (1998): *The Oxford History of the British Empire, Volume I – The Eighteenth Century.* Oxford University Press, Great Clarendon Street, Oxford/New York.

Winks, Robin W (red.) (1999): *The Oxford History of the British Empire. Volume V - Historiography.* Oxford University Press, Great Clarendon Street, Oxford/New York.

Referanselitteratur

Basu, B. D. (1935, 1989): *Ruin of Indian Trade and Industries During the British Raj.* Discovery Publishing House, Geeta Colony Delhi.

Blaut J. M (2000): *Eight Eurocentric historians.* New York: Guilford Press.

Bowen, H. V. (2006): *The Business of Empire: The East India Company and Imperial Britain, 1756-1833.* Cambridge University Press, United Kingdom.

Bowen, H. V. (1991, 2002): *Revenue and Reform: The Indian Problem in British Politics 1757-1773.* Cambridge University Press, Cambridge.

Burke, Peter (2002): *History and Historians in the Twentieth Century / I serie: British Academy centenary monographs.* Oxford University Press.

Cawood, Ian (2004): *Britain in the Twentieth Century.* London: Routledge

Chandra, Bipan (2005): *Modern India. A History Textbook for Class XII.* National Council of Education Research and Training, New Delhi.

- Dahl, Ottar (1990):** *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre*. Universitetsforlaget.
- Holmes, Geoffrey (Red.) (1993):** *The Making of a Great Power: Late Stuart and Early Georgian Britain, 1660-1722 / I serie: Foundations of modern Britain*. London, Longman.
- Holmes, Geoffrey (Red.) (1993):** *The Age of Oligarchy: Pre-industrial Britain, 1722-1783. I serie: Foundations of modern Britain*. London, Longman.
- Harlow, Vincent T. (1964):** *The Founding of the Second British Empire: 1763-1793 – Volume II*. Longmans, Green and Co LTD, London.
- Iggers, Georg G. (1997):** *Historiography in the Twentieth Century – From scientific objectivity to the Postmodern challenge*. University Press of New England.
- James, Lawrence (2006):** *Raj. The Making and Unmaking of British India*. Abacus, London.
- Keay, John (1993):** *The Honourable Company: A history of the English East India Company*. London: Harper Collins.
- Kjeldstadli, Knut (2005):** *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Lawson, Philip (1993):** *The East India Company: A History (Studies in Modern History)*. Longman Publishing Group, England.
- Lloyd, T. O. (2002):** *Empire, Welfare State, Europe: History of the United Kingdom, 1906-2001 / I serie: The short Oxford history of the modern world*. Oxford University Press.
- Lloyd, T. O. (1984):** *The British Empire: 1558-1983*. New York: Oxford University Press
- Madden, Frederick & Fieldhouse, D. K. (1982):** *Oxford and the idea of Commonwealth: Essays presented to Sir Edgar Williams*. Croom Helm, London/Canberra.
- Marshall, P. J. (1968):** *Problems of Empire: Britain and India 1757-1813*. London: George Allen and Unwin Ltd.
- Marshall, P. J. (1981):** *The Writing and Speeches of Edmund Burke, Volume V*. Oxford University Press.
- McKay, Derek & Scott, H. M. (1983):** *The Rise of the Great Powers 1648-1815*. New York: Longman

Neumann, Iver B. (2001): *Mening, makt, materialitet. En innføring i diskursanalyse.* Fagbokforlaget.

Osterhammel, Jürgen & Petersson, Niels P. (2005): *Globalisation - a short history.* Princeton University Press. Princeton and Oxford.

Ruud, Arild Engelsen, Mageli, Eldrid, Price, Pamela (2006): *Indias Historie – med Pakistan og Bangladesh.* Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.

Said, Edward (1978, 2001): *Orientalism.* London: Penguin Books.

Symonds, Richard (1991): *Oxford and Empire: The Last Lost Cause?* Oxford: Clarendon Press.

Viswanathan, Gauri (2005): *Power, Politics, and Culture: interviews with Edward W. Said.* London: Bloomsbury.

Wang, Edward, Iggers, Georg G. (red.) (2002): *Turning points in historiography: a cross-cultural perspective.* Rochester, N.Y.: University of Rochester Press.

Webster, Anthony (2006): *The Debate on the Rise of the British Empire / I serie: Issues in historiography.* Manchester University Press.

Williams, Eric (1944): *British historians and the West Indies.* London: Andre Deutsch

Winks, Robin (red.) (1966): *The Historiography of the British Empire-Commonwealth: trends, interpretations, and resources.* Durham, N.C: Duke University Press.

Akademiske artikler (Jstor.org):

Armitage, David (2001): *Review of the Oxford History of the British Empire, volume V.* URL: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3091738.pdf>. (Lenke hentet 7. mai 2008).

Gallagher, John & Robinson, Ronald (1953): *The Imperialism of Free Trade.* The Economic History Review, Second series, Vol. VI, no. 1, s. 1. URL: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2591017.pdf> (Lenke hentet 1. mai 2008).

Green & Deasy Jr. (1985): *Unifying Themes in the History of British India, 1757-1857: An Historiographical Analysis* URL: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/4049335.pdf> (Lenke hentet 1. mai 2008).

Harnetty, Peter (1970): *Historical Writings on South Asia: A Review Article* URL: <http://www.jstor.org/stable/2754776> (Lenke hentet 1. mai 2008)

Hyam, Ronald (1967): *British Imperial Expansion in the late 18th Century* - URL: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2638065.pdf> (lenke hentet 1. mai 2008).

Low, D. A. (2002): *Modern Asian Studies*, Vol. 36, No. 2, s. 491-503. URL: <http://www.jstor.org/action/doAdvancedSearch?q0=d.+a.+low&f0=au&c0>

Murphy, Philip (2000): *Review of the Oxford History of the British Empire, volume V.* URL: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/578934.pdf> (Lenke hentet 7. mai 2008)

Prakash, Gyan (1992): *Postcolonial Criticism and Indian Historiography.* URL: <http://www.jstor.org/stable/466216>. (Lenke hentet 12. mars 2007).

Winks, Robin (1994): *Book Review.* URL: <http://www.jstor.org/stable/view/2124774?seq=4> (Jstor.org) (lenke hentet 4. mai 2008).

Andre internettkilder:

Marxist.org

Artikkel av Karl Marx i *New-York Herald Tribune*: The East India Company — Its History and Results: URL: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1853/07/11.htm> (lenke hentet 3. februar 2008)

Encyplodædia Britannica

East India Company: <http://search.eb.com/eb/article-9031775> (lenke hentet 1. februar 2008).

The Rohilla War: <http://www.britannica.com/eb/article-9001202> (lenke hentet 8. februar 2008).

Encyclopedia.com

Intervju med William Roger Louis (2001): encyclopedia.com/doc/1G1-62828731.html (URL hentet 6. oktober 2007). Opprinnelig fra fagbladet *The Historian* (2000).

University of New York

Niall Fergusons artikkel, som har fungert som utgangspunkt for Det hvite hus. URL:
<http://www.nyu.edu/fas/institute/dri/DRIWP/DRIWP02.pdf> (lenke datert 1. mai 2008).

Samlaget

Norske læreverk: <http://portal.samlaget.no/menypunkt.cfm?id=75-267-1&mpid=2049> (lenke datert 3. mai 2008).

Questia.com

Philips, C. H (Red.) (1961): *Historians of India, Pakistan and Ceylon*. URL:
<http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=10171237>

Alexa.com

Ukentlig overvåkning av verdens største nettsteder: URL:
http://www.alexa.com/site/ds/top_sites?ts_mode=global&lang=none